

ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Başbakanımızın Son Nutukları	Ferit Celâl Güven	81
İnönü'nün Atatürk Anıtını Açma Nutku	"	83
Canlı Söz	Nüret Köymen	85
Güneş Dil Teorisinin Ana Kanunları	İb. Neemi Dömen	88
Kendi Metafizikliğimize Doğru	Mirac Katsircioğlu	96
İhtisasa II	Hasan Fahri Turgut	99
Türkoloji-Bilgisinin Tarihsel	H. Namık Orkun	103
Türkiyede İlk Mecmua Bollugu	A. İnan Tokgöz	110
Soyadı İgi ve Münseverler	Ahmed Köyer	114
Soyadı Kanunu	"	117
İbnirrefik Ahmed Nuri	Enver Belünan Şapolyo	119
Türk Sanatında Güzellik mefhumu	Malik Aksel	122
Fotograf Sergisi	Genel Tahir	125
Rudyard Kipling	Saffet Dengi	128
Eger	Rudyard Kipling	133
Aynı Politikası	Gayur İleoda	135
Söğüdüler Yine Yegendi	B. Bulak	144
Oğuzlara Döler	Orhan Şalk	148
Hoş Geldin - Köylü Kartesim (Şiir)	K. Borkır	156
Bizim Âlem - Halkevleri	"	158

ÜLKÜ

HALKEVLERİ DERGİSİ

BAŞBAKANIMIZIN SON NUTUKLARI

FERİD CELAL GÜVEN

BAŞbakan İsmet İnönü Afyon'daki Atatürk zafer anıtını açarlarken üzerinde durulmağa, tekrar tekrar okunmağa çok değer bir nutuk söylediler. Bu nutuk bize, içinde yaşadığımız büyük hâdiselerin manasını geniş bir belâgatle, değerle çerçevelemektedir.

Dünyanın nasıl büyük, çetin bir kargaşalık içinde çalkandığını görüyoruz. Ucu bucağı belli olmıyan tehlikeler karşısında milletler baştan aşağı silâhlı, ortaya çıkması muhal olmıyan bir boğuşmanın dehşetini duyarak titriyorlar.

Afyondaki anıt, Türk milletinin çetin davalar, falâketler karşısında gösterdiği kudretin bir işaretidir. Herşey olur, her türlü belâlar ayaklanır, yurd sınırlarından içeri çeşit çeşit felâketler geçip ana yurdun yüzüne yayılır, kendimizi koruyacak dış siperlerden mahrum kalabiliriz. Fakat bütün bunlara rağmen içimizde sert her türlü kavga ve didiş-

mede dayanan bir kudreti varki, o; göz göze geldiğimiz ve geleceğimiz her türlü felâketlere, saldırılara karşı ayaktadır ve dayanıklıdır.

Azız Başbakan o güzel veciz nutukunda Türk milletinin barışseverliğinden bahsederlerken, dünya kargaşalığı karşısında uğrayabilmesi muhtemel olan herhangi bir çatışmada dış varlığına ekli bulunan bu eşsiz varlığın bundan önce olduğu gibi her şeyi yüzgeri edeceğini ve bunda bütün milletin Başbuğunun çevresinde samsıkı bir yığın halinde bulunduğunu belli ediyorlar.

Etraf ne kadar karanlık, ne kadar korukunç geçitlerle dolu olursa olsun tarihinin her sıkıntılı ve üzüntülü devirlerinde kendisine mahsus bir anlayış ve sezîşle yolunu bulup tarihinin ufuklarını daima geniş bir aydınlıkla çerçevelemesini bilen Türk milleti, tehlikelerin bütün vasıflarını yumuşatıp avucunun içinde tutulur bir hale sokar.

Baş bakanımız, vatan çocuklarına, herhangi bir tehlike karşısında :

« *Bütün milletin Başbuğu Atatürk-ün etrafında yekpare olarak onun emrinde ve onun zafer yolunda hareket edeceğiz.* »

diyorlar ve soruyorlar :

— *Edecek miyiz ? Cevap veriniz, bütün dünya çınlasın.* »

Başbakanımızın suallerine inkılabın her sadık, her vefakâr çocuğu, Atatürkün büyük rehberliğinin kudreti ve iyiliklerini yüreğinin, kafasının bütün ihatasile kavramış ve anlamış olan çocuk, kadın, erkek bütün yurdtaşların verecekleri cevap şudur :

— Evet . . . Her tehlike karşısında, her yerde, her işte onun sözü, onun emri, onun gösterdiği, göstereceği hedefte onunla biriz, onun etrafındayız, emrindeyiz..

En büyük inanımız varlığımız, en büyük varlığımız Türk milletinin içinden, Türk milletinin başına doğan onun taliini aydınlatan Atatürktür.

Atatürk gibi bir şefe sahip olmanın değerini Türk milleti kadar, hiç bir şefin bir araya topladığı kütle sezemeyiz. Esasen hiçbir şef, Türk milletinin şefi kadar kütleyi sezmeye muvaffak olamamıştır. Bu seziktir ki son onbeş yılın Türk milletinde vücut bulan kudretini ortaya koymuştur

Şefin milletine, milletinin şefine geniş mânada bütün inanın noksansız ve pürüzsüz olmasından dolayı tehlikelerin büyüklüğü ne olursa olsun onunla dövüşmek, onu bir yana itmek güç birşey değildir.

İmparatorluk gövdesine yıldırım çarpıncaya kadar, kapısının tokma-

ğına tehlike yapıncaya kadar etrafını göremez, ufukları doldurmaya hazırlanan bulutların hareketini duyamaz, dar görüşlü, dar düşünceli duygularında sonuna kadar gevşek, hareketsiz bir politika hastası idi. O tehlikeyi ne görmek, ne de milletine duyurmak isterdi, zuhuru çok kuvvetli fırtınaları, milletin önceden duymasından korkardı. Çünkü ne tehlikeleri karşılayacak hazırlıkları ve ne de tehlike gününde milletin birliğini temin edecek manevî kuvvetleri vardı. Gök gürültüsünden korkan siniri bozuk insanlar nasıldiş başlarına yorgan çekip bir köşeye sinerlerse, imparatorluk adamları da tehlikeler ses verdikçe saklanacak köşe bucak ararlardı.

Şimdi her tehlikede, her iyilik gibi millete söyleniyor. Aziz Başkan nutkunda apaçık tehlikelerden bahsediyor, milleti tehlikelerin önüne çağırıyor, milleti şefin etrafına davet ediyor, çünkü; kuvvetinden emin devlet adamı, milletin kudretine inanılı hükümet Başkanı, milleti uykusunda baskına açık bırakmak zaafını gösterecek eski devlet adamlarından değildir.

Kendini iyi bilen bir millet halindedir. Ne kuvvetinden beyhude gurur duyan, ne de zaâflarından korkan bir millet değiliz. Varlığını müdafaaada, mevcudiyetini korumada ne yapmak, neye baş vurmak imkânı varsa onu yapmağa muktedir bir milletiz. Esasen nutuk bize gidilecek yolların bütün istikametlerini basit bir tahlile bile lüzum göstermiyecek kadar apaçık göstermektedir.

İNÖNÜ'NÜN ATATÜRK ZAFERİ ANITINI AÇMA NUTKU

AZİZ vatandaşlar; önünde toplandıığımız anıt özel mânalı yüksek bir belgedir. Bununla beraber büyük Türk ulusunun bir lahza kendisini topluyarak düşünmesini dilerim. Karşınızdaki timsal, herhangi bir harbin zaferini ebediyete götürmekten daha yüksek ehemmiyeti haizdir. Bu, bir askeri seferin neticesinden başka birşey ifade eder. Bu, Türk kurtuluşunun hakiki remzidir. Türk kurtuluşu büyük ulusumuz aleyhinde her hududtan koca bir dünyanın hücumuna karşı Türk milleti ile ilgisini kaybetmiş ve harici müstevlilerle beraber olmuş bir idareye karşı, Türk milletinin fikirlerini kalın duvarlar içinde hapseden kurunuvusta zindanlarına karşı istiklâl sonucu olarak tahakkuk etmiştir. Milletın asırlar süren iztirapları burada durmuş, harici âlemin bitip tükenmez zulüm ve istilâları Kocatepeyi aşarak Afyon ovasına indiğimiz gündenberi devrilip yıkılmıştır. Türklerin Afyon ovasına inmek hamleleri Ergenekon efsanesini 20 inci asırda tahakkuk ettiren hakiki bir tezahürdür.

Vatandaşlar; kurtuluş, Türk milletinin kendi esridir. Türk milletinin kendi bağrından yetiştirdiği en büyük evlâdının etrafında yekpare ola-

rak başardığı bir varlık mücadelesidir. Türk milletinin istikbalde uğrayacağı tehlikeler karşısında nasıl hareket etmesi gerektiğini öğreten bir tecrübe haznesidir.

Dünyanın ufukları yeniden çok bulutlu olmuştur. Bu karanlıklar içinde hiç olmazsa bu nesil hayatı için barış ve iyi geçim ümidi çıkacak mı? Bunu yakın günlerde göreceğiz. Yeni Türkiye, doğduğu gündenberi milletlerin barışı için çalıştı. Dün kahramanca vuruştığı milletlerle bugün yakın ve samimi dostluklar kurdu. Bu örnek dünyanın diğer bölgelerinde çok görülüyor. Bugünkü arsulusal kaygılar bize hemen yakından temas etmez. Fakat insanlığın düşünüş ve geçim tarzına yakın zamanda yeni bir istikamet bulunmazsa, insanlığın talihi yaman olacaktır.

Şimdi, Türk milletinin iradesini bir daha söylemek için bu toplantıdan istifade etmek isterim. Milletler arasında emniyet, her millet için ve umumî sulh için müşterek ve ameli olmalıdır. Mümkün olduğu kadar geniş saha için barış ve güvenlik tedbirleri bulmağa çalışalım. Yoksa büyük bir sahayı yangına marus bırakıp bir kaç parça evi kurtarmağa çalışmak boş bir hülyadır.

Eğer bu insanî ideallerimize rağmen bu geniş Türk vatanı yeniden bir tehlikeye uğrarsa, Türk kurtuluşunun ilk günlerinde olduğu gibi vatan müdafaasını kadın ve çocuk bütün millete ait bir vazife olarak kabul edeceğiz. Bütün millet başbuğ ATATÜRK'ün etrefında yekpare olarak onun emrinde ve onun zafer yolunda hareket edeceğiz.

Edecek miyiz ? Cevap veriniz. Bütün

dünya çınlasın. Ben de size cevap vereyim : Yeni tehlikelere karşı da muhakkak muzaffer olacağız. Büyükle bir milletin kendi kudretinden ve kendi fedakârlığından emin olması onun arsulusal âlemde faydalı olması için feyizli bir kaynaktır. Türkler anıtın önünden Türk milletinin müdafaası için bütün varlıklarını feda etmek aşkını yüreklerinde tazeleyerek geçeceklerdir.

CANLI SÖZ

NUSRET KÖYMEN

CANLI söz tabirini halk terbiyesinin kurucusu, peygamberi olan Grundtwig'den alıyorum. « Canlı söz » ün insan ruhu üzerinde tesir yapmaktaki hiç bir şeyle ölçülemez kudretini ilk anlayan Grundtwig olmuştur.

Grundtwig bundan seksen yıl evvel dünyanın en gori cemiyetlerinden olan Danimarka köylüsünü elli sene içinde dünya köylüleri içinde en yüksek seviyeye vardırmanın sırrını keşfeden adamdır. Bu sır « Canlı söz » dür. Grundtwig « canlı söz » le şunu kasteder : « Canlı söz » söylenen sözdür; yazılı söz canlı değildir; canlı sözü sadece söylemek kâfi değildir, duyarak inanarak, dinleyenlere de bunu tattırarak ve telkin ederek söylemek lâzımdır. Ancak bu suretledir ki söylenen fikir ve duygu girdiği yeni ruhta bir muhit bulur ve bunun içinde canlılığından birşey kaybetmeden yaşamağa, inkişaf etmeğe devam eder.

Grundtwig'in kanaatinca yazılan, basılan ve okunan sözler, hiç olmazsa kâfi derecede, canlı değildir.

Filhakika, insan ruhunun dışarıyı anlamak için en alışıık olduğu vasıta ses ve sözdür. Sonradan öğrenilen okumak, bu itiyat ne kadar derinleştirilirse derinleştirilsin, tam mâna-

sile canlı sözün yerini tutamamaktadır. Nitekim sözün yegâne anlatma ve yayma vasıtası olduğu matbaaya tekaddüm eden zamanlarda halkı peşinde sürükleyen peygamberler yetişmiş, matbaadan sonra yazmak söylemenin yerini almış ve dünyada büyük ölçüde mass hareketleri durmuştur. Hıristiyan dininin matbaadan sonraki yayılışını temin eden her dilde milyonlarca basılan İncil değil, misyonerlerin dünyanın her köşesine götürdükleri canlı söz olmuştur.

Hıristiyanlığın müslümanlıktan ziyade yayılmasında âmil olan nokta üstünlükte değil, müslümanlığın daha ziyade yazılı olmasına karşılık onun sözlü olmasında, tahtesşuurunda canlı sözün bulunmasındadır.

Okuması ve yazması kıt olan Çar Rusyasında yeni bir dinin doğmasında en büyük âmil Lenin'in insiyaki olduğu kadar şuurlu bir surette de canlı sözün sırrını kavramış olmasındadır. Gene canlı söz sayesinde ki faşizm ve rasizm münevverler arasında münakaşa edilen bir fikir hareketi olarak kalmamış halkı peşinde sürükleyen birer din haline gelmiştirler. Her ikisinin de peygamberleri canlı sözde üstad olan ve bu melekelerini bol bol kullanan rehberlerdir.

Canlı sözün en müsadesiz şartlar altında neler yapabileceğini en açık surette gösteren en büyük rehber ise ATATÜRK'dür. Sözün bu kudretini bilen Atatürk monümental « Nütuk » u ile Türk'e mukaddes kitabını verdiği gibi halkın en muhtaç olduğu kudretli bir Türk dilini tazavuz ettirmek ve sistemlendirmek için de kavrayan bir şuur ve yılmayan bir irade ile durmadan çalışmaktadır.

II

Büyük harba kadar büyük ölçüde sadece hıristiyanlığı yaymak için kullanılan propaganda daha ziyade bir sanat, bir amatör, maddî işlerin tatmin etmediği insanlar tarafından yapılan bir kendini verme işi idi. Büyük harbedir ki propaganda bir ilim, bir fen, bir memleket işi olarak ele alındı. Harbe giren memleketler milletlerinin mukavemetini arttırmak ve devam ettirmek için iç propandanın yiyecekten ve düşmanlarının mukavemetini ve cesaretini kırmak için de silâhtan daha mühim olduğu nu gördüler. Emperyalist memleketlerin harbden evvel başlamış oldukları « hulûl » siyaseti harbde bilhassa almanların müttefikleri olan memleketlerde tatbik ettikleri kültür hulûlü şeklini aldı. İstanbul'da Alman şarkıları, alman fikirleri, alman tavırları türkün olanlarla açık rakabete başladı. Emperyalistlerin hulûl siyasetinde kullandıkları vasıta kitap ve gazete değil, canlı sözdü; bunun için canlı söze en geniş imkânlar veren mektebe ve şarkıya büyük ehemmiyet atfediyorlardı.

Bu suretle hedefleri, usulleri ve

vasıtaları taayyün eden propaganda ilmi ve fenni harbden sonra büyük güçlüklerle karşılaşan ve bu güçlükler altında ezilmekten kurtulmak iradesini gösteren memleketlerde yeni bir inkişaf gösterdi. Harb esnasındaki tatbikat, daha ziyade bir fikri, bir akideyi yaymak demek olan, propaganda kelimesine aslında olmayan bir mâna vermişti: yayılmasında yayılan muhitten ziyade yayanlar için fayda olan yalan veya yanlış fikir ve akideleri yaymak. Harbin, askerliğin, başka memleketlerle temasın, nüfus hareketlerinin, yeni icatların, değişen hayat şart ve şekillerinin, ve bizzat propandanın tesirleriyle fikirleri açılmış ve bilgileri artmış olan insanlarda türlü sıkıntılar, başka memleketlerden sızan ihtilâl ve inkılâp haberleri şuur ve iradeyi kamçılıyordu. Kafaları işlemeğe başlayan ve iradeleri harekete geçen insanları artık tek taraflı propandalar tatmin etmiyordu.

Diğer taraftan da harbin bitmesiyle yakın hedeflerini, askeri mahiyetini kaybetmiş, harbin uzaması dolayısıyla halkta antipati uyandırmaya başlamış olan devlet propagandası süratle gevşeyiverdi. Bir çeşit propandadan bıkmış olmakla beraber propandaya alışmış olan kafalarda dış propandalar sürülmüş bir tarla buldu. Bir çok memleketlerde keşmekeş başladı. Ancak halkı cezbedecek yeni fikirler bulan ve bu fikirleri « canlı söz » le halka yayabilecek kudrette rehberlerin çıkmasıdır ki memleketleri bu keşmekeşten kurtardı.

III

Son senelerde halk ruhiyatının, mâşerî ruhiyatın anlaşılmağa başlaması, halk ve ergin terbiyesi alanında büyük ilerlemeler yapılması siyasi rejimlerin propagandanın mâna ve ehemmiyetini daha iyi anlaması ve canlı sözü en verimli propaganda vasıtası olarak tanınması neticelerini doğurmuştur. Bundan başka, sesli sinema ve radyo da canlı sözün halk terbiyesi ve propaganda işlerindeki rekabetsiz yerini yeniden ele almasında mühim surette âmil olmaktadır. Halk terbiyesi ve propaganda işleri sesli sinema ve radyonun yayılmasından sonra eski usullerden sarıh bir hamle ile ayrılan çok büyük bir inkişaf devrine girmiştir.

Garbî ilerleme işlerinde en az iki asırlık ara ile takip etme Osmanlılığı terketmiş olan Türkiye artık ken-disine lüzumlu şeyleri bulmak için bunların başka memleketlerde yapılmasını beklememektedir. Bugün bütün ayrılıklarına ve didişmelerine rağmen bir uzuvlaşma tandansı gösteren insanlık âleminin müşterek ve spontane işlerinde Türkiye intikal ve karşılama süratı, irade kudreti ile öteki ileri milletlerden geri kalmamakta, hattâ milli ve mâşerî vasıflarının verdiği üstünlükle onlara bir çok işlerde tekaddüm etmektedir.

Halkçılık ve köycülük yarımın yemi ve büyük medeniyetine varmak için Türk inkılabının bulduğu yeni

bir yoldur. Büyük rehberinin sevk ve idaresi altında Cumhuriyet Halk Partisi doğduğu günden beri halk terbiyesi ve propaganda işlerine büyük bir ehemmiyet vermiş ve bu mevzu üzerinde çalışmakta bulunmuştur. Halkevleri, münasip vesilelerle yapılan halk kürsüleri, geçen ay başlanan halk konferansları bu gayretin en canlı ifadeleridir. Atatürkün milleti irşat için her vesile ile söylediği yüzlerce nutuk ve sözler, arkadaşlarını aydınlatmak için eksilmez bir hayatîyetle arasız yaptığı konuşmalar, İsmet İnönü'nün bir çok nutuk ve sözleri, Recep Peker'in nutukları ve inkılâp dersleri, inkılâp kürsüsünde inkılâp ideolojisi üzerinde çalışan profesörlerin sözleri, Halkevlerinde ve halk kürsülerinde şimdiye kadar verilmiş binlerce nutuk ve konferanslar, Partinin « İstiklâl ve İnkılâp » mevzuile bağlanmış olduğu ve köylere kadar götüreceği halk konferansları, radyo ve sesli sinemayı mühim bir halk terbiyesi vasıtası olarak programına koymuş olması Türk inkılabının ve bu inkılabın yürütücüsü olan Cumhuriyet Halk Partisinin canlı söze verdiği yeri göstermeğe kâfidir.

Recep Peker şubat 1933 te Ülkü'nün birinci sayısına yazdığı bir makede şöyle der :

« Söz yazıdan, resimden, musiki-den ve her şeyden daha kuvvetli, en kuvvetli bir telkin vasıtasıdır. »

GÜNEŞ — DİL TEORİSİNİN ANA KANUNLARI
VE ANALİZ YOLLARI

I. N. DİLMEN

« GÜNEŞ - Dil » Teorisi, yalnız Türk dilciliğinin değil, bütün dünya dilcilik âleminin üzerine yeni bir ışık saçan çok yüksek bir buluştur.

Bu buluşun genişliğini ölçmek için şunu düşünmek yeter ki bir kaç aydan beri teorinin sarsılmaz analiz kanunlarını kültür taşıyan herhangi bir dilin hangi kelimesi üzerine tatbik etmiş isek en küçük bir sarsıntı bile görememiştir.

Bu dil teorisinin dahiyaneye görüşü, Türk dilinin yer yüzünde kültür taşıyan bütün dillerdeki kültürel sözlerin ana kaynağı olduğunu artık inkâr kabul etmez bir surette ortaya koymuş bulunuyor.

Bunun bugüne kadar Avrupa dil bilgisinde bulunmamış olmasının sebebi, Avrupalı dil araştırmacılarının dillerin orijini üzerine olan araştırmalarında türkçeyi hesaba katmamış olmalarından ibarettir.

Bu yüksek Türk teorisinin dayandığı ana dil kanunlarını şurada, birer kanun maddesi kısalığı ile, saymak istiyoruz :

1. — Dil, insan idrak ve şuurunun duygu ve düşüncelerini sesle bildirmek cehdinden doğmuş bir fikir-ses manzumesidir.

2. — Dil kanunları, ancak psikolojik, sosyolojik ve filozofik kanunlarla muvazi olarak teessüs eder.

3. — İnsan idrak ve şuurunun ilk önce her şeyin üstünde ve her şeyce hâkim olarak tanıdığı ve sesle ifade ihtiyacını duyduğu obje « güneş » olmuştur.

4. — İnsanın ilk önce idrak ve şuur ile « güneş » mefhumunu ifade için çıkardığı iradî ve mânalı ses « ağ » dır. Dilin ana kökü de budur.

5. — « Ağ » ana kökünün vokali zamanla (u, ı) ve daha sonra (e, i, ü, o, ö) gibi seslere inkılâp etmiştir.

6. — « Ağ » ana kökünün konsonu zamanla (y) ve (v) ye çevrilerek iki hat üzerinde tekâmül etmiştir.

Birinci hat : Ağ - ay - ak - ag - ak,
İkinci hat : Ağ - av - ab - am - ap-af.

Bu konsonlar, doğrudan doğruya ana kökün yerine geçebilen « birinci derece prensipal kökler » i teşkil ederler.

7. — Konsonlar, dört kategoriye ayrılır :

Birinci kategori : (ğ, y, k, g, h)

İkinci kategori : (v, b, m, p, f)

Üçüncü kategori : (t, d, n, l, r)

Dördüncü kategori : (s, ş, ç, z, j)

8. — Üçüncü ve dördüncü kategoriye mensup konsonlar, bağlarına ana kök gelmek ve ona bir vokalle kaynaşmak suretiyle « ikinci derece prensipal kökler » i teşkil ederler.

9. — Kelimelerin esas mânaları, ana köktedir. Bu ana kök kelimenin

başında kısmen veya tamamen düşmüş, yahut birinci derecede prensipal köke çevrilmiş olabilir.

10. — Ana kökün ifade ettiği « güneş » mefhumu zamanla inkişaf ederek « ziya, hararet, ateş, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi, hayat, hareket, imtidat, zaman, mesafe, gıda, renk, su, ses... » gibi bütün genel mefhumlara şümul peyda etmiş, hattâ insanın « ego » su da güneş yerine geçerek aynı ana kökle ifade edilmiştir.

11. — Dilde mana anlatan asıl kökler (V. + K.) şeklidir. Böyle iki kök birleşerek ve baştaki vokal düşerek teşekkül eden monosilâplar hakiki kökler değildir.

12. — Kelimelerin manaları, ana köke yapışarak onun manasında az çok tebeddüller yaratan elemanlarla tamamlanır.

13. — Köke yapışan elemanlar da esasen birer köktür. Bunlar kök manalarını muhafaza ile başka bir köke yapışmaları yalnız « şeklen » ek mahiyetinde bulunurlar. Fakat kök manalarından ayrılarak doğrudan doğruya ek manalar alırlarsa hem « şeklen », hem « mânen » ek sayılırlar.

14. — Ekler de tıpkı kökler gibi esasen (V. + K.) şeklinde olurlar. Bunların vokalleri veya konsonları bilâhara düşmüş olabilir.

15. — Ekler, ana kök manasına verdikleri nuanslar bakımından yedi kategoriye ayrılırlar :

Birinci kategori : (M) kategorisidir. Ana süje veya objeyi ifade eder. « B, v, p, f » konsonlarıyla « ğ, y, k, g, h » kategorisi bu (M) yerine geçebilir.

İkinci kategori : (N) kategorisidir. Ana süje ve objeye en yakın, bitişik sahayı anlatır.

Bu (N) konsonu (nğ) den değişme olduğu zaman doğrudan doğruya (ğ) yerine geçer.

Üçüncü kategori : (S) kategorisidir. Ana süje veya objeye oldukça uzak, geniş bir saha ifade eder. « Ş, c, ç, z, j » konsonları « S » yerine kaim olabilirler.

Bazı lehçelerde bu kategori konsonları doğrudan doğruya (ğ) ve onun kategorisi yerine geçebilir.

Dördüncü kategori : (L) kategorisidir. Umumiyet, şümul, mutlakiyet, gayri muayyenlik, gayri şahsîlik anlamlarıyla mefhumu vasıflandırır.

Beşinci kategori : (T - D) kategorisidir. Yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamlarıyla mefhumu tamamlar.

Altıncı kategori : (R) kategorisidir. Herhangi bir nokta veya saha üzerinde takarrür, temerküz, sübut, kat'iyet anlamlarına gelir.

Yedinci kategori : (K) kategorisidir. Kelimenin manasını tamamlar, tayin ve ifade eder, isimlendirir. (Ğ, y, g, h) konsonlarıyla (v, b, m, p, f) kategorisi bu (k) yerine geçebilir. (S, ş, c, ç, z, j) kategorisi ile (n) konsonu da bu rolü ifa ettikleri zaman (ğ) ve onun kategorisinden olan (y, k, g, h) yerine geçmiş sayılır.

16. — Bir kelimenin dahilinde saha gösteren konsonlar birden ziyade olur ve bunlardan biri ayrıca bir fonksiyon da yapmazsa, bunlardan birinin (ğ) den değişme olduğuna hükümlenir.

17. — Bir kelimede birbiri ardınca iki kere aynı konson bulunmaz. Böyle iki konson görülürse bunlardan birinin (ğ) den değişme olduğuna hükümlenir.

İşte « Güneş - Dil » teorisinin ana kanunları bu 17 maddede toplanabilir.

II

« Güneş - Dil » analiz yollarının izahına girişmeden önce şu mühim ve esaslı noktayı göz önüne almamız :

« Güneş - Dil Teorisi », dili klise halinde istatistik bir varlık gibi almaz, bunun için etimolojik analizde her bir elemana mana verirken zekânın, muhakemenin, bilginin işlemesi lâzımdır.

« Güneş - Dil » analizlerini bir kalıp gibi alarak bir kelimeyi elemanlarına ayırmak, düşmüş olan elemanları, vokalleri, konsonları yerlerine koymak ile iş bitmez. Bu, kolaylıkla bellendir mihaniki bir iştir.

Asıl iş, bundan sonra başlar. Kelimenin delâlet ettiği hakiki manaya göre kökleri ve ekleri birbirinden ayırmak, her birinin kelimenin manasını kurmaktaki rolünü tefrik etmek lâzımdır. Bu işe girişilince teorisinin dili bütün dinamizmi içinde takip ettiği meydana çıkar.

Bunun için « Güneş - Dil » analizlerinde bütün dikkat ve muhakeme daima uyanık bulunmak lâzımdır.

Gerek ana köke « güneş » aslından çıkan umumî mefhumlar içinden verilecek manayı sezip bulmak, gerçek köke yapışan elemanlardan hangilerinin yalnız « şeklen » ek gibi görü-

nerek kök manalara geldiklerini ayırmak, gerek bir elemanın kelime içindeki yerine ve mananın genel akışına göre fonksiyonunu ayırarak ona göre manasını tayin etmek, ancak bu suretle mümkün olur.

Bu esası böylece tesbit ettikten sonra, şimdi bir kelimenin « Güneş - Dil » metoduyla analizini yapmaktaki yolları gözden geçirelim :

« Güneş - Dil » teorisinde ilk yapılacak iş, eldeki kelimenin etimolojik şeklini bulmaktır. Bu « etimolojik şekil » den maksat kelimede mevcut olan veya düşmüş bulunan bütün elemanları bulup yerli yerine koymaktan ibarettir .

Bir kelimenin etimolojik şeklini bulmak için göz önünde tutulacak esaslar şunlardır :

1. — Hiç bir konson vokalsiz, hiç bir vokal konsonsuz olamaz. Kelimenin eldeki şeklinde bir konsonun başında vokal yoksa düşmüş farz olunur ve yerine konur. Bu konulacak vokalın hangi vokal olduğu, kelimedeki başka elemanların vokallerine kıyasen tayin olunur.

Tıpkı bunun gibi kelimenin eldeki şeklinde bir vokal tek başına, konsonsuz görülürse buna da düşmüş olan bir « ğ » konsonu ilâve olunur.

Meselâ « sevgi » sözünün etimolojik şeklini kurarken, baştaki «s» den önce bir vokal yoktur. Ondan sonra gelen «ev» unsurundaki vokal (e) olduğuna göre bu «s» nin de başna bir (e) vokali koyarız : (es) olur. Bundan sonraki (ev) elemanında vokal de', konson da mevcuttur. Birşey yapmağa lüzum yoktur. Üçüncü olarak gördüğümüz konson (g) dir. Fa-

kat bunun da başında vokali yoktur. Başına gene bir (e) vokali koyalım: (eg) olur. En sonda (i) vokali tek başınadır; bundan sonra da bir konson lazımdır; (ğ) konsonunu koyarsız : (iğ) olur.

Bu halde « sevgi » kelimesinin etimolojik analizi doğrudan doğruya kendisinden çıkarılan elemanlarla şöyle olur :

(es + ev + eg + iğ)

2. — Kelimenin baş tarafında ana kök anlamını gösteren bir eleman bulunur. Eğer bu eleman kısmen veya tamamen düşmüş bulunuyorsa yerine konulmalıdır. Ana kök anlamının asıl konsonu (ğ) dir. Fakat bunun doğrudan doğruya tebedül edebildiği birinci ve ikinci kategori konsonlarından biri de onun yerini tutabilir.

Yukarıki misalde başa gelen (s) konsonu dördüncü konson kategorisinden olduğu için baş tarafta ana kök eksiktir. Onu da ilâve edelim; (sevgi) kelimesinin tam etimolojik şeklini bulmuş oluruz :

(eg + es + ev + eg + iğ)

Bu iki ameliye ile kelimenin etimolojik şekli şöyle bir

/ (V. + K.) + (V. + K.) + (V. + K.) + . . . /

serisi halinde kurulmuş olur.

3. — Kelimenin etimolojik şekli böylece kurulduktan sonra mana verme işi başlar. Bu iş, aynı zamanda etimolojik şeklin semantik bakımından da kontroluna yarar.

Mana verme işinde dikkat edilecek noktalar şunlardır :

A) Ana kökün -yahut doğrudan doğruya onun yerine geçebilen birin-

ci derece prensipal kökün- manasının tayini.

Bu manayı tayin edebilmek için kelimenin bugün hangi dilde kullanılıyorsa o dildeki asıl lûgat manasını göz önünde tutmak lazımdır. Kelimeler sonradan türlü mana kaymalarıyla bir takım mecazi emanalar almış, başka anlamlar yüklenmiş olabilir. Fakat kelimenin ilkel manasını bulmak için bu sonraki değişmeler bir yana bırakılarak asıl konulduğu anlama bakmak lazımdır.

Kelimenin bu manasına göre, « güneş » ten çıkan genel mefhumlardan hangisinin -konkre veya abstre olarak- bu manaya en yakın ve uygun geldiğini aramalıdır.

Meselâ « sevgi » kelimesinden anlaşılan mana yürekte bir sıcaklık, abstre bir hararet, manevî bir ateş manalarıdır. İşte « güneş » ten gelen konkrete hararet ve ateş anlamlarını abstre manaya naklederek bu kelimenin başındaki « eg » ana köküne « ateş, hararet, sıcaklık » manalarını veririz.

Bu ana kök manasının tayini analizin en ince, en dinamik, en can alıcı noktasıdır. Bunda olanca dikkati toplamak lazımdır. Çünkü kelimenin bütün elemanlarının verimi hep bu ana kök anlamı üzerinde toplanacaktır.

B) Ana kök anlamının tayininden sonra sıra, kelimedeki başka elemanların, birer birer analizine ve ana kök anlamına nisbetle delâletlerinin tayinine gelir.

Burada umumiyetle aranacak elemanlar, ek kategorileri hakkında verilen izahata göre,

- I. Ana kök anlamını tecelli ve temessül ettiren prensipal elemanlar;
 II. Ana kök anlamının -varsa- süje veya objesini gösteren elemanlar;
 III. Kelime anlamını tayin ve ifade eden, isimlendiren elemanlar;
 IV. Sâha manaları veren ekler;(1)
 V. Yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık anlamları veren ekler;
 VI. Tekarrür, temerküz, tahakkuk anlamları veren ekler olabilir.

Bütün bu unsurların bir kelimeye bulunması lâzım gelmez. Kelimenin kuruluşuna göre bunlardan bazıları vardır; bazıları yoktur. Tabii analizde ancak mevcut olan unsurlar üzerinde araştırmalar yapılır.

İşte bu analiz sırasında, sâha anlamına gelir gibi görüldüğü halde bu manayı veremiyen (n, s, ş, c, ç, z, j) gibi konsonların bir (ğ) den değişme olup olmadığı, kelimeye aynı konson yanyana tekerrür ediyorsa bunlardan hangisinin (ğ) yerine geçtiği . . . gibi tebedüller de kontrol edilmiş olur.

4. — Bütün bu analizi yaptıktan sonra, bir de bunu kontrol etmek lâzımdır. Bu kontrol için bir yandan Türk Dili lehçelerine, bir yandan da aynı manaya gelen ve başka başka dillere mal olmuş gösterilen kelimelere müracaat etmelidir.

Türk Dili lehçeleri ile kontrol, kelimenin gerek tamamının ve gerek

(1) Bunlar da üç takımdır. (1) en yakın sâha gösteren ekler, (2) oldukça uzak sâha gösteren ekler, (3) en şamil ve yaygın sâhada mefhumu vasıflarından ekler.

bir takım elemanlarının bu lehçelerdeki benzerlerini bulmakla olur.

Başka dillere mensup denilen ve aynı manaya gelen kelimeler ile kontrol de, Türk dilinin bütün dillere nasıl ana bir kaynak olduğuna göstermek gibi büyük ve esaslı bir fayda temin eder.

Bu kontrollarla « Güneş - Dil » analizleri tamam olmuş olur.

III

Bu kanunları ve esasları daha iyi anlatabilmek üzere, « sevgi » kelimesinin tam bir analizini yapalım :

« Sevgi » kelimesinin etimolojik şekli şudur :

(1) (2) (3) (4) (5)

eğ + es + ev + eg + iğ

(1) Eğ : Ana köktür. Asıl anlamı « güneş » tir. Buradan « güneşin sıcaklığı, harareti » ve « bunun yer yüzünde mümessili olan- « ateş » manalarına alınmıştır. « Hararet » ve « ateş » konkre olarak mevcut olduğu gibi yürekte bir hissin galeyanı şeklinde abstre olarak ta düşünülebilir. İşte burada -kelimenin manasına göre- bu abstre ateş ve hararet manası alınmıştır.

(2) Es : Süje ve objeye nazaran oldukça uzak ve geniş bir saha gösteren ektir. Yürekteki hararet ve ateş bir şeye taallük etmiyerek yüreğin içinde mücerret bir varlık halinde kalmıyor. Oldukça geniş ve uzak bir sahaya yayılıyor demektir. Filhakika (sevgi) de bir yüreğin başka bir şahıs veya şey üzerine yayılmış ateşinden, hararetinden ibaret değil midir ?

(3) Ev : Ana kök anlamını ken-

dinde tecelli ettiren ana süje veya objeyi gösterir..

Kelimenin asıl elemanları iste bu üç unsurdur. Çünkü bunlar (eğ, + es + ev) şeklinde yürekteki sevda ateşinin süje veya objeden oldukça geniş bir sahada tecellisini ifadeye kâfidir. Bu üç elemandan birincisi olan ana kök, kendisini takip eden ikinci elemanla kaynaşarak birleşmiş, başındaki vokal de üçüncü elemanın vokalinin tesiriyle düşmüştür. Bu halde kelime (sev) olur ki (sevgi, sevmek, sevda, sevgili . . .) gibi kelimelerin çıkışı /2/ budur.

« Sev » kelimesinin analizi böylece tespit edildikten sonra, ondan çıkan kelimelerin analizlerinde artık yeniden bu kelimenin elemanlarını araştırmaya lüzum kalmaz. Sadece :

Sev : Yukarıda analiz edilmiştir. Manası « yürekte bulunan bir ateşin ana süje veya objeden oldukça uzak bir sahada tecellisi » dir demek kâfidir.

Şimdi bu ana kelimedenden çıkan sözlerden (sevgi) nin analizine devam edelim :

(4) Eg : Süje veya obje gösteren bir elemandır. Burada biri (ev) ve biri (eg) olarak iki elemanın ikisinin de süje veya obje göstermesi,

/2/ Türk illerinde -arapça « mastar » denilen- « çıkak » hakikatte bu emir sıygalarından ibarettir. Sonuna « mek, mak » getirilen isimlerin « mastar » adını alması manasız bir taklittir. Bu « mek, mak » sözlerinin kelimedeki rolü biraz illerde (sevmek) kelimesinde izah olunacaktır.

kelimenin manasının iki süjeye ihtiyacı olmasındandır. Zira (sevgi) de biri seven, öteki sevilen olmak üzere iki süje vardır. Bunlardan seven süje, kendisine nisbetle uzak bir sahada bulunan « başka » bir süjeye yüreğinin içindeki ateş ve sıcaklıkla bağlanır. İste (ev) elemanı birinci ve (eg) elemanı da ikinci süjeyi göstermektedir.

(5) İğ : Bütün bu mefhumları bağlayarak kelimeye isim halli veren tayin ve ifade ekidir.

Görülüyor ki burada, ana kökten başka mevcut olan elemanlar, yalnız süje veya obje gösteren iki elemanla biri saha gösteren, öteki de kelimeyi isimlendiren iki ekten ibarettir.

(Sevgi) kelimesinin kuruluşu (sev + eg + iğ) dir, ki bunda asıl olan (sev) kelimesinden sonraki birinci elemanın vokali ve ikincisinin de konsonu düşmüştür. Manası « yüreğin içindeki ateşin geniş sahada bulunan bir başka süje veya obje üzerinde tecellisinin ifadesi » dir.

(Sevgi) yerine (sevmek) şeklini alacak olursak, bunun da analizi şöyle olur :

(1) (2) (3)
(sev + em + ek)

(1) Sev : Yukarıda analiz edilmiştir. Manası « yürekteki bir ateşin ana süje veya objeden oldukça uzak bir sahada tecellisi » dir.

(2) Em : Bu duygu kendi üzerinde tecelli eden ve ana süje veya objeden oldukça uzak sahada bulunan (sevilen) süje veya objeyi gösterir elemandır. Bu eleman (sevgi) sözündeki (eg) elemanıdır.

(3) *Ek* : Kelimeyi tamamlayan, tayin eden, ifade eden, isimlerinden ektir.

(*Sev + em + ek*) şeklinde (em) in vokali düşerek (sevmek) kelimesi meydana çıkar ki bunun da manası « bir süje veya objenin yürüdüğü ateşli duygunun kendisinden oldukça uzak sahadaki başka bir süje veya obje üzerinde ifadesi » dir.

(*Sev*), (*sevgi*), (*sevmek*) kelimelerinin analizleri böylece yapıldıktan sonra, bir de bu buluşları kontrol edelim :

Ana kökle kaynaşarak içteki ateşin oldukça geniş bir saha üzerinde tecellisini anlatan (*Es*) kelimesi Türk lehçelerinde doğrudan doğruya (*his*) manasına olarak mevcuttur. Bu kelimeyi bu mana ile (*Türk Dili Lûgati*) nde, (*Elidrak Haşiyesi*) nde ve (*Büyük Türk Lûgati*) nde buluyoruz.

Bu (*es*) elemanına (*ev*) yerine (*ef*) getirirsek (*esef*) kelimesi hasıl olur ki bu da başka türlü bir *his* ifade eden bir sözdür.

Bu sözün başka dillerdeki benzerleriyle kontroluna gelince : bunda da (*sevda*), (*aşk*) ve (*aimer*) kelimelerine bakmak kâfidir :

I. (*Sevda*) kelimesini bizim arapçaya sevda; lûgatçilerimiz arapça « *siyah* » manasına gelen « *esved* » in müennesi olarak gösterirler ve güya kalbin bir noktasına « *sevda - ülkalb* » denildiğinden dolayı bu kelimenin « *sevgi* » anlamına geldiğini ileriye sürerler. Halbuki, türkçenin (*sev*) fiil maddesi göz önündedir.

(*Sevda*) sözü şöylece analize edilir :

(1) (2) (3)

(*sev + ad + ağ*)

(1) *Sev* : Yukarıda analiz edilmiştir. « Bir süje veya objenin oldukça uzağında bir gönül ateşinin tecellisi » demektir.

(2) *Ad* : Uzak sahada bu ateşin yapılmış, olmuş, bulunmuş olduğunu gösterir.

(3) *Ağ* : Bu manayı tayin ve itmam ile kelimeyi isimlendirir. (*Ad*) elemanının vokali ve (*ağ*) ın da konsonu düşerek (*sevda*) : « süje veya objeye oldukça uzak sahada gönül ateşinin bulunmuş olması halinin adı » demektir.

II. (*Aşk*) veya -arapça fasihî denilen- (*ışk*) kelimesini de analiz edelim

(1) (2) (3)

I. (*ağ + aş + ık*)

II. (*ış + ı + ık*)

Kelime türkçe (*ışk*) kelimesinin kendisidir. Ana köke « *ziya* » anlamı verilerek (*ışık*) olduğu gibi, « *ateş* » in abstre manası verilerek te (*aşk*) olmuştur.

(1) *Ağ, ığ* : Ana köktür. Abstre olarak ateş demektir.

(2) *Aş, ış* : Ana süje veya objeden uzakça bir sahada ana kök mefhumunu tecelli ettiren ektir.

(3) *Ik* : Kelimeyi tamamlayan ve isimlerinden sonektir.

Ana kök, kendini takip eden elemanla kaynaşarak ve sonekin de vokali düşerek (*aşk*) veya (*ışk*) : « yürekte bulunan bir ateşin oldukça uzak bir sahada tecellisinin ifadesi » dir ki tamamıyla (*sevgi*) ve (*sevda*) ile birleşir.

III. (*Aimer*) sözüne gelince,

fransız etimoloji lûgati, bunun lâ-tince (amâre) den geldiğini ve eski fransızcadaki şekillerini izah ettikten sonra -pek dikkate değer olan- şu sözü söylüyor :

« (Aimer) sözünün « krymetini takdir etmek = estimer » manasına olan ve lâtinçe (aestimâre) den gelen eski (esmer) fiilinden geldiği faraziyesi zarurî değildir. » /3/

İşte (ai) nin yerine geçen bu (es) elemanı ve onun lâtinçe şeklinde görülen (aes) yani (ağ + es) kuruluşu sözün hem ana kökünü, hem de saha gösterir ekini meydana çıkarmakta ve faraziyeyi -etimoloji lûgati müellifinin zannettiği gibi zarurî kılmamak şöyle dursun- bir hakikat şekline sokmaktadır.

Çünkü (aimer) sözünü böyle (esmer) den alarak analiz edersek :

/3/ Dictionnaire etymologique de la langue française, par Oscar Bloch, T. I., P. 18

(1) (2) (3) (4)

(Eğ + es + em + er)

şekli ortaya çıkar.

(1) Eğ : Ateş anlamına ana köktür.

(2) Es : Bu ateşin ana süje veya objeden oldukça uzak bir sahada tellisini anlatır.

(3) Em : Süje veya objeyi gösterir.

Bu üç elemanın kaynaşmasıyla çıkan (sem) şekli (sev) sözünün aynıdır. Çünkü (v) ve (m) konsonları aynı kategoridir ve dalma birbiri yerine geçebilir.

(4) Er : Mananın takarrür ve temerküzünü anlatır.

Böylece (aimer) sözü de « süje veya objeden oldukça uzak sahada bir yürek ateşinin takarrür ve temerküzünü » ifade etmiş olur.

Görülüyor ki « Güneş - Dil » analizleri, hem sözlerin manalarını en lojik ve orijinal bir yolda göstermekte, hem de diller arasındaki birliği ve hepsinin Türk ana kaynağından geldiğini ispat eylemektedir.

KENDİ METAFİZİĞİMİZE DOĞRU

MİRAÇ KATIRCIOĞLU

İLERİ milletlerin ilim ve felsefe alanlarındaki büyük otoriteler tarafından yazılmış ana kitaplarına bakılırsa onlarda yabancı isimlerin pek az zikredildiği göze çarpar. Bunu millî veya ferdî gururun çirkin ve tehlikeli bir tezahürü addetmektir ki asıl çirkin ve tehlikeli olan bir düşüncedir. Çünkü bu dünya ego âlemidir. Ego samimî ise birşey yapar, mürâf ise ölür ve öldürür. Çünkü birçok isim bilmek o isimlerin fikirlerini hiç bilmemek demektir. Ve çünkü kendinde birşey duymıyan başkasının duyduğunu duyamaz, anlayamaz. Anlayabilmek için her şeyden önce duymak lâzımdır. Fakat başkasının duyduğunu duyabilmek çok çalışmanın ve kendinde kendini duyan bir kuvvetin varolmasıyla mümkündür. Kudretin vermediğini insan veremez. Lâkin çalışmadan da kudretin verdiğini insan besleyemez. Bu makale işte bunu izah etmek için yazıldı.

Metafizik her türlü bilginin başı ve sonudur. Çünkü âmiyane veya ilmi bilgiye girebilmek için zekâ bir tereddüt ve şüphe devresi geçirir. Böylece kendine bir istikamet vermek maksadile muvakkat bir cihet tayin eder. İşte zekânın bu ruhlî endişesine biz *ilk metafizik* demek

istiyoruz. Eğer bu istikamet tahakkuk eder ve zekâ kendi kanalına girebilirse ilim teşekkül etmiştir. Aksi takdirde işe yeniden başlamak icap eder. Zikredilen kanalda yola devam edilirse terakki muhakkaktır. Fakat bu kanalın uzunluğu belli değildir. Müsbet ilim terakki ettikçe o belki kısalır. Ancak her kısaltıldıkça onda daha ince bir mâna ve daha düğümlü bir ifade kalır. O mânanın anlaşılması ve bu düğümün çözülmesi için zekâ yine kendine döner ve yine kendinden bir şeyler sorar. Çünkü bu son noktada da ilerilemek isteyen akıl kendine bir istikamet tayin etmek mecburiyetindedir. Çünkü ruhun bilmek işkencesi hiç tükenmeyecek, aklın mutlaka olan hasreti hiç bitmeyecektir. Böylece bu noktada da zekâ tereddüt ede ede bir istikamet kabul eder. Buna felsefe gibi bir de faraziye diyebiliriz. Müsbet kanalda seyrini ârizasız takip etmiş olan zekâ bu faraziyesinde ekseriya yanılmaz.

Ve meçhuli çözerek yeni bir ilmi keşifte bulunur. Biz bu zafere de *son metafizik* demek istedik. İlk metafizik ile son metafizik arasında aklın daimî endişelerine istinat eden müşahede ve tecrübe ile bunların neticesi olan ilim vardır. Şu halde ilmi ebedî bir emek olarak kabul

edebiliriz. Metafizik ise bu ebedi emeğe ebedi kudret veren kaynaktır.

İlmin bütün keşifleri işte böyle yapılmıştır. Şu halde bu iki metafizik ilmin iki kapısıdır. Birinden girilir, ötekinden çıkılır. İlim bir köprüdür, biz onu fikri terakkimiz için bir vasıta olarak kullanmaktayız. Mutlak ancak bu suretle kavranılabilir. Fakat mutlak afaki olmakla beraber enfüsi zekânın kavradığı bir şey olduğundan bu hususta yalnız ırkların değil, milletlerin ve hattâ ferdlerin bile metafiziği kendine mahsus bir mahiyet arzeder. Çünkü hakikatı afaki ve mücerret bir şekilde arayan ilim olduğu halde mesele yalnız bununla halledilmez. Çünkü hakikatın özü - her ne denilirse denilsin - biraz da enfüsiliktir. Varlık renksiz bir ışıktır ki onu her göz kendi rengile görür.

İmdi kan âlemşümül aklım özüdür. Kan bir adesedir ki ruh mutlakı onun arkasından seyrederek. Kan bir hamledir ki varlık ondan doğar, hayat ondan fıskırır. Binaenaleyh her ırkın ontolojisi kendi kanına göre tayin ve tesbit edilmiştir. Hayatın ifadesi de her ırka göre değişir. İngiliz amprisit, Amerikalı pragmatist, Fransız eklektik ve Alman idealisttir. Niçin ? Çünkü : Tarih, coğrafya ve saire bunu icap ettirmiştir, denilmiyor. Belki, fakat biz bu neticede daha ziyade o milletlerin kanlarındaki mahiyetin bir ifadesini buluyoruz. İslâvların hemen hepsi natüralist, Hindlilerin kâfesi mistiktir. Hususi halleri istisna addediyorum. İstisnalar umumî kaideyi ihlâl etmez, tekit ederler. Bu cümleden A-

merikan pragmatizmi ile İngiliz amprisitizmi, aynı Anglosakson ruhiyatının muhtelif iki muntakada tekâmül ettiği gibi kabul edilebilir. Fazla olarak Amerikan milletinin kanında İngiliz kanından başka daha birçok kanların da bulunduğunu unutmayalım. Firdler de böyledir.

Değil kitapta birkaç satır yazıda birkaç yabancı isim zikretmek bulanık bir beyine delâlet eder. Dün arap ve acem isimleri idi. Bugün Garbın bütün isimleridir. Japonlar gibi Türklerin de mükemmel birer kopyeci olup yaratıcı olmadıklarını iddia edenlerle aynı fikirde değilim. Dünyada her millet yaratıcıdır. Bunu yapamıyorsa noksanlığı onun kanında değil, onun fikir hayatını idare edenlerin tenbelliğinde aramak daha makul olur. Yabancı felsefe mekteplerinden sık sık bahsetmek bulanık bir ruha ve bulanık bir kana alâmettir. Ve nihayet bu karma karışık ruh hali tenbelliğe ve fakat buna rağmen ihtirasa burhandır. Kendi dâhiliğine herkesi taptırmak istediği halde beyninin bilgisiz ve benliksiz sefaletine inanan kimsenin gurur buhranlarında kopup kaçan zavallı jestlerini ve yüzünün kendi kendini beğenmeyen bedbaht hatlarını ben tanırım. Bu ruh trajedisi hiçliğine inanmış benliğin var olmak ümidile yaptığı mütemadi son hayat - ölüm hamlesidir. Bu hamle hiçbir vakit çizginin ikinci kısmına geçemez ve kendisiyle beraber temas ettiklerini de öte tarafta bırakır. İşte bu hal bir varlığın en korkunç ve iğrenç şekli olarak kabul edilebilir.

Yurdumuzda bir felsefe krizi var-

dır. Bu krizin ne zamandan beri Türk âlemine girdiğini bilmiyorum. Bildiğim birşey varsa felsefecilerimizin lüzumsuz derecede çokluğuna mukabil bir tek filozofumuzun olmadığıdır. - Tarihteki birkaç istisnadan bahsetmek istemiyorum. Olamaz, çünkü felsefecilerimizin çoğu birşey anlamadıklarından, vakıt geçirmek için felsefe yapmışlardır. Çünkü ilim ve metafizik bir yana bırakılarak, içtimaiyat, ahlak, estetik ve mantık yapmak genç dimağlar için hoş ve kolay bir iştir. Halbuki ilim ve metafizik olmayınca bu saydığım şeylerin hiç birisi yoktur. Ve yahut bizde olduğu gibi anlaşılmasız cümleler, bir sürü isimler vardır. Cümle ve isimlerin sade bir tek mânasını anlarsız : Yazan birşey olmak istiyor. Felsefesiz filozof olmak hırısı bu yurdun her türlü fikir sahasını tahrip eden bir zavallılıktır. Halbuki her ırk gibi, ve her ırktan fazla olarak, Türk ırkının da bir bir kanı,

bir ruhu ve bir beyni vardır. Binaenaleyh onun da bir ontoloji adesesi mevcuttur.

Adese bizdedir. Mutlak karşımızda duruyor. Adeseyi mutlaka çevirip yabancı dehâların diktatöründen kurtularak kendimizi dinlemek ancak kendimize inanmakla kabil olacaktır. *Xénophobie* (yabancı düşmanlığı) gibi çirkin bir illete müptelâılmaktan çok utanırım. Hakiki benlik diğer benlikleri de sayan ve bilen benliktir. Fakat bilgi, ismi değil, özü bilmekle bilgi olur. İsim sıralamakla sayfalar doldurup, kalkınan mukaddes bir ülkenin fikir âlemini bulandıracakımıza o isimlerin özlerini çalşıp terkip ederek anlatmamız faziletli insanlara yakışıır. Hayat derin bir yoldan yeni istikametlere doğru giderken her ırk kan adesesini temizliyerek varlığı görmeğe çalışıyor. Bizde onu kendi kanımızla göreceğiz. Bu görüş kendi metafizigimize doğru gidiştir. Şahsiyetsiz fert ne kadar yoksa metafiziksiz millet de o kadar hiçtir. Ve bir gün ölür.

İBNİSİNA II

HASAN FEHMİ TURGAL

GEÇEN sayı da basılan ve sonu var denilen yazımın başucuna konması gerekli olan birkaç sözün dizide unutulması bu sözlerin araya girmesine sebep oldu.

O yazı benim kendi görüşlerimin örnü değildi. Hondmir'in Habbüsiyer adlı farsça yazılmış tarihinden türkçeye geçürdüğüm bir parça idi. Bu parça hem eksik, hem de bir az düzeltmek istiyen bir görüştü. Düzeltmeleri sonra yapacağımdan yıldız imlemelerini bütünlememiştım. Yazının baştan başa benim görüşüm olduğunu sananlara da ras geldim. Onun için iki parça arasına bu yamayı sıkıştırdım.

Makalenin son satırlarındaki şu parça:

Ebu sehil İsfahana girdi, bütün Tansuh nesnelere gibi üstadın kitaplarını da yağmaladı, diyor. Halbuki bu onurgayı İbniesir dokuzuncu cildin yüzelli birinci sayfasında şöyle anlatır:

« Ebu sehil İsfahana alınca Alaüddeve'nin hazinelerini, bütün mallarını yağmaladı. Ebu Ali bin Sina'da Alaüddeve'nin hizmetinde bulunuyordu, onun kitapları da bu sırada ele geçirildi, Gazneye götürülerek Gazne kitap hazinesine kondu. »

Bu iki anlatış arasındaki ayırdım pek önemlidir.

Mahmud Sevük Tekinn'in İbni Sina hakkındaki kinide mübalaalıdır. Biruni ve arkadaşı nasıl Gazneye giderek ağırlanmış ise üstadın öylece karşılanması imkânsız değildir. Mahmudun daveti üzerine üstadın ortadan çekilip gitmesi yüzünden bu darğınlığın kopmuş olması daha doğrudur. Biruni üstadıttan her sırası düştükçe saygı ile bahsylemekte Kabusa sunduğu asarı bakiyesinde aynı ile şu satırlar görülmektedir :

« Ben bu meseleyi başka ve daha münasip yerlerde de mevzubahs etmişimdir, hususile genç fazıl Ebu Ali Hüseyin bin Abdullah bin Sina ile aramızda geçen bu bapdaki müzakerelerde. Biruni'nin Mahmudun oğlu Mesuda sunduğu Kanunu Mesudî adındaki heyet kitabının sonunda Biruni ile bu kitap üzerinde müzakerelerde bulunduğu üstad kendi kalem ile kitabın sonunda kaydeylemektedir [1]

Şu halde İbnisina'nın orunu Gaznellilerce o kadar korkulu sayılmıyordu. Cürcan'da Kabus huzurunda geçen tedavi meselesi de tenkit edi-

[1] Biruni'nin kendi yazısıyla yazıldığına sandığımız bu yazma Konya müzesine kaldırılmış olan Sadreddin Konevi kütüphanesinde bulunmaktadır.

lebilir. Esasen bu hikâyenin kaynağı gip basınlarından olan çarmakale adındaki eserin yazmalarından göçürülmüştür. Basmasındaki tenkit kısmında da burası çekiştirilmektedir. Üstadın en doğru tercemesini çiraklarından Cuzcanlı; kendi ağzından nakletmiştir.

Bunu (Uyunülenba) adındaki tabipler kamusu ikinci cildin başında İbnisina tercümesinde olduğu gibi almaktadır. Buna göre İbnisina'nın Cürcana geldiği sırada da Kabus bir ihtilâl dolayısıyla tevkif edilmiş bulunuyordu.

Bizim terceme ettiğimiz parçada başkaca yanlış hikâyeler vardır. İbnisina Efşene kasabasında doğmayıp onun yakınındaki Kirmisine kasabasında dünyaya geldiler. Bu kasabanın adı Kirmisine ve Hirmisine diye söylenebilirmiş.

Bu kayda göre, en yakın ihtimal İbnisina 373 yılı içinde Kimrisine ileri gelenlerinden birisinin Sitare adındaki kızından doğmuştur. Bu kasabaya ilinen daha başka bilginlerde vardır. İbnisina'nın terbiyesinde annesinin tesiri babasından artıktı. Bununla beraber babası da uyanık bir zattı. Batını davetçilerinden, inkılâp erlerindendi. Babasından talimat almak için uğrayanların ağızlarından, ruh, felsefe, riyaziyyat gibi sözler işidirek daha bek küçükken kulakları dolmuştu [2].

[2] Bu kulunç hastalığına Divan Lügatüttürkie gyre, Türkler (Atgak) derlermiş. Sufar arabçasıdır Ahteri lügatında hastalığın tedavisi şöyle anlatılır : Yürekte sarı sular

Sonra bizim göçürdüğümüz parça herhangi bir adamın yaşayışından dolayı bir surette hikâyeler yapmaktadır. Bizim bunu ilk önce ortaya atmamızdan maksat Ebu Ali Sina'nın masalından daha başka ve popüler bir parçanın okutulması idi. Ebu Ali Sina masalına bakarak bunda tarihsel bir sima vardır. Yoksa yalnız Samanilerin o meşhur kütüphanesi için bile bu sayfalar dar gelirdi.

İbnisina'nın Doğu ve Batı tefekkürü üzerinde yaptığı büyük etgiyi bu ötkünçler arasında tamamen anlamak imkânsızdır. Kâtip Çelebi'den şu bahsi örnek olarak alalım :

« Memun memleketinin mütercimlerini, Huneyn bin İshakı, Sabit bin Kurreyi ve başkalarını toplayarak Yuananca ve Süryanice'den bir çok tercüme yaptırıldı. Bu tercüme karmakarışık eksik ve pek çok yanlıştı. Farabi bunları düzeldip tasnif edinceye değin yığın halinde kalmıştı. Saman oğlu Mansur bunların mütalea ve tenkidini Farabiye ver-

cemolmak, ilâci belde nabıt derler bir damar vardır, ani kesmekle olur. [tedaviye bakılırsa apandisit]. Kanunda tarif şöyledir : Kolun esfeli emâiavere muttasıldır. Dedikten teşrihinden bahsettikten sonra : Ve bu makamda maâü müsteime muttasıl olur, ve kolun canibiyesarda tahalede uğradıkta tenk olur ve anın için verem tihal emadan sühuletle huruçta mani olur ve kulunç ekser bu maaye âriz olur ve bu maanın ismi kulunçtan müştaktır. [fransızcaya türkçeden geçmiştir.]

miş, o da bu yıgıt üzerine avrularak bunları hulâsa etmiş (Talim sani) adındaki eserini meydana getirmişti. Muallimi sani lâkabını bundan sonra almıştı. Seyahata düşkün olan Farabi'nin eseri beyaz edilmemiş bir halde Samanlılar'ın hazinesinde kaldı. Üstad İbnisine Samanlılarsarayına doktorluk dolayısıyla girdiği zaman Farabi'nin eserini görmüş kendi anlattığı gibi Yunan eserlerini Eflatun ve Aristo'nun eserlerini bundan sonra iyi anlamıştı. Meşhur Şifa adındaki eserini bunların yardımıyla meydana getirmişti. Demek üstad Doğu'da ve dolayısıyla Batı'da başlı başına önemli tesirler yapmış bir şahsiyet oluyor. Uzatmağa ne hacet.. Meşhur Kanun adlı eseri on beşinci asırdan on altıncı asır başına değin Lâtince olmak üzere on altı kere, ve on altıncı asırda tekrar yirmi kere basılmıştır. On dokuzuncu asrın ortalarından biraz sonrasına kadar Batı Darülfünunlarında kanun bir tıp düsturu gibi okunup tanınmıştır [3].

[3] *Dairetülmâarif'de görüldüğüne göre, Efsene İbranice telâffuzu Evinisina imiş. Bundan bozma olarak Lâtince de Evisinna denilirmiş. Araplar yakutun harekelediğine göre Efsene diyorlardı. Bu sözlerin kökleri ve asılları Türk olduğuna göre Türk tecvidine göre pek idilmesi gelecek Türk coğrafiyecilerine kalıyor. Bana kalırsa hatun sin gibi Kimrisin, Aşursin demeli. Sinlerin araplar tarafından şına çevrildiği görülmektedir. Yanlış okuyuşlar kelimeleri mânasız bir hale getirmiştir. İbni*

Bu aralıktaki satırlardan sonra tercümemize devam ederek tamamlayalım :

Bir takım rivayetlere göre, üstad kadına pek düşküdü. Bu yüzden zayıf ve hasta düşmüştü. Son seferler sırasında kendisine kulunç musallat oldu [4]. Bir günde yedi kere ihtikan yaptırdı. Bu günlerde sefere çıkmak zaruretini bulmuş, nöbetler, bayılmalar süreleşmişti. Bu nöbetler sırasında ihtikan için kullandığı ilâcî da adamları yanlış hazırlamışlardı. Bu yüzden hastalık öldürücü bir biçim aldı. Deve üzerinde mahfe içinde İsfahana ulaştı. Ayak üzerin-

Havukle göre, Beykent'den Buharaya bir konaktır.

Buhara'da Tavavis gene bir konak, Tavavis'den Kırmisine de bir konaktır. Kırmisine Buhara kasabalarının en ucuzluk olan bir yeridir. Hem büyük hem mamurdur.

[4] 1594 tarihinde Avrupa'da arapça olarak basılan Kanun'un son kısmında tâbiler şöyle demektedir : Ebu Ali Sina'nın şu makalesinde zikredilin bir çok şeyler her ne kadar bizim katolik imanımıza muhalif bazıları da müşâbih ise de bizim katolik mezhebimizde bu usul veçhile talim dini Mesihîye ikdam doğru değildir, biz bu malûmatın bazılarına satırlar haricinde koyduğumuz şu âlâmetle resmettik. Bazılarından kendilerinde mevcut hususattan istilâde edilmek, bilhassa lisan arzusunda bulunan hususile lisanarabı öğrenmek isteyenlerin faydalanması için müsamaha eyledik.

de duramayacak bir halde idi. Burada bir parça iyiliğe yüz tuttu. Hatta bir kere Alâüddevle'nin yanına gitti. Alâüddevle Hemdana gitmek üzere yola çıktığı zaman üstat da bilesince idi. Yolda kulunç yine başladı. Heme

dana ulaşıldığı sırada üstad artık sağalmaktan umudunu kesti. Kuran okumağa başladı. Hatmini bitirdiğinden üç gün sonra 427 yılının Ramazanı cumalarından birisinde öldü.

— Sonu var —

TÜRKOLOJİ BİLGİSİNİN TARİHÇESİ

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

TÜRKLER Asya'nın mühim bir kısmında otururlarken etraftaki uluslarla sıkı münasebatta bulunmuşlardır. En eski Türkler hakkında bize malumat veren Çin kaynakları türklerin Çinlilerle ne kadar savaşlarda bulduklarını uzun uzadıya kaydetmektedir. Daha sonra Türk grupları Çine girmişler; orada hükümet kurmuşlardır. Binaenaleyh Türk tarihini kavrayabilmek için Çin tarihini de bilmek adeta zaruridir. Çünkü Türk tarihini Çin tarihile karışmış bir halde bulmaktayız. Daha sonra Türklerin Hindistan tarihile, Rus tarihile, Ermeni tarihile, Arap ve Acem tarihlerle ne kadar sıkı münasebette bulunduğunu da görmekteyiz. Hindistana giren ve orada bir devlet kuran Türk sülâleleri tarihini araştırırken Hind tarihini bilmemek imkânsız olduğu gibi Hind tarihini öğrenmeden de buradaki Türklerin tarihini bilmek imkânsızdır. Türklerin Ruslarla ne kadar sıkı temas ettiklerini de biliyoruz. Bundan sonra Ermenilerle, Arap ve Acemlerle de daha sıkı bir temasları vardır. Ve tarihleri tamamen birbirine karışmış gibidir diyebiliriz. Binaenaleyh meselâ Mısır'da Türk sülâlelerinin kurduğu çağı araştırır veya okurken Arap tarihinin seyrini bilmeden anlamağa imkân bulunabilir mi? Böyle olunca

Türk tarihi Çin, Hind, Arap, Acem, Ermeni, Rus ve diğer Asya ulusları tarihine o kadar karışmıştır ki; bu ulusların tarihini öğrenmek için Türklerin tarihini ne kadar bilmek elzem ise Türk tarihini öğrenmek için de bu ulusların tarihini bilmek o kadar zaruridir. Binaenaleyh Türk tarihi Asya tarihidir diyebiliriz.

Yukarıki satırlar Türk tarihini araştırmanın ne kadar güç bir mesele olduğunu göstermeğe kâfidir. Türk tarihini tetkik için Çin, Arap, Acem, Hind, Ermeni, Rus kaynaklarından başka Türklerin Avrupa uluslarile de münasebetleri olduğundan bütün Avrupa uluslarının eserlerini de karıştırmak, araştırmak elzemdir. Bu işler ise bir kişinin işi olmayıp bir çok heyetlerin senelerce çalışarak vücuda getirebileceği bir iş olduğundan bunun içindir ki, Türk tarihinin umumî hatlarını dahi göstermeğe çalışan bir esere hiç tesadüf edemiyorduk. De Guignes'in bu husustaki çok faydalı ve çok mühim teğebbüsünden sonra bu işe elini uzatmak cesareti hiç kimse gösterememişti.

Bu güçlük daha doğrusu imkânsızlık karşısında yapılacak hareket Türk tarihinin yalnız çok küçük bir parçası ile meşgul olmak ve yavaş yavaş bu muhtelif noktaları tenvire çalışmaktan ibarettir. Netekim çalış-

malar da bu şekilde ise de ulusal tarihimiz başkalarının elile değil artık Türk ulusu arasındaki gençler tarafından araştırılacaktır.

Avrupa'da Türk tarihine ait tetkikat XVIII inci asırda başlamış ise de bu zamandan beri devamlı bir şekilde gitmediği için aradaki fassaların uzunluğu dolayısıyla henüz bu hususta pek ileri gidilmediğini görmekteyiz. Maamafih her şeyden evvel her ulusun yaptığı gibi bizim de bir Documentum Historiae Turcicum namile bütün Türk tarihine ait menbaları bir araya toplamamız ve neşretmemiz ulusal tarihimizi kurabilmek için atılacak ilk adımdır.

Türk tarihi araştırmaları sisenoloji tetkikile birlikte başlamıştır diyebiliriz. En eski çağlardan beri Çine giden misyonerler dinlerini yaymak için bu dili öğrenmek mecburiyetini hissetmişler; bu sayede Çin eserlerini de tetkike fırsat bulmuşlardı. İşte bu imkân XVI ncı yüz yılda başlamış, gittikçe terakki etmiştir. Çin eserlerinden çok iyi istifade eden meşhur D' Herbelot [1625 - 1695] altı cildten mürekkep olan Bibliot héque orientale adlı eserini neşretmiş, burada altıncı cildde Türk kelimesi altında cildin büyük bir kısmını dolduran kıymetli izahat toplamıştı. Buna bir zeyil yazan Vissdelot bu hususta daha kıymetli malûmat vermektedir. Maamafih bu zevatı Şark ve bilhassa Türk tarihine ait tetkikata yol açanlar addedemeyiz. Şarka giden misyonerler Çin tarihlerini tetkik ederlerken bu ulusun münebbatta bulunduğu uluslar hakkındaki izahata da rastgelmişler ve bun-

lar Türk ulusları olduğu tahakkuk edince bu suretle Türk tarihi hakkında malûmat ortaya çıkmaya başlamıştı. Binaenaleyh bütün bu zevat daha evvel Antoine Gaubil [1689 - 1759], De Mailla, Amiot gibi âlimler Çin eserlerini tetkik etmişler, eski Çin vesaikini tercüme ile sonraki araştırmalara yol açmışlardı. Meşhur Ma-tuan-lin ve Sse-ma. tisen'in eserleri oartık ilim âlemince pek am lûm olduğu gibi bundan sonra 24 meşhur Çin vekaynamesi araştırılmış ve buralarda zikredilen Türk uluslarının yine bu eserlere nazaran Çinlilerle birlikte yani Milâddan evvel XXIV - XIII yüz yıl önceki zamanlardan beri tarihlerinin başladığı anlaşılmıştır.

XIV ncı Louis kıralıye t kütüphanesinde birçok Çince eserlerde getirdikten sonra bu dile vakıf olan Joseph De Guignes [1721 - 1800] kütüphanenin hafızkütüplüğüne tavin edilmiş, burada birçok eserleri tetkike fırsat bulan bu büyük âlim meşhur Hun'ların umumî tarihini yazmaya muvaffak olmuştur. Bugün aradan bir buçuk asıra yakın bir zaman geçtiği halde hâlâ bu eser müracaat edilen bir kitap halindedir. Bir çok noktaları ilmi kıymetten uzaklaşmış olmasına rağmen yazan daima orijinal kaynaklara müracaat ettiğindedir ki henüz kitaba müracaattan istigna edilemeyecek bir eser haline gelmemiştir. Maamafih buna bir diğer sebep daha gösterebiliriz : O zamandan beri Türk tarihinin pek çok noktaları aydınlandığı için bu geniş mevzuu bir araya toplayarak

ortaya atmak cesaretini hiçbir bilgi adamının gösterememisidir.

De Guignes'den sonra Türkolojinin en büyük üstadı son derece geniş malûmata sahib olan Klaproth'i zikretmek lâzımdır. 1783 senesinde Berlin'de doğan bu büyük bilgin bir kaç defa Şarka seyahat etmiş. Şark dillerini eyice öğrenmiş ve bu geniş bilgisile Doğu tarihinin birçok meselelerine temas etmiştir. Tableaux historiques adlı eserindeki hartaları ve kıymetli tetkikleri aradan çok uzun zaman geçmesine rağmen bugün dahi müracaat edilen kaynaklardan maduttur. Daha sonra Mémoires relatifs à l'Asie'deki bir çok tetkikleri değerli bilgin'in pek çok bakir mevzulara temas ettiğini ve bu mevzuları selâhiyetle işlediğini göstermektedir. Yine bu devrin Türkolojiye büyük hizmeti dokunan âlimlerinden birisi de Stanislas Julien [1799 - 1873] olup Gök türklerle ait Çin tarihlerinden nakilleri zikre şayandır. Yine aynı mevzua dair kıymetli bir eser yazan Edouard Chavannes'den sonra Türk tarihi tetkikatı bir müddet durur gibi olmuş, bir fasıla devri geçirmiştir.

Bu sıralarda idi ki Finlandiya'da teşekkül eden Société Finno - Ougrienne Orta Asya'ya bilgi adamları ve sefer heyetleri göndermeğe başlamış, kendilerine ait mesaili hallederken Türk tarihi hakkında da değerli bilgiler toplamıştı. Tâ Strahlenberg'den beri Avrupa bilgi acununca malûm olan Türk kitabelerinin kopyeleri geldikten sonra bunlar hakkında Klaproth'dan itibaren bir takım âlimler fikirler serdetmişler;

fakat bu yazıları okumağa muvaffak olamamışlardı. Halbuki artık Türk dili üniversitelerde okuuluyor, ve yalnız bu işle meşgul bilginler ortaya çıkıyordu. 1817 senesinde doğan Jean Repicisky ilk defa olarak Budapeşte üniversitesinde Türk dili dersini vermeğe başlamış, diğer ülkelerde de yalnız bu alan ile uğraşan bilginler meydana çıkmıştı. 1890 senesinde Moskova'da sekizinci Rus arkeoloji kongresine Yadrintzeff tarafından Orta Asya'da bulunan eserlerin fotoğrafları, kopyeleri vesairesi arz edilmiş ve bunlar arasında Orhun nehri civarında bulunan yazılı eserlerde gösterilmişti. Finlandiya'da da buna mukabil bir hareket olmuş, Heikel'in riyasetinde oralara bir sefer heyeti gönderilmiş, bu heyet de buralardaki tetkiklerini 1892 senesinde Helsingfors'da çıkarmıştı. Bu esnada Kopenhag üniversitesinde mukayeseli dil profesörü olan Vilhelm Thomsen bu kitabeleri ele almış ve çok büyük bir nüfuzu nazarla halle muvaffak olmuştu. 1893 senesinde bu mühim keşfini Bulletin de l'Académie Royale des Sciences et des Lettres de Danemark (S. 285 - 299) da neşretmiş ve artık bu sayede Türk tarihi araştırmalarının ufku da fazla genişlemişti. Bu büyük keşiften sonra Petresburg'da bulunan meşhur Radloff'da 1894 te derhal bu Türk kitabelerinin tercümesini neşretmişti. Bu almanca tercümeyi müteakip Prof. Thomsen 1896 yılında Orhun Türk kitabelerinin fransızca tercümesini tamamilen ilmi bir şekilde neşretmiş ve bundan sonra da Türkoloji ilmi

birçok bilginler yetiştirmeye başlamıştı.

Thomsen bu mühim tetkikinden sonra Journal de la Société Finno-Ougrienne'in XXX uncu cildinde bir harfin nasıl okunabileceğini izah eden bir yazı daha neşretmiş, 1916 da kitabelerdeki bazı yerlere dair Turcica adlı kitabını yazmış, Keleti Szemle mecmuasında da Uygur harflerinin okunması usulüne dair bir tetkik neşreylemiştir.

Raloff ise bu kitabelerin tercümesinden maada bugün dahi kıymetini muhafaza eden büyük Türk lûgatını neşre muvaffak olmuş, bundan sonra da Türk etnografisi, Türk lisanı ve Türk arkeolojisi için son derece kıymetli izahatı havi birçok eserler çıkarılmıştır.

Artık Türkoloji ilmi teessüs etmiş, her memlekette bu alan ile uğraşan bilginler ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar Türkoloji'nin inkişafı hakkında verdiğimiz şu kısa izahattan sonra aşağıki satırlarda Türkoloji ilminin seyrini mevzu itibarile göstererek bu fasıla nihayet vereceğim.

Türk tarihi araştırmaları anlatığım gibi sinoloji ilmi ile başlamıştır. Evelce saydıklarımızı bir tarafa bırakarak bu ciheti biraz tafsil edelim : Türk tarihine mühim hizmetlerde bulunan meşhur sinoloğlardan birisi de Rus rahiplerinden Biçurindir. [1778 - 1853] uzun müddet Çin'de kalmış ve Çinceye tamamen vakıf olduktan sonra birçok eserler neşretmiştir; ki bunlar meyanında Hiung-nu'lara dair verilen izahat son derece kıymetlidir. Bundan sonra

Visdelot, d'Herbelot, De Guignes, Stanislas Julienné, Edouard Shavannes, gibi evelce isimlerini zikrettiğimiz sinoloğlar gelir, ki bunların doğrudan doğruya Türk tarihine ettikleri hizmetleri evelce kaydetmiştik. Sinolojinin yardımıyla edilen bu hizmetlerden sonra arap ve acem tarihlerindeki malûmatı tetkik ederek eserler yazan, Bizans menabiiini araştıran velhasıl Türk tarihinin müteaddit dillerde yazılmış geniş kaynaklarını toplu bir halde tetkik etmeye şimdilik imkân olmadığından ancak bir tek alanla uğraşan bilginler çıkmıştır. Biçurin Çin kaynaklarındaki türkler hakkında malûmatı toplarken yine Petresburg'da Stritter bütün Bizans menabiiini tetkik ederek Doğu uluslarına ve bilhassa türklerle taalluk eden malûmatı bir araya toplamış, Lâtinceye tercüme ile neşretmiştir. Bu kıymetli toplayış o kadar mühimdir, ki bugün dahi aynı menbada istifade edilmektedir. Son zamanda Macar âlimlerinden Y. Moravcsik'de bu menbaları tetkik ederek A magyar történet Bizanci forrasai namile neşretmiştir.

Arap ve acem kaynaklarına göre, Türk tarihini tetkik eden bilhassa müteveffa Barthold'dur. Gerek arap ve acem kaynaklarını ve gerek diğer kaynakları dahi nazardan uzak tutmıyarak çok geniş bir malûmatla tetkikatta bulunan ve cidden tarihimiz için son derece kıymetli eserler neşreden Marquart bu sahanın en selâhiyetli bir âlimi iken maatteessüf bir kaza neticesi olarak vefat etmesi Türk tarihi için çok büyük bir ziyadır. Türkleri sevmiyen ve bu his-

lerini eserlerinde dahi izhar eden bu büyük bilgini biz ise daima hürmetle yadederiz. Bu kıymetli âlimin de vefatından sonra bugün Fransa'da Pel-liot'dan maada kimsenin kalmadığını da teessürle kaydetmek lâzımdır.

Arap menbalarındaki türklere ait malûmatı bir araya toplayarak neşretmek teşebbüsü Macaristanda Kont Kuun Géza tarafından vaki olmuş ise de maatteessüf bu teşebbüs pek muvaffakryetli değildir. Kuun Géza bütün arap menbalarını toplayamadığı gibi bu hususta pek noksan izahat vermekte olduğu görülmektedir.

Maamafih yüzlerce cild teşkil etmesi icabeden bütün arap menbalarındaki türklere ait malûmatın bir araya toplanmasını henüz biz türkler yapamamış iken başkalarından beklemek doğru olmaz ise de Kuun Géza kendi tarihlerine taalluku olan türkler hakkındaki malûmatı da toplayamamıştır dersek bu tetkikin ne kadar noksan olduğunu anlayabiliriz. Aynı teşebbüsü mütebeffa Kmoskonun yaptığını ve eseri Akademi tarafından neşredileceğini de memnuniyetle haber aldık. Tarihi tetkik etmeden evvel vesikalarını ortaya koymak icabettiği artık bir bedahet halinde olduğundan bugün Avrupa'da Türk tarihine dair sarfedilen mesai bu merkezdedir. Houtsma'nın Selçuk metinlerini neşretmesi, Gibb neşriyatından da birçok kıymetli metinlerin ortaya konması bu yolda muvaffakryetle gidildiğini göstermektedir. Diğer taraftan meşhur Hollandalı âlim De Goeje'nin yedi cildten mürekkebe Bibliotheca geographicorum arabicorum adıyla arap coğrafyacılarını neş-

retmesi ve Noeldke'nin neşriyatı buna inzımam eden Mısıır'da arap metinlerinin birçok tablaları Türk tarihini noktasından da son derece mühim telâkki edilmelidir.

Yunan menbalarına gelince : Bunlar Corpus Historiae Byzantinicum namile neşredildiği için bunlarda elde edilmesi müşkil değildir. Yalnız bizim tarihimiz için en mühim menbalardan olan Çin tarihleri henüz Avrupa lisanlarına tercüme edilememiştir. Maamafih bu eserlerin de mühim bir kısmı Nan-King şehrinde 1869-1878 senelerinde neşredilmiş ise de Avrupa'da evelce isimlerini zikrettiklerimizden maala De Groot 1921 senesinde Milâddan evelki Hiung-Nulara ait Çin tarihlerinin izahatını Die Hunnen der vor Christlichen zeit adıyla neşretmiştir.

Osmanlı tarihine gelince : bu hususta Morthmann, F. Giese gibi evelce İstanbul üniversitesinde profesörlük etmiş bazı bilgini kaydettikten sonra Hammer'in uzun seneler çalışarak vücuda getirdiği eseri bilhassa zikretmek icabeder. Bundan maada Yorga ve saire gibi bazı bilgilerin bu mevzu üzerindeki yazılarını zikre şayan görmemekteyim. Osmanlı tarihinin vakanüvislerinin yazdıkları İstanbul'da neşredilmiş ise de en eski menbalar yine Avrupa'da neşredilmiştir. Friedrich Giese 1922 senesinde müellifi meşgul Tevarih Al Osmanı kendi el yazısıyla taş basması olarak neşretmiştir. Oruç beyin tarihini de 1925 te Babinger neşretmeğe muvaffak olmuştur. İstanbulda Raşid, Peçevli, Asım, Ni-

şancı Mehmed paşa ilâ. tarihlerin eski ve katiyen ilmi olmıyan tabularından maada son zamanda ilmi olmak isteyen tabılarda yapılmışa başlanmış ise de maatteessüf bunlar da ilmi bir tabı değildir. Âli bey tarafından neşredilen Aşık paşa zade tarihi İbrahim Müteferrika tabularından farksızdır diyebiliriz. Aynı zat Lütfi paşa tarihini de neşretmiştir. Maamafih İstanbulda bu muvaffakiyetsiz tabılardan sonra Tarih Osmanî Encümeni mecmuasında çok kıymetli yazılar intişar etmiştir. Tarih Osmanî Encümeni, mecmuasında intişar eden yazılarında ne kadar muvaffak olmuş ise de neşrettiği Osmanlı tarihinde de o kadar muvaffak olamamıştır. İstanbulun bu muvaffakıyetsiz bilgi hareketinde en mühim hâdise Divan lügatütürk'ün neşridir. Bu çok kıymetli eserin tabı bilgi âlemi için bir kazanç ise de maatteessüf bu eserde de musahihin dikkat ve ihtimamına rağmen asıl metine bazı yerlerde sadık kalınmadığı anlaşılmaktadır.

Tarih tetkikatı Avrupa'da ve Türkiye'de bu halde iken lisaniyat tetkikatı buna nazaran daha çok muvaffakiyetle ilerilemiş ve bu hususta ciddi kıymetli adımlar atılmıştır. Her geyden evvel malzeme ihzârı zarurî olduğu için şimdiye kadar Avrupa âlimleri de - bilhassa Ruslar - Türk lisaniyatına malzeme getirmeğe çalışmışlardır.

Rus âlimleri evelâ vaziyetlerinin kolaylığı dolayısıyla Türk kavimlerinin dillerini daha kolaylıkla tetkike fırsat bulmuşlar ve Türk dilinin bir çok lehçelerini tesbite çalışmışlardır.

Meşhur Radloff'un bu husustaki kıymetli malzemelerinden maada burada isimlerini dahi teker teker saymakla epiy yer işgal edecek olan bir çok âlimlerin tetkikatından en mühimlerini zikrile iktifa edeceğiz.

Jakut dili hakkında Pekarski'nin kıymetli tetkikleri meyanında bilhassa şunu zikredebiliriz: Obrazey narodnoy literatury Jakutov, 1907. Bundan maada aynı müellifin daha dört kıymetli tetkiki vardır. Daha sonra Jastremski'nin iki makalesi zikre şayandır. Priklovoski'nin iki yazısından başka Şeroşerski'nin bir tetkikini zikrettikten sonra Radloff'un iki kıymetli yazısını da kaydetmek lâzımgelir. Fakat Jakut lehçesi hakkında en mühim ve en kıymetli eseri şüphesiz, ki Böhrling vücuda getirmiştir. Böhrling 1851 senesinde Über die Sprache der Jakuten adlı eserile bu lehçenin en mükemmel kitabını vücuda getirmiş ve eskiliğine rağmen eser hâlâ kıymetini muhafaza etmiştir. Aynı mevzu üzerinde Németh'de eski Jakutcanın savtiyat esasları namile macarca bir yazı yazmıştır.

1815 senesinde Petresburg'da doğan Böhrling aslen alman olup 1833 de Petresburg üniversitesine 1835 te Berlin ve Bonn üniversitelerine girmiş, kendisini bilhassa Sanskrit dilini tetkike vermişti. Bu sahada çok kıymetli hizmetlerde bulunan Böhrling bilâhare ihtisası olmadığı halde kendisine bir sefer heyetinde tevdi olunan Yakut lehçesi tetkikini de yaparak bu kıymetli eseri vücuda getirmiştir. Bugün Yakut dilinin en büyük ve en mükemmel lûgatı da Pe-

karski tarafından çıkarılan lûgattır.

Çuvaşça Yakutçaya nezararı daha fazla işlenmiş gibidir. Açmanın bu mevzu üzerinde çok kıymetli bir kitap çıkarmakta ise de tamam olamamıştır. 1891 senesinde Magnitski Kazan'da bu mevzu aittir bir eser neşrettiği gibi Zolotniaki'de rusca - çuvaşça bir lûgat yazmış, 1908 senesinde Fin âlimlerinden Paasonen'de Budapeşte'de küçük bir lûgat çıkarmıştı. Sbojev'in de 1865 te Moskova'da neşrettiği Çuvaş adlı bir eseri zikre şayandır. Bundan maada macar bilginlerinden Gomhocz Zaltan'ın NyK mecmuasında XXXVI inci cildinde çuvaşça kelime derlemesine dair bir makalesi ve Mészáros'un 1909, 1912 senelerinde çuvaşça metinlerini kayd ile iktifa edeceğiz. Daha fazla Bibliyografik tafsilâtı Munkâcsi Bernât'ın NyK mecmuasının XXIV inci S. 26-35 te bulabilirsiniz.

Orta türkçe hakkında Verbitski'nin 1884 de Kazan'da neşrettiği meşhur lûgatı ile Ktarinski'nin 1899 da Orenburg'da neşrettiği eseri ve bundan sonra şu zevatın eserleri belli başlı kitaplardır :

1 — Bugadov : Sravnitelnyy slovary turetsko - tatarskiĭsh nareçium St. Petresburg, 1869 - 71.

2 — Ostroumov : Tatarsko - russkiy slovary, Kazan, 1892.
kiy slavy, Kazan, 1892.

3 — Voskresenski : Russko - tatarskiy slovary. Kazan, 1824.

Kirgizko - russkiy slovary, Orenburg 1897.

Rusca - kirgizcası da aynı yerde 1899 da neşredikmiştir.

4 — Giganov; Slovary rossijsko - tatarskiy. St. Petresburg, 1804.

5 — Katanov; Opyt izsledovaniy urânchayskago yazyka, Kazan, 1905.

Bu başlıca yazdığımız lûgatlardan maada daha hakkında büyücek bir kitap yazılabilecek kadar eserlerin mevcut olduğunu söylesek Rusların Türk diline dair getirdiği materyalin ehemmiyeti ortaya çıkar. Fakat şurasını da kaydedelim, ki Ruslar bu materyali katiben işlememiştir. Binaenaleyh ham malzemeyi ruscada bulabileceğimiz gibi işlenmiş malzemeyi başka dillerde aramamız icabeder. Bu malûmata evelâ Kazan üniversitesinde sonra da Petresburg'da Türkoloji profesörü olan Berezin'in tetkikatını, Melioranski, Katanov, Ihminski'lerin araştırmalarını ilâve edersek bu malzemenin büyüklüğü hakkında bir fikir edinilebilir [1].

[1] *Bu malûmata türkler arasında yapılan seyahatlar, arkeoloji tetkikleri ve saire hakkındaki malûmatı da ilâve elerseniz malzeme hakkında daha sarîh bir fikir edinilebilir.*

Küçük bir fikir vermek için yalnız bazı isimler kaydedelim :

Stebnizki, Nebolsin, Arkhin, Bode Bakulin, Türkmenler; Khocotkin, Nikolski, Nebolsin, Lazarevski, Dolinski, Velyaminoff, Zernoff, Krassovski, Zavallitin, Ruçkoff, Levşin, Jagmin, Zagriaşski, Samsonov, Plotnikoff, Potanin, Petri, Ibragimoff, Galkin, Daoulbaieff, Kazentseff, Terenteff v. s. gibiler Kirgizlar; Broca Nogaylar, Petroff Karaçaylar, Pantukhoff Kumükler hakkında tetkikler neşretmiştir.

TÜRKİYE' DE İLK MECMUA BOLLUĞU

AHMET İHSAN TOKGÖZ KEMAL KÖZDEN

[1935 sonlarında başlayan ve 1936 başında büyük bir hız alarak devam etmekte bulunan mecmua bolluğu Türk fikir ve cemiyet hayatında mühim bir hâdise teşkil edecek mahiyettedir. ÜLKÜ bu mevzu üzerinde muhtelif arkadaşlarından türlü bakımlardan yazılar rica etmiştir.

ÜLKÜ bu güzel vesile ile « Türkiye Mecmuacılık Tarihi » üzerinde de malzeme toplamak istiyor. Arkadaşımız Kemal Köyden Türk mecmuacılığına büyük hizmette bulunmuş olan Ahmet İhsan Tokgöz'le bu mevzu üzerinde konuşmalar yapmağa başlamıştır.

Bu konuşmaların Meşrutiyetten evvelki mecmua bolluğuna ait birincisini koyuyoruz. Bunları Meşrutiyetteki mecmua bolluğu ve bugünkü mecmua bolluğu üzerinde iki konuşma daha takip edecektir.

Türk mecmuacılığına ait bilgisi ve tetkikleri olanlardan bunları ÜLKÜ'ye yazmalarını rica ederiz. Ümit ederiz ki bu suretle toplanacak malzeme Türk kültür tarihi için mühim bir me haz teşkil edecektir.]

— Son aylarda Türkiye'de şimdiye kadar görülmemiş bir mecmua bolluğu vardır. Buna benzer, fakat bundan mahiyetce aşağı bir bolluk ta

Meşrutiyet zamanında görülmüştü. Meşrutiyetten evvel ve sonra Türkiye neşriyatı arasında en kuvvetli bir varlık olan Servetfünun bugünkü neşriyat arasında da (UYANIŞ) adıyla devam etmektedir. Bu itibarla eski ceryanla yeniyi birbirine bağlayan en yaşlı mecmuamızdır. Servetfünunu kırk beş seneden beri çıkarmakta olduğunuz için Türkiye mecmuacılığının en eski ve devamlı mensubu bulunuyorsunuz. Mecmuacılığın devri diyebileceğimiz bu coşkunluğu, bunun kültürel mâna ve mahiyeti hakkında ne düşünüyorsunuz ?

— Türkiye'de devri dediğiniz mecmua bolluğu Meşrutiyetle başlamaz. Daha eskiye gitmek lâzımdır. Mülkiye mektebinin son sınıflarında bulunduğum yıllara doğru geri bakmam lâzım geliyor. 1300 ile 1305 (1887 - 1892) arasında Türkiye'de ilk « risale » bolluğu - o zaman mecmua tabiri yoktu, « risalei mevkuta » denirdi - oldu. Maarif nezaretinde kurulmuş ve içinde çok değerli azaları bulunan « Encümeni Teftiş ve muayene » bu risaleleri muayene eder ve izin verirdi. Dediğim yıllarda, henüz Abdülhamit devrinin Bahâli dahiliyesinde kurulan sansür usulü sertleşmemişti; edebî ve ilmi risaleleri meşhur Münif paşanın Na-

zırısı olduğu Maarif iyi karşılar ve korurdu. İşte bu koruyuş dediğim tarihte ilk risale bolluğunu yapmıştır.

Bu ilk risale bolluğu Maarif Nazır Mûnif paşanın « Mecmuai-fünun » u ile başlamıştır. Ben bu risalenin çıktığı ve battığı yılı iyi bilirim. İçinde « Yıldız böceği » adıyla bu addaki fosforlu böcekten bahseden ilmi bir makaleyi « Yıldız sarayı » mânasına alarak mecmuayı irade ile kapattılar. Yeni türemeğe başlayan canavar hafiyelerin ilmi ve edebî risalelere vurduğu birinci darbe budur. Maarif Nazır Mûnif paşanın mecmuası ortadan kalktı, fakat Mûnif paşa ilmi ve edebî risaleleri korumaktan geri durmadı. Bu sırada « Miratı âlem » çıktı (1888). Miratı âlemi rahmetli eski dostum Mahmut Sadık'la Baytar Dr. Osman Nuri kurmuştu. O tarihte şimi ve fotoğraf ile asidler kullanarak çinko üzerine klişe yapmak henüz yol almış değildi. « Miratı âlem » resimli bir risale olarak kurulmuştu. Resimlerini Amerikan Baybl Haus müessesinden kira ile alırdı. İstanbul'da Mercan'da bulunan bu misyoner müessesesi İngilizce olduğu gibi ermenice ve türkçe dil ile neşriyatta bulunurdu. Onların klişeleri evelâ şimşir üzerine hâk ve bakırla galvano'su yapılarak teksir olunmuş şekilde hariçten gelirdi. « Miratı âlem » bu kalıplar arasından şehir, natür, makine ve büyük tarih ve fen şahsiyetlerinin resimlerini alır ve basardı; bundan dolayı Miratı âlem'de memlekete ait resim ender bulunurdu. Miratı âlem böyle çıkar-ken risale bolluğu başladı. Bir tane-

sini de 1889 da ben kurdum, adı « Şafak » dı. Şair Celâl ve gene eski şairlerden Ali Ulvi ile rahmetli Mustafa Asım arkadaşımdı.

— Bu ilk mecmua bolluğundaki mecmuaları hatırlıyor musunuz ?

— « Şafak » ın çıktığı zamandaki risaleler şunlardı: « Mecmuai Ebuzziya », « Envarı zekâ », « Haver », « Güneş », « Taavünü aklâm », « Mirsad », « Mektep », Müntehebati tercümanı hakikat », « Muallim Naci » -kendi adını taşırdı-, « Umran », Bunlar epiy vakit yaşayanlardı. Çıkıp batanların isimleri pek çoktur, fakat saymıyorum. Hemen diyebilirim ki, 1300 ile 1305 arasında doğup batan risalelerin sayısı yüze yakındır.

— Bu bolluğun neticesi ne oldu ?

— 1306 (1889) da curnalcıların ikinci tekmesi geldi, yetişt; risalelerin hepsi birden kapatıldı. Risalelere bakma işi Maarifin elinden alındı. Gazeteler gibi bunlar da dahiliyedeki Matbuat müdürlüğünde sansür edilecekler ve gazetelerin intişar usullerine uyacaklardı.

— Hatırladığıma göre Servetifünunu bu sıralarda çıkardınız; bu gayri müsait şartlar altında buna nasıl teşebbüs ettiniz ?

— 1306 yani 1890 da ben « Ahmet İhsan Matbaası » nı İstanbul'da Ebusuut caddesinde kurdum, Jules Verne'in romanlarını tercüme edip basıyordum; bu suretle tercüme edip bastığım fenni ve resimli romanların sayısı 23 tür. Bu romanların resimlerini Paris'deki tabiinden galvano-

edilmiş olarak getirtirdim. Fakat içim durmuyordu; bir mecmua çıkarmak istiyordum. O yıl şimdiki Karagöz gazetesinin müessisi rahmetli Ali Fuat « Musavver cihan » adıyla dahiliyedeki maarif idaresinde sansür edilmek şartile on beş günlük bir gazete çıkarmıştı. (Dahiliyeden sansür edilen neşriyate gazete denirdi) Rahmetli Ali Fuat Bahriye matbaasında çalışırdı. Orada ilk defa olarak fotoğrafla çinko üzerine klişe yapmak usulünü kurdu, ve Türkiye'de ilk çinkografi klişelerini yapmağa başladı. Başlangıç olduğu için bunlar güzel değildi. Zaten bu usulde Avrupa'da çıkan mecmualar dahi muvaffakiyetten henüz çok uzak idiler. Sanatın tekâmülünü Viyana'daki Angerer müessesesi göstermişti, fakat kendi patenti altında idi. Ben daha iyi bir resimli mecmua çıkarmak arzusunu yenemiyordum. Matbuat kanunu otuz yaşından aşağı olanlara gazete ve mecmua çıkarmağa izin evrmiyordu. 1293 kanunu esasısının kurduğu ilk Meclisi Mebusan'da kabul olunmuş olan Matbuat kanununun bütün maddeleri leş gibi ortada yatıyor, yalnız bu maddesi yaşatılıyordu.

Gündelik gazetelerin fennî ve ilmi haftalık ilâve çıkarmasına müsaade vardı. Bu kayıttan istifadeyi düşündüm. Galata'da Nikolaidis isminde bir rumun hergün öğleden sonra çıkartmakta olduğu türkçe « Servet » gazetesinde ajans telgraf-ları mütercimliği yapıyordum. Sevgili arkadaşım Ubeydullah arapça ve farsça mütercimi idi. Nikolaidis'i kandırdık, « Servet » gazetesine ilâve

olarak « Servetifünun » 1307 - 1891 de kurduk. İlk sene nüshalarının altında D. Nikolaidis imzası vardır. Bir sene sonra Mektebi Mülkiye arkadaşım Mabeyinci Mehmet Arif hususi bir irade ile « Servetifünun » u benim adıma geçirtti.

— İstibdadın bu son devrinde « Servetifünun » dan başka mecmua yahut o zamanın tabirile « Risale » çıkmamış mıdır ?

— 1324 - 1908 inkılabına kadar Servetifünun'dan sonra bir tek mecmua daha çıkabilmiştir; o da Kitapçı Karabet'in « Resimli gazete » sidir ki, Meşrutiyetin ilk aylarında « Resimli gazete » Abdullah Zühdü'nün Kâmil paşa taraftarı « Yeni gazete » si olmuştu. « Servetifünun » ise Meşrutiyetin ilâni ile beraber günlük nüsha çıkarmağa başladı.

— Münif paşanın teşvik ve korumasının bu ilk mecmua bolluğunda mühih bir âmil olduğunu söylemişsiniz. Bu yazmak isteyenlere imkân vermek bakımından mühimdir; fakat asıl yazmak ve devamlı mevkut neşriyat yapmak ihtiyacını doğuran âmil ne olmuştur ?

— Abdülhamit zamanındaki risale bolluğu Şinasi, Namık Kemal, Recai Ekrem, Ahmet Mitat mekteplerinde zihinleri açılan, ruhları yavaş yavaş garbe dönen o zamanki gençliğin çok ateşli, çok canlı idealizminden doğmuştur.

— İlk mecmua bolluğu dediğiniz bu devirden evvel Türkiye'de mecmua çıkmamış mıdır ?

— Pekâlâ bilirsiniz ki 1255 tanzimatı ile, Gülhane hattı ile ve ondan evvel Sultan Mahmud'un Galatasaray'da Tıp Fakültesini kurma nutku ile başlayan yeniliklerden gerisi karanlıktır. Hele o gerinin son yüz senesi cehaletin en koyu karanlığı içinde bulunduğu için ilmi, edebi, fenni garp hareketlerini görmek isteyen kimse olmamıştır. 1823 te çıkan ilk Türk gazetesi « Ceridei havadis » i Churchill isminde bir İngiliz kurmuştur. 1823 den tâ 1875 e kadar neşriyat hayatı denilebilecek birşey görülmemiştir. Abdülaziz'in son vakitlerinde, Namık Kemal'in « İbret » ve « İstikbal » i, Ebuzziyanın « Tasvirîefkâr » ı, Ahmet Mithat'ın « Tercümai hakikat » ı, Ali efendinin « Basiret » i, Filip adlı bir rumun « Vakıt - Tarik » i ve bir kaç gayretlinin kurduğu mizah gazetelerinden başka birşey yoktu. Abdülhamit Meclisi Mebusanı dağıttıktan ve mizah gazetelerini kapattıktan sonra bu neşriyat hareketi tamamile durdu. Tekrer bir kımıldanmanın

görülmesi 1300 - 1305 e doğru olmuştur. Sorduğunuz mecmua kaynaması Türkiye'de ilk defa o zaman oldu ve ben buna yetiştim. Bundan evvelki Şinasi, Kemal ve arkadaşları devrindeki gazetecilik hareketi mahiyet itibarile daha ziyade siyasedir. Nitekim Ahmet Mithat ile arkadaşları Kıbrıs'da Mogosa zindanına gönderildiler, Namık Kemal mütesarrıflıkla uzaklaştırıldı, bazıları Paris'e ve Londra'ya giderek malûm olan inkılâp ve hürriyet gazetelerini çıkardılar. Bu itibarla bunlar mevzuumuz dışında kalır.

Bunları size aklıma geldiği gibi hikâye ettim. İçinde unutulmuşlar olabilir. Bilenler varsa size yazarlar, tamamlamış olurlar.

Meşrutiyet başlangıcında kendini gösteren ikinci bolluk, yahut kaynamayı size anlatabilmek için düşünmeğe ve bazı araştırmalar yapmaya ihtiyacım var. bunu gelecek ay yapacağımız ikinci bir konuşmada, mevzu yaparız; bugünkü bolluğa ise ondan sonra geçmek münasip olur.

MÜNEVVERLER SOYADI İŞİNDE
REHBERLİĞİNİZ LAZIM

AHMET KÖYER

BÜYÜK Türk devriminin Halkçılık, Milliyetçilik ve İnkilâbçılık vasıflarını kuvvetle tebarüz ettiren ve devrinin bu vasıflarını işleme ve açma yolunda büyük rolü olan işlerden biri de Soyadı işidir. Soyadı Türke yeni olmıyan bir şeydir. Anadoluyu, Anadolu köyünü biraz tanıyan herkes bilir ki, soyadı olmıyan türk köylüsü hemen yok gibidir. Türk milletinde soyadı ictimal bir müessesese olarak her halde ırki menşelere irca olunabilir; fakat islâmlıktan sonra Ahmet, Mehmet, Ali, veli v.s. gibi isimlerin ad denilen şeyin hikmeti vücudü olan insanları ayırdetme vasfını kaybettirecek derecede çoğalmasının Türk aklıseliminde soyadı ihtiyacını doğurmuş yahut beslemiş olması da muhtemeldir. Nitekim Osmanlı kültürünün tesiri altına girmiş olan şehirlerde arapça ve fasçanın en çetrefil kelimelerini bulup ad vermek suretiyle ayırdedici vasıf kuvvetlendirilmiş ve soyadları yavaş yavaş kulanıştan düşerek yalnız aristokrasi tandansı gösteren sayısı az allelerde kalmıştır. Őu demek oluyor ki, soyadı kanunu çıkıncaya kadar soyadı, köylerde demokratik vasfını muhafaza etmekle beraber, şehirlerde tamamille bir aristokrasi artığı olarak kalmıştı. Netekim soyadının meclisten

çıkması sıralarında İstanbul gazetelerinden birinde bir arkadaş, aristokrasi temayüllerini besliyeceği mülahazasıyla, soyadı kanununa itiraz etmişti. Halbuki soyadı kanunu soyadı aristokrasi temayülü gösteren bir kaç ailenin kendi imtiyazları saydıkları özenti bir şey olmaktan çıkartıyor, ictimal bir fonksiyon'u olan soyadını bütün halka mal ederek tamamille halklaştırıyordu.

Diğer taraftan milli camiamız içinde yaşadıkları halde mezhepleri bizden ayrı olan ufak ve çok dafa ırkdaş zümreler mezhebi küçük isimlerinin sonunda bir de milliyet çeşnişi taşıyan soyadları kullanıyorlardı. Bu da Türk inkilâbının milliyetçilik ve milli birlik şiarına temamiyle aykırı bir şeydi. Bugün lâyikleğen dünyada mezhebi isimlerin vücudü bile münakaşa edilebilecek bir şey iken milli bir camia içinde ayrı bir milliyet kokusu veren soyadlarının taşınması milliyetçi bir rejimin tahammül edemeyeceği bir şeydi. Bundan başka milliyetçi bir rejimin en büyük ehemiyeti vereceği ictimal müessesede aile idi. Bir milletin nüvesi olan aile yalnız bugün yaşayan değil, dünü ve yarını olan bir şeydir. Milliyetçilikle hiç bir alâkası olmıyan osmanlı idaresinde aile istediği kadar kadın alan,

karılarını ve çocuklarını terk edivermekle, babasından kalan evi satıvermekle ailesinin dünü ve yarını ile bütün alâkasını kesebilen bir tek insanın keyiflerinin oyuncuğu idi. Halkçı türk rejimi ise aileyi en değerli ve en sayını bir varlık olarak koruyor, ve soyadı ile onun dününü, bugününü, yarınını birbirine bağlayarak aileyi uzvî bir bütün yapıyor.

İnkılâpçılık bakımından ise soyadı en büyük ileri adamlarımızdan biridir. Bununla türk milletini medenî dünya ölçüsünde medenî ve ictimai seviyesi üstün bir sosyete olarak nizamlama yolunda çok verimli bir iş yapmış oluyoruz. Bununla türk sosyetesini kendisini geri bir âleme bağlayan osmanlılık vasıflarından birini daha atıyor ve ileri dünyaya yetişme hamlelerinden birini daha yapıyor.

2 temmuz 1934 de neşredilmiş olan soyadı kanununun müddeti 2 temmuz 1936 da bitiyor. Yani soyadlarını henüz kütüğe yazdırmamış olanların önünde az bir zaman var. Bu büyük inkılâb işinde bütün Türk münevverlerinin derhal harekete geçmeleri, muhitlerinde henüz soy adı almamış olanlara rehberlik etmeleri lâzımdır. Bilhassa köyler münevverin yol göstermesine çok muhtaçtır. Bu delâlet işinden başka münevverlere düşen çok mühim başka bir ödev vardır.

Münevverlerin büyük bir uyanıklıkla görmeleri icabeden bir inkılâp ödevi bu işte güttüğümüz prensiplere aykırı

soy adları seçilmesinin önüne geçmektir. Bu suretle nüfus memurlarının işi bu dar zamanda çok kolaylaştırılmış olacaktır. Bu bakımdan soy adı kanununun göz önünde tutulması en çok gereken 3 üncü maddesi dir. Bu madde şöyle der :

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî edeblere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

Rütbe ve memuriyet noktası izaha ihtiyaç hissettirmeyecek kadar sarilmiştir. Aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleri noktasına gelince, bu ehemmiyetle üzerinde durulması gereken bir meseledir. Soyadı işleriyle meşgul olan memurlar kadar halka bu yolda rehberlik edecek münevverlerin de bu nokta üzerinde çok hassas olmaları lâzımdır. Soyadı olarak alınmak istenen kelimeler bazan doğrudan doğruya bir ırk ve milliyet, aşiret, kabile ve saireye delâlet etmemekle beraber böyle bir menşec nisbeti dolayısıyla ima edebilir. Yahut kendilerine veya ailelerine vaktile herhangi bir sebeple bu gibi bir ad takılmış olan kimseler bir alışkanlık ve mazıperestlik sevkile bu kelimeyi kanuna uyduracak şekilde değiştirerek bir « hilei şeriyeye » arayabilirler. « Hilei şeriyeye » tabirini lûgattan çıkarmış olan Türk inkılâbında bu gibi samimiyetsiz düşüncelere yer olmamak lâzımdır. Bütün Türk tarihi ve bugünkü türklük herkese ona mensup

olmağı iştıyakla istetecek bir şereflere derecesindedir; hiçbir Türk herhangi bir başka ırk, millet, aşiret veya kabileyeye sürtünmekle değil bütün kalbine ve adının en açık bir ifadesile Türk olduğunu ilân etmekle iftihar duymalıdır. Almış oldukları soy adları bu hususta iğkil veren yurtdaş-

lar tereddütsüz ve güçsüz bu adları değiştirmelidirler.

Bütün münevverlerin inkılabın bu mühim milli birlik ve sosyal ilerilik işinde muhitlerini aydınlatmaları ve bilmiyenlere yol göstermeleri memleket borcudur.

Bu yazının arkasında soy adı kanununu bulacaksınız.

SOYADI KANUNU

Madde 1 — Her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur.

Madde 2 — Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soy adı sonda kullanılır.

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî edepelere uygun olmıyan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

Madde 4 — Soy adı seçme vazifesi ve hakkı evlilik birliğinin reisi olan kocaya aittir.

Evliliğin feshi veya boşanma hallerinde çocuk anasına tevdi edilmiş olsa bile babasının seçtiği veya seçeceği adı alır. Koca ölmüş ve karısı evlenmemiş olursa veyahut koca akıl hastalığı ve akıl zaifliği sebebiyle vesayet altında bulunuyor ve evlilik de devam ediyorsa bu hak ve vazife karınıdır.

Kocanın vefatı ile karı evlenmiş veya koca evvelki fıkrada zikredilen sebeplerle vesayet altına alınmış ve evlilik de zeval bulmuş ise bu hak ve vazife çocuğun baba cihetinden olan kan hısımlarından en yakın erkeğe ve bunların en yaşlısına, yok ise vasiye aittir.

Madde 5 — Mümeyyiz olan reşit soy adını seçmekte serbesttir. Akıl hastalığı ve akıl zaifliği dolayısıyla vesayet altına alınmış olan reşidin adını babası, yok ise anası, bu da yok ise vasisi seçer.

Madde 6 — En büyük mülkiye memurunun vereceği müzekkere üzeri-en Cumhuriyet müddeiumumisi, 3 üncü maddedeki memnuiyete uygun olmıyarak soy adı kullananların bu adı değiştirmelerini ve tarihte ün almış olanlara ilişik anlatan, hilâfını iddia ile, kullanılmamasını mahkemeden istiyebilir.

Kanunla taayyün eden unbanlar mahfuzdur.

Madde 7 — Bu kanunun negri tarihinden itibaren iki yıl içinde gerek soy adı olmıyanlar ve gerekse soy adlarını değiştirmek isteyenler taşıyacıkları adı hükümetin tayin edeceği şekilde nüfus kütüklerine geçirilmek üzere bildirirler. Bu iş için verilecek her nevi evrak pul resminden muaftır.

Madde 8 — Soy adı seçme işlerinde çıkacak ihtilâfları halletmek ve kendiliklerinden soy adı seçmiyenlerle anası babası belli olmıyan çocuklara ad takmak ve bir adın kanunun istediği şekle uygun olup olmadığı hakkında karar vermek salâhiyeti, ana kütüğün bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuruna aittir.

Madde 9 — Valiler ve kaymakamlar soy adlarının nüfus kütüklerine ve doğum kâğıtlarına doldurulması içinde diğer Devlet dairelerinde münasip gördükleri memurları iş bitinceye kadar yardımcı olarak nüfus dairelerinde çalıştırmaya salâhiyetlidirler.

Madde 10 — Bu kanunun tayin

ettiği müddet geçtikten sonra soy adlarını değiştirmek isteyenler Kanunu Medeninin bu bapta hükümlerine tâbi olurlar.

Madde 11 — Soy adlarını nüfus kütüğüne ve doğum kâğıtlarına yazma işinde ihmali görülen memurler hakkında kaymakamlar bir haftalığa, valiler on beş günlüğe kadar maaş kesme cezası verebilirler. Bu kararlar kat'i olup ilk ödenecek maaştan kesilir.

Madde 12 — Kanunun tayin eylediği zaman içinde soy adını memurlara bildirmiyenlerden beş liradan on beş liraya kadar ve bu iş için hükümetçe verilecek vazifede ihmali

görülen muhtarlar ve ihtiyar heyetleri azasının her birinden ve Belediyelerce memur edilenlerden on liradan elli liraya kadar hafif para cezası alınır. Bu cezalar mahalli idare heyetleri kararla verilir ve vali veya kaymakamların tasdiki ile katilesir.

Madde 13 — Bu kanunun tatbik yollarını gösterir bir nizamname yapılacaktır.

Madde 14 — Bu kanun neşri tarihinden altı ay sonra meriyete girecektir.

Madde 15 — Bu kanunun hükümlerini yerine getirmeye Dahiliye Vekilli memurdur.

Neşir tarihi : 2/7/1934.

İBNİRREFİK AHMET NURİ

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO

TÜRK tiyatro tarihimizde sayılı bir değeri olan İbnirrefik Ahmet Nuri'yi 1935 yılının mart ayında kaybettik. İbnirrefik 1874 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Babası fes nazırı Süleyman paşa zade Üsküdar bidayet mekemesi müstantiki Mehmet Refik beydir. Annesi Çemişkezek'lidir Galatasaray lisesinde tahsil görmüştür. Mektepten çıktıktan sonra Hariciye nezareti mektubi kalemine devam etmiş bir müddet sonra da muhtelit krantine idaresi muhasebe kalemine tayin edilerek türkçe ve fransızca muhasebe müdürlüğünü yapmış buradan da tekaüt olmuştur.

İbnirrefik Ahmet Nuri, ölmeden üç yıl önce kıymetli hatıralarını istemiştim. Şunları anlattı : Çocukluğundan beri edebiyata çok merakım vardı. O zamanın edip ve şairlerinin eserlerini okurdum. Sıhhiye idaresinde merhum Ahmet Mitat efendi reisimizdi. Bana ilk defa fransızcadan küçük bir roman terceme ettiren odur. Mitat efendinin ifadeleri diğerlerine nisbeten daha sade olduğu için onu taklide yeltenirdim. Tiyatroya merakım çoktu. Güllü Agop'un kurduğu Osmanlı tiyatrosuna çok devam ederim. Ben Mektep Sultanide iken yaz taailinde mahalle arkadaşlarımdan Tıbbiye ve Harbiye talebesinden bir kaçını kandırdım. Bir

evin bahçesinde Namık Kemal'in (Zavallı çocuk) dramını oynadık. Ondan sonra ben (Çoban kızı) adıyla bir komedi yazdım. Onu oynadık. Komşu hanımlar bizi seyrediyorlar. Komedi çok hoşlarına gidiyordu. O zaman anladım ki halkın ağlamaktan ziyade gülmeğe ihtiyacı vardır. Bunun için hep vodvil yazdım. Halâ o kanaatayım ki beşerin hayatı bir komediden başka birşey olmadığından muharrirlerin tasvir ettikleri içtimal hayat vakaları vodvil şeklide temsil edilirse halka daha faydalı ibret verir. Ancak piyesler nezih olmalıdır. Bence tiyatro sahnesi edebiyat meşheridir.

Piyeslerim içinde en çok sevdiğim (Sekizinci), (Ceza kanunu), (His sei sayia), (Son alış), (Zuhul burcunda) adındaki komedilerimdir. Bir de (Odalık) vardır. Dram olduğu için sevmiyorum. Ben adapte piyesleri tamamen millileştirim. Esas piyeste tipler tamamen Türk olurlardı. Memleketimizde tiyatro 19 uncu asırda İtalyan, Fransız opera ve operet heyetlerinin İstanbulu akinile başlamıştır. Bundan sonra Beyoğlunda (Naum tiyatrosu) açılmıştır. Daha sonra o zamanın ediplerinin teşvikile Gedikpaşa'da (Osmanlı tiyatrosu) adıyla büyük bir tiyatro binası inşa edilmiş müdürlüğüne de

Güllü Agop tayin edilmişti. Burada tercüme ve telif eserler oynatılmış, eser yazarlar Namık Kemal, Şemseddin Sami ve Âli beyler imiş. Sultan Hamit burada milli piyeslerin oynatıldığını haber alınca, bir gece içinde binayı yıktırması, gelenler tiyatronun enkazını bile bulamamışlardır. Sultan Hamit tiyatroyu tamamen kaldırmak istiyordu.

Bu tarihten sonra Osmanlı tiyatrosu şiddetli bir sansürün nezareti altında Üsküdar'da Bağlar başında, Kadıköyünde ve ramazanda Şehzade başında temsiller veriyordu. Sultan Hamit, tiyatroyu kaldırmak istiyordu. Bu düşünce ile Güllü Agop, kol ağasılık rütbesile muzikai hümayuna alındı. Tiyatronun müdürlüğüne Manakyan geçti. Manakyan tahsil görmüş olduğu için oynanan melodramları kendi fransızcadan tercüme ederdi. Bu zamanda tiyatrodaki oyna- mağa Abdürrezak ve Hasan da başladılar. O zaman milli piyesler yasak edilmişti. Bu sıralarda tercüme ettiğim (Anatol'un izdivacı) adındaki bir perdelik komediden dolayı istintak edildim. Çünkü Anatol kelimesi Anadolu kelimesine benziyor- muş, bundan maksadım ne imiş ?.. Anadolu'yu kiminle izdivaç etmeği kastetmişim ? O zaman oynanan piyeslerde (efendi) ve (kadın) kelimeleri bulunmak katiyen yasaktı. Çünkü efendi kelimesi şehzadelere, kadın kelimesi kadınefendi'lere dokunmuş !. Efendi yerine mösyö, kadın yerine karı kelimesi kullanılırdı.

Saray mensuplarının en hoşuna giden Abdürrezak ve Hasan'ın pi-

yesleri idi. Abdürrezak da çavuş rütbesile muzikai hümayuna alındı.

Bir taraftan Güllü Agop piyes oynatır, diğer taraftan da Abdürrezak tulûat oynamak üzere iki grup teşkil etmişlerdi. Sultan Hamid'in huzurunda oynatırlardı. Sultan Hamid entrikalı ve cinayetli piyesleri çok severdi.

Bu sıralarda Şhiremini Rıdvan paşanın oğlu Reşat Bey, babası mak- tul olduktan sonra miras yidi. Tiyatroya da merakı vardı. Ahmet Fehim efendinin idaresinde bir komedi kumpanyası teşkil etti.

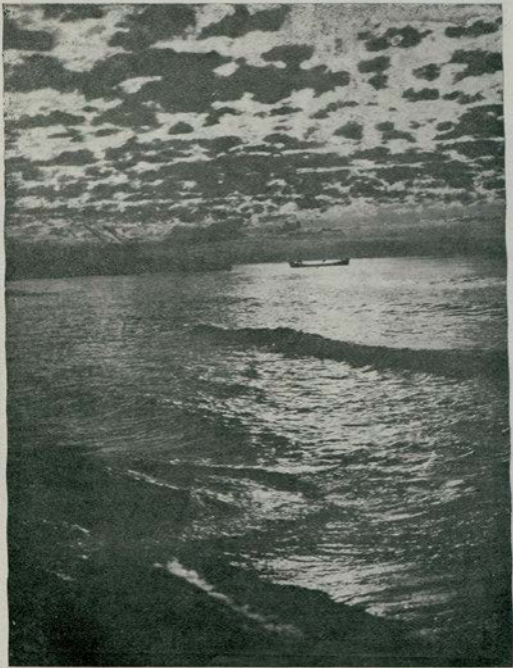
Vaktaki meşrutiyet ilân edildi bir hafta sonra Reşat Rıdvan Beyle baş başa bir karar verdik. (Tanin) gazetesinin yani dolayısıyla İttihat ve Terakki cemiyetinin himayesi altında (Enver ve Niyazi) kruvazöleri menfaatine Namık Kemal'in (Vatan) piyesini temsil etmeğe teşebbüs ettik. Bize iştirak eden amatörler arasında Raşit Rıza, Nureddin Şafkati, Şadi, Müvehhid ve Rıza Fadıl Beyler gibi kıymetli sanatkarlar vardı. Vatan piyesinde miralay Sıtkı rolünü ben deruhde ettim. Cemiyetin delâletile İstanbul'da Harbiye ve Tophane Nezaretleri meydanında Kuleli ve Darülfafaka mektepleri bahçesinde ve hattâ hususî bir trenle Selâniğe gidip, Beyaz kule'de Harbiye mektebi talebesinin ve Tophane muzikasının iştirakile Vatan piyesini temsil ettik. İşte Türk tiyatrosunun menşesini bu heveskârlar teşkil etmişlerdir. Artık bozuk şiveli ermenilerden müteşekkil temsil heyetlerine rağbet azaldı. Yalnız kadınları sahnede kaldı.

15 inci asır (Türkistan) : İki Peri

15 inci asır (Türkiye) : Üç Sultan

Fotoğraf sergisinden : Mersin limanı

Fotoğraf sergisinden : Adana Uray Parkı

İki sene sonra Osmanlı Donanma Cemiyeti yukarıda adlarını saydığım zatlari toplayıp, Donanma Cemiyeti namına bir heyet vücuda getirdi : Aka Gündüz, doktor Hüseyin Suat ve ben bu teşkilâtın edebî heyetini vücuda getirdik. Bunun üzerine ben piyes yazmağa başladım. Bugüne kadar dram ve komedi olmak üzere elliden fazla eser yazdım. Bu esnada Şehiremini Cemil paşa Darülbedayii tesis etmeğe teşebbüs etti. Paris'den mütehasıs olarak mösyö Antuvan'ı getirtti. Umumi harp başlayınca (1914) de Antuvan hiç bir şey yapmağa muvaffak olamadan memleketine döndü. Cemil paşa Şehir eminiğinden ayrılınca yerine İsmet bey geldi. Darülbedayii perişan bir halde görünce Kadri paşa zade teşrifatçı İsmail Cenani beyin riyasetinde Salah Cimcoz, Hüseyin Suat, Saffeti, Celâl Esat, İzzet Melih, Münir Nigâr'dan mürekkeb bir idare heyeti teşkil edildi. Sonradan bu heyete Halit Ziya, İsmail Müştak Nuri, İbrahim Necmi, Reşat Nuri iştirak ettiler. On sene durmadan çalışıldı.

Darülbedayi cidden Türk sahnesinde bir varlık gösterdi. Memleketin edipleri adapte ve telif piyesleri meydana getirdiler. Artık Türkiye'de ciddi bir Türk tiyatrosu doğmuştu. Sahneye okumuş Türk gençleri çıkıyor, bir varlık gösteriyorlardı. Melo dram, komedi gibi piyesler mu-

vaffakriyetle gösteriyordu. Raşit Rıza, Şadi, Nureddin Şafkati, Müvehhit, Behzat, Galip, Ertugrul Muhsin.. Sonradan Darülbedayie giren Hazım, Kemal, Vafsi, Ercüment Behzat gibi genç kıymetli istidatlar da sahnemizde bir varlık göstermeğe başladılar. Türk sanatkarları arasın da Türk bayanı yoktu. Kımar, Elize Binemecyan çıkıyordu. İlk defa olmak üzere Türk bayanı Jale nam müstearile bayan Afife sahneye çıktı. Daha sonra da Bedia Müvehhit ve arkadaşları çıkmıştır. Darülbedayi pek ciddi bir şekilde piyesler vermekte idi. Fakat sonradan Şehir emaneti ile çıkan bir ihtilâftan dolayı Darülbedayi dağıldı. Raşit Rıza, Şadi, Nureddin Şafkati ayrıldı. Bunların yerine kalanlar ciddi piyesler yerine, işi ibişliğe döktüler. Türk sahnesinde bir durgunluk başladı.

İşte üstad ölmeden bu hatıralarını kendisinden yazdım. Ne yapalım ki, ölüm bu sanatkarı da aramızdan aldı. Tam üç yıl Ankara Halkevinde gençler arasında temsil komitesiyle birlikte yılmadan, yorulmadan, çalıştı, didindi. Kulis arasında Ankara'daki gençleri yetiştirmek için gece yarısına kadar çalıştı. Onun Halevine gösterdiği alâkadan dolayı Halkevi temsil komitesi sanatkar Şadi'nin iştirakile « Sekizinci » piyesini temsil ederek, onun aziz hatırasını andı ve yıldönümünü kutladı.

TÜRK SANATINDA GÜZELLİK MEFHUMU

MALİK AKSEL

HERKESİN kendine mahsus bir güzellik telakkisi ve ölçüsü vardır. Gönül kimi isterse güzel odur. Zevkten bahsolunmaz ve güzellik tarife sığmaz derler. Bununa beraber umumî şeklinde her milletin ayrı bir güzellik anlamı vardır.

Türk şiir ve edebiyatında gördüğümüz güzellik ölçüleri Batı güzellik miyasına uymaz. Yunanlılar'da güzellik Venüs enmuzec'i bizde hatıra gelen güzelden büsbütün ayrıdır. Venüs sıhhatlı ve ölçülü bir insan nümunesidir. Halbuki şarkta aranan ve sevilen güzellik tipi bu değildir.

Eski Türk edebiyatında bir güzellik nasıl ve ne gibi şartları haiz olacağına dair bir çok misaller vardır.

Sehven Cafer Çelebiye atfedilen Hevesname Enisülüşak'ı tamamlamak için 1486 tarihli eser bize bu hususta kıymetli malûmat verir. « Eserin muhtevası güzellik ve onların güzel azalarını tavsif için şiirde ne gibi teşbihler yapılacağı, hangi sıfatlar kullanılacağını böylelikle hangi mazmunlara intikal edileceğini gösterir, kitap evelâ arap ve acem ibarelerini kaydettikten sonra bir güzelin saçı, eli, kulağı, kaş, gözü kirpikleri, gamzesi, hatırı ve hali, gerdanı, beden ve endamı hakkında kullanılacak kelimeleri yazıyor. Ki-

tap baştan başa bu şekilde tabirlerle doludur. » (Mustafa Nihat, Hayat mecmuası).

Eski Türk edebiyatı güzel ve güzellik mefhumlarını tabiat kanunları haricinde arar. Türk şiiri bize ekseriya hakikatta mevcut olmıyan güzellikten bahseder. Bizde güzel muayyen bir kalıba çerçeveye giremez, güzellik ölçüsü nisbetsiz derecede genişdir.

Türk efsaneleri güzel erkek olarak Yusuf'u ve güzel kadın olarak ta ekseriya Leylâ'yı arzeder.

Leylâ yanında yer alan «Mecnun» mistik bir tip, perişan bir derviş, ferağat ve fedakârlığın timsali olarak karşımıza çıkar. Mecnun hiç bir zaman Apollo'ya benzemediği gibi Leylâ da Venüs'den büsbütün ayrı bir güzelliğin ifadesidir.

Eski Mısırlılar 'da güzelin maddî bir ölçüsü vardı. Boyun yirmi bir parmak olması, omuzların kalçanın ayakların muayyen nisbetleri ihtiva etmesi icabederdi. Hattâ duruşların bile tesbit edilmiş ölçülere uyması şart idi.

Yunanlılar bir güzelin boyunun 7-8 baş uzunluğunda olması ve azaların birbirine nisbetleri hakkında katî kaideler bile vazetmişlerdi.

Ay çehreler, uzun ve büyük gözler, küçük ağızlar ince narin burun-

lar, düz saçlar resim, heykel ve şiirde Türk zevkini temsil ettiği gibi Turfan, Haça'da çıkan Fresko'larda mavi göz ve sarı saçlı Türk figürleri Türkleri Mogollar'dan tamamen ayırır. Irkların edemi müsavafı nazariyesini kuran Gobineau'da bütün şark edebiyatının Türkelerin güzelliğinden bahsettiğini, bunları Mogol zümresine dahil etmenin hata olduğunu kaydediyor. Türk istilâlarından sonra Arap, İran, Suriye'deki resimlerde Türk çehreleri tamamen bariz ve aşikârdır. Uzun bir devir Türk tipleri figürleri şark sanatında güzellik olmuştur.

Bir güzelden bahsedilince - tasvir gibi - sözleri hatıra gelir. Bu kelimeler şarkta ekser Türkler hakkında kullanılırdı.

«Türki Felek» de güzellikten kinaye Zuhal'e âlem olmuştur. Hafız bile « Eğer Şiraz Türk'ü bana gelirse ben onun bir esner benine Semerkand ile Buhara'yı veririm » demiştir.

Türklerin güzel bir ırk olduğuna dair şark edebiyatından bu şekilde bir misal silsilesi çıkarmak müm kündür.

Türk resimlerinde incelikten ziyade hassasiyet ve nezaket yüksek bir dereceye varır. Hiç bir Garplı bizdeki sanatkarlar kadar boş bir zemini bir tabakayı süslemekte muvaffak olamamıştır. Güzel kadınların başları ekseriya sağa veya sola böküktür. Bir güzelin tebessüm ve neşeden ziyade teessürü ve melan-koluyu ifade etmesi arzu edilirdi. Türk minyatürlerinde gülen bir çeh-

reye pek ender tesadüf edilir. Genç kızların ellerinde çok defa bir gül, veya karanfil bulunurdu. Göğüsler kısmen açık ve saçlar mühmel idi. Elbiseler de ekseriyetle topuklara kadar uzanırdı.

Bizde çıplak kadın resimleri de sayılamıyacak kadar çoktur. Fakat vucütler elbiseliler kadar zarif ter-sim edilmemiş değildir. Pek azı müstesna diğerleri anatomik hatalarla doludur. Topkapı sarayı kütüphanesindeki Zenanname bize bu hususta güzel misaller verir. Eserde görülen hamam resmi Türk sanatının çok kıymetli parçalarından biridir.

Figürler realist olarak çizilmiş ve Türk hamamı bütün canlılığıyla yasa-tılmıştır.

Türk edebiyatında güzel ve güzel-lik mefhumu hakkında kullanılan kelimeler ve teşpihler Türk zevk ve psikolojisini ifade etmesi itibarile çok etresan ve kıymetlidir.

Şiirde alelûmum bir güzelin bakışı mahvedici, öldürücü aletlere teşpih edildiği gibi gamze ile birlikte ekser ok, kılıç, hançer, şimşir, kelimeleri kullanılır. Ağız o kadar küçüktür ki halk arasında hokka, şiirde de nokta olarak tarif edilir. Nedim bir Rum güzelinin « Ş » harifini « S » diye telâffuz etmesini ağzına üç noktanın sığamamasına kinaye eyler. Saçlara umumiyetle yılan mânası verilir. Yılan masallarda define bekçisi olarak gösterilir. Onun için - her nerdeki genç (hazine) var orda mar (yılan) var - denilir. Maksat bu suretle çehrenin kıymetli bir hazine olduğunu zülûflerin de onun etrafında bekçilik yaptığını göstermektir. Zin-

cir de keza saça işarettir. Aşıkların kalplerini bağlar. Fatih bile - zülfünün zincirine bend eyledi şahım benidemmiştir.

Boy tuba ağacına, selviye elife, kaş mihraba, kemana (yay) teşpih edilir. Divan edebiyatı bu şekilde tabirler, sıfatlarla doludur. Netice itibarile görülüyor ki güzeli tarif için kullanılan teşpihler de isturap açık veya saklı bulunmaktadır.

* * *

Batı da bilhassa, Yunanlılar'da güzellik tamamen çıplakta idi. Hattâ elbiseli vücutlarda bile çıplaklık bütün açıklığı ile görünürdü. Kumaş altında göğüs, kalçalar, gayet güzel plâstik bir halde şekillendirir. Halbuki Doğuda güzellik maddî ve katî

ölçülere bağlı olmaktan ziyade o bir senbol ve daha ziyade bir espri idi.

Hakikatte o ne gözle görülür ve ne de elle tutulurdu. O yalnız, şiirde resimde hayallerde yaşardı. Bizde sanat objektif olmadan ziyade sübjektif idi. Güzelliği şahsileştirmek ordineleştirmek zannedilirdi. Onun için vessamlar gördüklerini değil bildiklerini resmederlerdi. Daha doğrusu güzellik bir vecid olarak kabul edilirdi.

Bizde güzellik anlamı Batı güzel-ilk anlamından kıyas kabul edilemeyecek kadar zıd hususiyetleri ihtiva eder. Doğu ve Batı sanatları mukayese ve mütalea edilirken bu nevi psikolojik noktaları nazarı itibara alınmak lâzımdır.

FOTOGRAF SERGİSİ

CEMAL TAHİR

BASIN Genel Direktörlüğünün, uzun zamanlardanberi hazırlamakta olduğu "Türkiye, güzellik, tarih ve iş memleketi" adını taşıyan fotoğraf sergisi 29 şubat cumartesi günü Sergievi salonunda Ekonomi Bakanı ve İç Bakan vekili Celal Bayar tarafından açılmıştır. Açılış töreninde bakanlar, saygınlıklar, kordiplomatik ve seçkin bir kalabalık bulunmuştur.

Fotografın güzel sanatlar arasında bir yer alıp en kuvvetli telkin ve propaganda vasıtaları arasında girdiğini kuvvetli bir eser halinde isbat eden serginin onbeş gün olan müddeti, gördüğü büyük ilgi dolayısıyla uzatılmıştır. Üzerinde esaslı bir dikkat ve değerli bir emek harcılarak hazırlanan ve Türkiyede ilk olmak şerefini taşıyan bu sergi ile Basın Genel Direktörlüğü, Celal Bayarın dediği gibi "Medeni ve güzel eserlerinden birini daha vermiştir."

* * *

Sergi fotoğrafların menecisi itibarıyla iki parçaya bölünmüştür. Ana parçayı, Matbuat Umum Müdürlüğü mütehassıs fotoğrafçısı tarafından alınmış beş bini geçen fotoğraflardan seçilmiş 500 küsur fotoğraf; İkinci parçayı da sergiye giren 28 amatör ve profesyonel fotoğrafçının göndermiş oldukları 152 fotoğraf teşkil etmektedir.

Salona, sağdan başlayarak fotoğraflar şu şekilde tertib üzerine yerleştirilmiştir.

Türkiye, Tarih, Abideler, Güzellikler ve iklimler memleketidir.

Ankara Türk yapıcılığının sembolidir.

Türkiye çeşitli ziraat mahsülleri memleketidir .

Türkiye sanayileşiyor.

Türkiye demir ağlarla örülüyor.

Cumuriyet gençliği çalışıyor...

Sergiyi bu sıra ile gezenler büyük Türk devrimini; her biri millî ihtiyacın geniş bir cephesini karşılayan cumuriyet eserlerini bir sanatkar gözle görmek fırsat ve zevkini bulmuşlardır. Bu sergi bize anlatmıştır ki, fotoğraf her sanat gibi, ne zaman kullandığı malzemenin esiri olursa, o zaman basit bir teknik zanaat olmaktan kurtulamaz. Fakat ne zaman fotoğrafçı malzemesini estetik bir kompozisyon için "vasıta" olarak kullanmasını bilirse o vakit bir zanaat değil, bir sanat adamı olmak sırrına ermiştir. Ve yaşayan fotoğraf gene sergi de olduğu gibi, mevzuun geliştiği güzel cama veya filme alınmasından ve orada da kâğıda kopye edilmesinden doğma değildir. Onlarda her mevzuun bünyesine ve mahiyetine göre önceden fotoğrafçının zekâ ob-

jektifinden geçip ibda laboratuvarında tertib edildikten sonra fotoğraf objektifine havale edilmiş vardır ki tam bir "Ar" hadisesiyle karşılaşırız..

* * *

Sergi dolayısıyla Kültür Bakanlığının Kültür kurulu başkanı B. İhsanın, Türkiyede ilk açılan fotoğraf sergisi hakkında bulduğu iki vesika, çok eski bir zamana ait almiyan bir devir ile bu günün telâkki ve düşünüş tarzı arasındaki ucurumu gys-termesi itibariyle çok enteresandır.

« Ceridei havadisın 26 C. 1275 5 Ağustos 1841) tarihli ve 47 numaralı nushasında şu yazıyı okuyoruz:

Alâti hendesiyye ihtiyac messemeksizin ve tastsihu taksim ile vakıt geçirilmeksizin bir mahallin resmimüessesimini almak için Avrupada Daguerre dedikleri zat bir âlet icad edip Daguerre'nin basması manasına (Daguerreotype) tesmiye edilmiş ve mukaddema kitabı dahi İstanbula gelmiş ve tercüme edilmiş olmakla bilenlerin malûmudur. Kaldı ki evvelâ âleti ihdas ettiği naklolunan Mr. Daguerre bu defa dahi gene fotografya namıyla yani ateş yazması ünvanıyla bir âlet dahi icad edip bir anı gayrimünkaseme bir milyona taksim olunup içinden bir kısmı alındığı takdirde ol müddetin içinde bir mahallin veya bir ordunun şekli müessesemi, ihdas ettiği kaide iktizasiyle bir levha üstünde resmolmuş gözüküyor. Eğer belde ise kâfi ebniye ve sairesinden başka bağ ve bahçesinde olan ağaçların yaprakları dahi birer birer fark oluyor imiş ve eğer ordu ise cümle mevcudatından fazla adamların

rının lehçelerinde olan kılların keyfiyetleri dahi seçiliyormuş. İşte bu madde, garibeâlemeden ise de henüz kaidesini meydana koymamış olduğundan keyfiyeti ameliyesi bilinmiyor ise de kuvvetelektirikiye ile olduğu malûmdur. »

* * *

Gene Ceridei havadisın 8 C. 1258 (17 temmuz 1842) tarihli ve 95 No:lu nushasından:

« Âlemin acabi icadatından olan eşyanın biri dahi "Daguerreotype" dedikleri şeydir. İşbu âleti Fransa hünermendanından Mr. Daguerre icad etmekle ana nisbetle Daguerreotype tesmiye olunmuştur. Ressamlar bir adamı resmedecekleri vakit onu bir kaç günler kemali sabrı sükûnla karşlarına oturtup defa bedefa nazar ederek haylı zahmetli resmederler. Lâkin bu âletle resmolunacak olduğu vakitte güneşte 6 saniyede ve güneşsiz vakitte yarım dakikada o âlet vasıtasıyla resmedip bitirirler. Şöyle ki adamı bir ayna karşısına oturtup dürbün vasıtasıyla matlubun resmi, âlet olan sandığın içindeki bakır levha üzerine münakis olur.

Şimdi Mr. Daguerre'in şakirdanından Mr. Koempa İstanbula gelmiştir ve Beyoğlunda Belvü dedikleri "Osterya" da eğleniyor. Bütün gün orada bulunup icrayi sanat ediyor. Hususiyle pazar günleri saat 9 da başlayıp adam başına 10 ar kuruş olarak seyir için gelenlere izharı marifet eyler. Bundan başka isterse bir adam isterse bir mahal ve isterse bir kaç adam olarak resmini çıkarır. Mahal dediğimiz, farza Üsküardan İstanbula görünmesi ve İstanbuldan

Üsküdarın resmi seyrolunması gibidir. Bir adamın tasvirinin yapılması 100 kuruştan 175 kuruşa kadar olup bir mahal resmi 125 kuruştan 1,000 kuruşa kadar, cesamete göredir ve Mr. Kompa işbu sanatı talib olana talim edecek ve iktiza eden âletini de satacaktır. İşte keyfiyetin bu veçhiyle olduğu malûm olmak için ilân olundu.”

İkinci vesika, Damad Ferit zamanına aiddir ve 1920 gibi, bize çok yakın bir tarihte verilmiş bir fetvadır:

— Zeydimüslümin insan ve sair ziruh olan hayvan suretlerini alâkûl-lihal tasviri şeran haram olur mu,

— Elcevab: Olur.

— Bu surette suvari mezkûrenin

hane ve sair mevazide ittihazı tahrimen mekruh olur mu?

— Elcevab: Olur.

Basın Genel Direktörlüğü açtığı sergi ile, değişen Türkiyede inkilâb.çı fotoğrafçılığı da ödevlendirmiş ve ilk adımı atmıştır. Memleketi ve rejimi her bakımdan içeriye ve dışarıya tanıtmaya işinde vasita olabilecek fotoğrafın ancak artistik fotoğraf olduğunu, fotoğrafın bizim duyuşumuza, görüşümüze bizim inanışımıza göre alınmış olması lâzım geldiğini de bu sergi bize isbat etmiştir.

Nihayet bu sergi fotoğraf arşivinin temeli, iç ve dış propaganda bakımından verimi gittikçe artacak bir sermaye plasmanıdır.

RUDYARD KIPLİNG

SAFFET DENGİ

[İngiltere'nin en büyük ediplerinden Rudyard Kipling geçenlerde öldü. Kipling yalnız İngiliz ve dünya yazı âlemindeki çok yüksek yeri bakımından değil, bizim için, bugünkü inkılâp Türkiyesi için, başka bir bakımdan hususi bir ehemmiyetle tanınması icabeden bir ediptir. Kipling sadece bir sanat şairi değil, bir « dava » şairi idi; o şiiri ve sanatı davada buluyor, davada duyuyordu. Kipling tüccarların ve politikacıların sömürge siyasetini bütün bir milletin heyecanı ve mistiği yapmağa muvaffak oldu. Türk inkılâbının çok daha derin inan, çok daha sarıçı heyecanla işlenebilecek davaları var..]

DOGUMUNUN yetmişinci yıl dönümünden biraz sonra ölen « Kipling » in hatırasını tebci ederken « Masefield » şu sözleri söylüyor : « Rudyard Kipling, imparatorluk devri şairlerinin şüphesiz en büyüğü idi. Kırılçe Victoria devrinin başarılarını kutlayan şairlerin başında o gelir. Bir hikâyeyi anlatmaktaki dehâsı ise emsalsizdi. Nazımdaki sanatını bütün dünyaya beğendirdi. »

Bu birkaç satır Kipling'in Biritany imparatorluğunda ve edebiyattaki mevkiini pek vazih olarak hulâsa eder. Filvaki imparatorluk fikri ve Kipling birbirinden ayrı olarak tasavvur olunamaz. Heyecan verici şi-

irleri, ve olgun yazılarile imparatorluk fikrini İngiliz benliğine aşılamağa hiçbir yazar Kipling kadar kudret göstermemiştir. Devlet adamları imparatorluğun pilânını hazırladı; İngiliz âlimleri bu imparatorluğu inceledi ve bütün hususiyetleriyle beraber tanıdılar; fakat İngiliz halkına imparatorluğu ilk tanıtan Kiplingdir. Onlar için imparatorluk Kiplingle başlar.

Biritanya imparatorluğundaki bütün kavimlerin mukadderatına manevî bakımdan kendi benlik ve dehâsını böyle ayrılmaz bir şekilde ören yazarın doğum yeri, ve aldığı terbiye bu büyük başarıya ilkin pek müsait gibi görünmüyordu. 1865 te Bombay'da doğmuştu. On iki yaşına kadar Hindistan'da yabancı tesirler altında kaldı. Fakat, damarında kelt kanı vardı, ve müstesna yaradılıştı idi. Kipling ana vatandan uzakta ilk on iki yılını geçirdise de anası babası İngilizdi. Babası sanatla alâkadarı. Rudyard Kipling doğduğu zaman babası Bombay'da sanat okulu direktörü idi. Bu husus oğlundaki sanat meylinin kuvvetlenmesine şüphesiz büyük bir saik olmuştur. Rudyard Kipling İngiltere'de küçük bir kelt kasabasında orta tahsilini ikmale çalışırken, muayyen bir heyeti içtimaiyeye sonradan ve suurlu bir arzu ile iltihak eden herkeste olduğu gibi,

milliyet hissi onda pek fazla inkişaf etti. On sekiz yaşında Hindistan'da gazeteciliğe başladığı zaman imparatorluk fikirlerini ve İngiliz ülkelerini en hararetle müdafaa eden ve yayan bir genç olarak tanındı.

Rudyard Kipling çabuk olgunlaşan ve pek genç yaşta muayyen bir üslûp sahibi olan bir şair, romancı, ve küçük hikâyecidir. Daha mektepte iken derslerinde pek büyük bir parlaklık göstermemekle beraber geceleri yatakhane arkadaşlarının sevecek dinlediği hikâyelerle dikkati çekmişti. Ders harici okuduğu mütenevvi kitaplar eski ve yeni şiir ve romanlar hayalini genişletiyor, hafıza ve muhayyilesinin beslenmesini temin ediyordu.

Rudyard mektebinin bulunduğu yerlerde kelt efsâne ve masallarını ihtiyar köylülerden zevk ve heyecanla dinler, bunları sonra konuşmalarında, veya daha o zamandan mektep mecmuasını neşrecek kadar kuvvetli olan kalemle tekrarlar. Daha Hindistan'da iken neşrettiği küçük hikâyelerle şöhret almıştır. Ve 1891 de, Amerika yoluyla, Çin ve Japonya; da gezerek İngiltereye döndü ve orada yerleştiği zaman artık tamamen tanınmıştı.

İlk çıkardığı eser « Eyalet türkülleri, Departmental Ditties » adını verdiği şiirlerdi. Bunu, toplayıp bir kitap halinde neşrettiği küçük hikâyeleri, « Tepelerden gelen sade masallar, Plain Tales from The Hills » « Akla kara, In Black and White » ve « Küçük Willie Winkie » takip etti.

Kısa bir müddet için « Sönen ışık,

The light that Failed » i yazmak suretile romanda maharetini denedi; fakat yine küçük hikâyeye dönerek « Bir çok ihtiralar, Many Inventions » « Birinci Jungle kitabı » ile « İkinci Jungle kitabı » nı ve diğer küçük hikâyeleri yazdı. Bu sırada idi ki imparatorluğu ve onun kuvvet ve güzelliğini halka en yakın dille anlatan didaktik ve tasviri şiirler « Kıya odası balladları, Barrac Room Ballads », « Yedi derya, Seven Seas » i çıkardı. « Kim » ve İngiltere'deki mektep hayatını anlatan « Stalkie ve Şürekâsı » romanlarından sonra çocuklar için yazılmış ve Şekspiri hatırlatan « Puk tepesinin paki, Ruck of Pook's Hill » ile « Öndüller ve Periler, Rewards and Fairies » gibi küçük hikâyeler yazdı. Büyük savaştan sonra « Aradaki yıllar » adlı eseriyle 1914-1918 yıllarındaki tahassüslerini anlatan şiirlerini çıkardı. Son zamanlara kadar yazdığı eserler yine küçük hikâyeler şeklindedir.

Kipling'in kabiliyetleri onu kolaylıkla küçük hikâyeler yazmağa sevk edecek mahiyette idi. Şiir ve romanları çıkarıldıkları zaman zevkle okundu ve hâlâ okunmaktadır. Fakat Kipling'e İngiliz edebiyat tarihinde rakipsiz bir yer ayıracak eserleri onun çok mütenevvi küçük hikâyeleridir. Edebî nevilerin bu en güç kısmında muvaffak olabilmek için lâzımgelen bütün vasıfları Kipling'de bulabiliriz. Onda irdâkler daima müşahhasır, heyecanları fevkalâde kuvvetlidir. Eşyanın en ince teferruatı, ve en geniş genel hatları hafızasına yer eder, silenmezdi. Bu hususiyetinin gitgide daha bariz bir şekil al-

masına lisanının genişliği de yardım etmiştir. Daha doğrusu onda kelime zenginliğiyle hafıza, hayal, ve heyecan kudreti beraber inkişaf etmiştir. İngiltere'nin her diyeleğini, her türlü argosunu ve teknik dilini bilir, lüzumunda maksadına yarayacak şekilde şiirde ve hikâyede maharetle kullanırdı. Fikrî faaliyetinin daha ziyade lâfza müstenit olduğunu şundan anlamak mümkündür : Bazı kelimelerde muayyen bir heyecan veya bazı cümlelerin ahengi ve kulağa hoş gelmesi onun eser yaratmasında bir saik olabilirdi. Fikir oyunlarını ihmal veya istihfaf eder, bütün gayret ve enerjisini maddî âleme çevirir orada gördüğü manzaralar buhran ve mücadeleleri derin bir hadisle sezer, iki zıt ruh arasındaki çarpışmanın asıl sebebine nufuz eder ve ihtisalarını, şiddet ve tazeliklerinden hiç birşey feda etmeden en uygun, bazan kulağa haşin veya garip gelse de, her halde en kudretli kelimelerle anlatırdı. Üslûp, ifade ve mevzuda şiddetin baştan sona kadar devamına en uygun edebî nevî küçük hikâyedir. Kipling'in bu nevide inkişaf safhalarını birer birer takibetmek mümkündür. Bu işte Kipling hiç acemilik devresi geçirmemiş gibidir.

Daha ilk devirlerde küçük hikâye nevinin en usta sanatkârı idi. Filhakika « Maupassant » ın ortaya koyduğu arsiulusal küçük hikâye şekli Kipling'e de tesir etmekten hali kalmadı. Fakat o, hikâyelerinin umumi şeklinden başka bütün diğer hususiyetlerini kendi dehâsına borçludur. Mevzuunun en esaslı ve bariz cephelelerini seçip teferruata ait tali kısım-

ları bir tarafa bırakmasını, üslûbunun toplu ve veciz olmasını, kelimelerin uygunluğunu Kipling kimseden örnek almak suretile temin etmiş değildir.

Mevzularını doğrudan doğruya hayattan almış olduğunu, vak'aların, tıpkı hayatta olduğu gibi, birbiri arkasına, önünde durulmaz bir zaruretini tesiri altında imiş gibi tevali etmesiyle anlayabiliriz. Hikâyelerde ekseriya dramatik, çok defa müstehzî ve mizahlı bazan da mülâyim ve müsamahakâr ve Kipling'e hâs bir eda vardır. Onu sezmek imkânsızdır.

Kipling'in kısa hikâyelerini mevzularına göre muhtelif kısımlara ayırmak mümkündür. Hind hikâyelerinde Hindistan'da İngiliz hayatını anlatır. Yerlilerin esrarlı, renkli hayat ve âdetleri bunlara bir «fond» teşkil eder. Sonra askerlik ve koloni mücadelelerinin hatırasını saklayan hikâyeler serisi gelir. Seyahat, deniz, orman, hayvan ve peri masalları arasında buhar ve makinede güzellik ve romans duyuran hikâyeler bulunur.

Kipling'de tedricen üzerinde işlenmek suretile kurulmuş geniş sahnelere sık sık rastlanmaz. Görüş ve lisanı o kadar kuvvetlidir ki yazılarını okurken tabiat bütün inceliklerle gözümüzün önünde canlanır. Son yıllarda yazdığı hikâyeleri bir tarafa bırakılırsa Kipling'in yazılarında bariz ve şiddetli tesirler elde etmek istediği dikkati çeker. Kendinden evetki bütün İngiliz şairlerinden ziyade Kipling'in kelimeleri; canlı, zengin, his ve hayaller uyandırmaya kadirdir.

Kipling'in küçük hikâyelerindeki

tabiat tasvirlerinde « Jungle veya Hind orman ve çalılıkları » nda yaşayan hayvanlara kattığı hayatta bu büyük yazarın hayret verici mahareti göze çarpar. Bu tasvirlerde Kipling'e hâs bir şiiriyet gizlidir. Kipling'in hikâyelerinde yarattığı dünya bizde hattâ o dünyada yaşayan insanlardan ziyade heyecan ve alâka uyandırır.

Bununla beraber Kipling'in karakterleri okuyucularda diğer tabiat ve hayvan tasvirleri kadar alâka uyandırmıyorsa bu cihet onların hayattan alınma olmamalarından mütevellit değildir. Bu yolda çabucak verilen hükümler tenkidî kıymeti haiz olmaz; ve Kipling'in dehâsını yalnız küçük hikâye çerçevesile tahdit eder. Halbuki Kipling, roman ve şiirlerinde yarattığı karakterlerden ayrı olarak anlaşılabilir. Böyle bir tenkit onu her cepheden ve doğru perspektivile görmek değildir. « Sönen ışık » ve « Kim » gibi romanları ruhl tahlillere çok müsait bir zemin hazırlarlar. Ne var ki Kipling kahramanlarını anlatırken Flaubert veya Balzac yahut ta muasır Thomas Hardy gibi benliklerinin tâ derinliklerine sokulmak istemez. Onlarda yakaladığı bariz hususiyetleri keskin ve kıvrımı az hatlarla çizer, yüzlerde ve hareketlerde bulduğu karakteristik birkaç vasfı kısaca ve sadece tesbit eder; ve bu sadelikteki kudret o karakterlerin hafızada silinmez izler bırakmasını imkân dahiline getirir.

Bunun içindir ki Kipling'in romanlarında en canlı karakterler, derin ruhl tahlillere ihtiyaç göstermeyen basit tiplerdir. Zekâ ve tefekkürü

örüşük olmaktan çok uzak fakat şahsiyetleri alâka cezbeden asker, talebe ve gençler bu tiplere bir misal teşkil edebilir. Yine böyle basit tiplerle dolu olduğu içindir ki « Jungle kitapları » Kipling'in en büyük eserleri diye gösteriliyor. Bu kitaplarıdaki hayvan karakterleri onun sanatının en güzel misalleridir.

Kipling'in şiirlerine gelince, burada onun nesirle nazmı arasındaki yakınlığa her şeyden önce dikkati çekmek lâzımdır. Kipling'in nazmı nesrinin daha ritmik bir şekilden başka birşey değildir. Çünkü nesri o kadar şiirli, veziv ve ölçülüdür, Ritim bu nazma bir musiki, herp yürüyüşlerini hatırlatan, orta zamanlar harp baladları çeşnisini tattıran, hattâ bazan kaba fakat sade bir ahenk verir. Belki de şiirleri on dokuzuncu asrın sonlarına doğru İngiliz edebiyatında tesirini gösteren « Preraphaelite » lerin zarafet ve inceliklerine aykırı olduğu için devrin güzide edipleri Kipling'e müzaheret göstermemişlerdir. Fakat bu şiirler halk tarafından her zaman sevilerek okunmuştur. Onlardaki « Cynique » görüş, vahşet derecesini bulan kan ve harp severlik, hattâ bazan bayagılıklarda bide, bir nevi büyüklük, kahramanlık ve güzelliğin gizli olduğunu sezmek imkânsızdır. « Kızıl odası baladları » hep aynı güzellikte değildir. Fakat bu şiirlerin bir çoğunda halkın dili halk tiplerini anlatmak için kullanılmıştır. « Yedi derya » ve « Beş ulus » da görüş sahası daha geniştir. Onlarda imparatorluğu kuran mütevazı asker, denizci, makinist ve işçilerin destanı

hikâyesi vakur bir eda ile anlatılır. Küçük hikâyede emsalsiz olan Kipling'i modern nazımda geri bırakanlar pek azdır.

Kipling dünyaya vereceği eserlerin en büyüklerini yarattıktan sonra öldü. Fakat ölümünün büyük bir kayıp olduğunu duymamak imkânsızdır. Rabindranath Tagore onun ölü-

münü duyunca şu sözleri söylemiştir : « Bugün İngilizceye yeni bir kuvvet katan büyük bir ses susmuştur. Büyük edebiyatın meftunları arasında bende de Kipling'in ölümü derin bir matem ve elem hissi uyandırmıştır. » Ondaki hayatiyet, sanatının emsalsizliği onu hiçbir zaman unutturmayacaktır.

EĞER

Yazan : RUDYARD KIPLING

Çeviren : HAMİT DERELİ

[Şiir tecüme edilemez. Şairin kelimelere verdiği sihir diğer bir dile nakledilirken bozular, uçar. Kipling tarafından yazılan « Eğer » şiirinde hem kelime hem ahenk nefisliği, hem de derin bir mâna vardır. İngiliz centilmen idealini tasvir eden bu şiir İngiliz dilinde en çok

okunmuş, en çok söylenmiş, en çok basılmış ve bugün hemen hemen kafiyeli bir Cliché haline gelmiş bir şiirdir. Bugünkü İngiliz gençliği ilhamını bu şiirden almaktadır denebilir. Tercümede mâna kâfi derecede açıktır sanırım, fakat dildeki büyü -yazık ki- tamamille kaybolmuştur.]

Bütün etrafındakiler bir panik içine düştüğü ve bunun sebebini senden bildikleri zama-

Eğer sen kafanı dik tutabilir ve itidalini kaybetmezsen,

Eğer herkes sana güvenemezken sen kendine güvenebilir,

Ve onların güvenmemesini de haklı görebilirsen,

Eğer beklemesini bilir ve beklemekle de yorulmazsan,

Veya hakkında yalan söylenir de sen yalanla iş görmezsen,

Yahut nefret edilip de kendini nefrete kaptırmazsan,

Bütün bunlarla beraber ne çok iyi ne de çok akıllı görünmezsen.

Eğer tahayyül edebilir ve hayallerine esir olmazsan,

Eğer düşüncebilir de düşüncelerini gaye edinmezsen,

Eğer zafer ve mağlûbiyetle karşılaşır

Ve bu iki hokkabaza aynı suretle muamele edebilirsen.

Eğer ağzından çıkan bir hakikatın bazı alçaklar tarafından

Ahmaklara tuzak kurmak için eğrilip bükülmesine katlanabilirsen.

Yahut ömrünü verdiğin şeylerin kısıldığını görür

Ve eğilip yıpranmış aletlerle yeniden yapabilirsen.

Eğer bütün kazancını bir yığın yapabilir.

Ve sonra bir yazı mı, tura mı oyununda hepsini tehlikeye koyabilirsen

Ve kaybedip yeni baştan başlayabilir,

Ve zararın hakkında bir kelimecik bile söylemezsen,

Eğer kalb, sinir ve damarlarını eskidikten çok sonra bile

İşine yaramaya zorlayabilirsen

Ve kendinde onlara « dayan » diyen bir iradeden başka bir takat

Kalmadığı zaman dayanabilirsen.

Eğer kalabalıklarla konuşup faziletini muhafaza edebilirsen

Yahut kırallarla gezip halka ait hasletini kaybetmezsen,

Eğer ne düşmanların ne de sevgili dostların seni incitmezse

Eğer, hiç birini fazla olmamak şartıyla, bütün insanları sevebilirse,

Eğer sen bir daha dönmiyecek olan dakikayı altmış saniyelik

Bir mesafe ile koşarak doldurabilirsen

Arz ve bütün içindekiler senindir,

Ve -dahası- sen bir insan olursun, oğlum !

Afyon - Karakuyu Demiryolu — Fransız - Sovyet Paktı — Almanya'da - Fransada - İngilterede - İtalyada - Roma Müzakere-leri - Balkanlarda - Bulgaristanda - Garbî Asya ve Afrika - Uzak Doğuda - Uzak Batıda

GAYUR BLEDA

NIHAYET bulan mart 1936 da yurdumuzda gerek sosyal, gerek kültürel gerekse bayındırlık yönlerinden verimli bir ilerleyiş hareketine şahid olduk.

Cumuriyet Halk Partisinin şubatta başlamış olduğu « İnkılâp ve İstiklâl » konferanslarının, yurdun en hürca köçelerine kadar teşmili ile halkımızın sosyal ve siyasal bilgisinin yükseltilmesi işine devam edildi.

Basın Genel Direktörlüğü tarafından tertip edilerek şubatin son günü Ankara'da açılma töreni yapılan fotoğraf sergisi hem yurdumuzu tanıtmak hem de memlekette fotoğrafçılığa karşı büyük bir ilgi uyandırmak yolunda muvaffakiyetle başarılmış bir teşebbüs olmuştur.

Komşu ve dost Sovyet milleti ile dostluk kurulmasının on beşinci yıl dönümü Ankara'da büyük törenle kutlandı.

Rusya'dan sonra Romanya'da teşhir edilen Türk resim sergisi Bükreş'de büyük ilgi ile karşılandı ve dost ve müttefik Romen milleti ile Türklük arasındaki manevî bağların kuvvetlenmesine vesile oldu.

Mart ayında bayındırlık yönünden bir başarı temin edilmiş bulunuyor.

İnşası nihayet bulan Afyon - Karakuyu hattı Başbakan İnönü tarafından büyük törenle açıldı. İsmet İnönü bu tören dolayısıyla büyük bir söylev vererek Cumuriyet hükûmetinin demiryol siyasasını bir defa daha izah etti .

Afyon - Karakuyu hattından sonra Bozanönü - Isparta şube hattının da açılma töreni yapıldı. Bu törende de Isparta saygınları Kemal Unal ve Mükkerrem yurddaki bayındırlık muvaffakiyetlerinin halkta uyandırdığı sevinç ve gurur üzerinde ayrıca durdular.

Başbakan İsmet İnönü Afyon'da dikilen zafer anıtı önünde de pek mühim bir söylev vermişlerdir

Başbakan bu söylevinde, yurda karşı olacak en küçük bir tectvüzde bütün milletin Ulu Önder Atatürkün arkasında vatanı müdafaa için yekpare bir kütle halinde birikeceğini işaretlemiş ve Türkiye'nin sulh ve müsalemete olan bağlılığını kaydetmekle beraber dünya genel durumunda tehlikeli anlar görüldüğünü de izlendirmiştir.

Martın 26 ıncı günü Türkiye İş Bankası hissedarları alelade genel heyeti toplanmış ve bu 12inci mali yıl toplantısında bankanın hesabı göz-

den geçirilmiş hissedarlara yüzde dokuz temettü verileceği anlaşılmıştır.

* * *

Yurdumuzda ileri doğru muntazam adımlarla yürüyüş ayı olan mart, Avrupa'da endişeli bir faaliyet ayı olmuştur. Harp tehlikesinin Avrupa için gereyi gibi kendini gösterdiği bu ayın mühim hâdiselerini hulâsa etmek için bunları birkaç safhaya ayırmaklığımız lâzımdır :

FRANSIZ — SOVYET PAKTI :

Kıral Jorj'un vefatı dolayısıyla kâ-nunsani sonunda Büyük Britanya'ya giden muhtelif devletler siyasi adamları arasında Londra'da başlayan temaslar, şubat ayı zarfında aynı devlet adamlarının Paris'den geçmeleri sırasında devam etmiş ve bu temasların sonunda Fransız siyasasının Avrupa durumu üzerinde tam bir tesir gösterdiği kanaati hasıl olmuştu. Şubatin son günlerinde Fransız - Sovyet paktı Fransız meclisinin tasdikine arz edildiği zaman Sarraut kabinesi bir taraftan İngiltereye diğer taraftan Avrupa şarkındaki dost ve mütefiklerine güvenir bir vaziyette bulunuyordu.

Fransa'nın Belçika ve küçük antant devletlerinden sonra Rusya ile de ittifak aktına muvaffak olması Almanya'nın tam bir çenberle çevrilmesi mahiyetinde bir hareketti. Alman milletinın mukadderatını eline almış olan Adolf Hitler, yeni vaziyet karşısında şiddetle itirazdan geri durmadı. Aynı zamanda Fransa ile uzlaşmak teklifini ileri sürdü.

Şurasını işaretlemek gerektir ki, Hitler'in bu uzlaşma teklifi pek te sarih ve kat'i mahiyette değildi. Fransız dış bakanının meclisi mebusandaki ifşaatına göre, Fransız büyük elçisinin sarih teklifler talebine karşı mübhem cevaplar vermekle iktifa ediliyor ve Fransız - Rus paktının Fransız meclisince tasdik edilmemesi lâzım geldiği ileri sürülerek tehditli imalarda bulunuluyordu.

Fransız - Sovyet paktı uzun elden hazırlanmış ve Marsilya ultiyimi kur banlarından Barthou tarafından Laval'a miras bırakılmıştı. Labal paktın imzasile hasıl olacak vaziyetten endişe etmiş, paktın müzakeresini uzun müddet sallamıştı. Sollara dayanan Sarraut kabinesi tereddüt politikasında devama lüzum görmedi, ve Fransız meclisi hararetli münakaşalardan sonra şubat sonunda paktı kabul etti.

LOKARNO PAKTININ ÖLÜMÜ

Paktın Fransız meclisi tarafından kabulü Hitler'in faaliyete geçmesine iyi bir vesile teşkil etmiş oluyordu. Führer, bu paktın Lokarno paktını nakzeder mahiyette olduğunu paktı imza eden devletlere bir memorandum ile bildirdikten sonra 7 martta pakt mucebince gayri askerî mintaka haline sokulmuş olan Ren bölgesine muhtelif elemanlardan mürekkep kuvvetler geçirdi. Aynı günde Rayhştag toplanıyor ve Hitler'in bir söylevini alkışlarla kabulden sonra dağılıyordu. Almanya'nın Versay muahedesini bir defa daha hiçe sayan ve Lokarno paktını da parçalayan bu hareketi Fransa'da fevkalâde asabiyetle karşı-

landı. Hükümet bir taraftan hududta tedabir almağa başladı, diğer taraftan Lokarnoyu imza etmiş olan İngiltere, İtalya ve Belçikayı vaziyeti müzakereye davet etti.

Böylece Lokarnocu devletler 10 martta Paris'de toplanarak Almanya'nın « nakzı uhud » undan doğan sonuçları incelemeye başladılar. İki gün süren Paris toplantıları bir netice vermeyince müzakerelere Londra'da devam edilmesi Lord Eden'in teklifi ile kabul edildi. Diğer taraftan Uluslar Sosyetesini Konseyi de Londra'da toplanmağa çağırıldı.

Gerek Lokarno devletlerinin Londra'daki müzakereleri gerek Uluslar Sosyetesini Konseyinin toplantıları harp tehlikesi ile yüklü bir hava içinde günlerce devam etmiştir. Bu toplantılardan elde edilen sonuçları şöyle hulâsa edebiliriz .

Lokarnoculardan :

Fransa — Almanya'nın Lokarno paktını yırtmış olduğunu ve tazyik altında olmıyarak imzalamış bulunduğu bir vesikaya ihanet ettiğinin tasdikini istiyor. Fransız - Sovyet paktının Lokarno paktı ile uyuşturulabilip bilemeyeceğinin Lahey divanınca karara bağlanması teklifinde bulunuyor. Almanya'nın tehaüdüne sadık kalmadığı karar altına alındıktan sonra bu devlete karşı « tedafüi mahiyette » tedbirler alınmasını talep ediyor.

İngiltere — Almanya'nın Lokarno paktını bozduğunu kabul etmekle beraber Almanya'ya karşı tedabir alınacağına Alman mukabil tekliflerinin müzakere edilmesini ve arada

bir uzlaşma çaresi bulunmasını arzu ediyor.

İtalya — Lokarno paktının teahütlerini inkâr etmekle beraber Uluslar Sosyetesini tarafından evcele aleyhine alınmış olan sanksiyon kararlardan dolayı iğbiratını saklamakta ve Fransız siyasasına körü körüne bağlanmıyacağını ihsas etmektedir.

Belçika — Fransız tezini müdafaa etmekle beraber İngiltere'nin uzlaştırıcı mahiyette tekliflerinin yabana atılmıyacağı kanaatını izhar ediyor.

Lokarno'yu yırtan :

Almanya — Lokarno paktını nakzetmesine sebep olarak, Fransız-Sovyet paktı ile Almanya'nın bir çember içine sokulmağa teşebbüs edildiğini ileri sürüyor. Lahey divan adaletinin kararlarının hukukî mahiyette olacağını ve hlbuki hâdisenin siyasal mahiyette bulunduğunu işaretleyerek divan kararını kabul edemeyeceğini bildiriyor. Maamafih Avrupa'da sulh ve sükûnun uzun müddet teessüslü için yeni tekliflerde bulunmağa hazır olduğunu tekrallıyor. Hitler nutuklarında müteaddit defalar Avrupa virmi beş senelik bir mütareke teklifini ileri sürmüştür.

Son gelen haberler Almanya'nın Lokarnocular tarafından yapılan tebliği red eder mahiyette bir resmî tebliğde bulunduğunu ve Hitler'in 31 martta sulh ve müsalemet namına yeni tekliflerde bulunacağını bildiriyor. Böylece Führer alacağı kat'î kararı 29 mart intihabatından sonra alacak ve meydana koyacaktır.

Konseydeki diğer devletler :

Bu devletler Lokarno paktının

nakzolunup olunmadığı meselesinin doğrudan doğruya Konsey tarafından tetkik edilmesini istedikleri gibi Almanya karşı itihaz olunacak hareketin kendilerini izrar eder mahiyette olmamasına ehemmiyet vermektedirler.

Paktın nakzedildiğini tamamen kabul ederek Fransız tezini müdafaa eden devlet yalnız Sovyet şuralarıdır.

Buna mukabil Polonya Fransaya başka şekillerde teminat verilmesine ve Almanya ile Fransa arasındaki ihtilâfın her iki ciheti memnun edecek surette tesviye olunmasına taraftardır.

Cepheler bu suretle teşekkül ettikten sonra gerek Lokarnocuların, gerekse Konseyin toplantılarından tam bir netice çıkamayacağı aşikârdır. Nitekim İngiltere, Fransa ve Belçikaya karşı Almanya tarafından bir taarruz vukua gelirse Lokarno paktındaki teahüdatına sadık kalacağını bildirmekle beraber tuttuğu hattı hareket Fransız efkârı umumiyesini tatmin edememiş; Fransa, Konsey ekseriyetinin Fransız noktai nazarını takip etmeyeceği kanaatına varınca meselenin Konseyde değil Lokarnocular arasında halli lâzım geldiğini ileri sürerek Uluslar Sosyetesinden çıkması ihtimalini bile ima etmiştir.

ALMANYA'DA :

Führer martın yedinci ve sekizinci günleri muhtelif elemanlardan mürekkep kıtaatı gayri askerî mintakaya sevk ederek bu mintakadaki muhtelif merkezlere yerleştirmiş bulun-

yordu. Ren bölgesi halkı Alman askerini büyük sevinçle ve tezahürlerle karşıladı. Hitler bu hareketiyle Versay'ın son kayıdlarından birini daha ortadan kaldırdıktan sonra intihabat nutuklarını söylemeğe başladı. 14 martta Münih nutku ile başlayan Führer'in Alman milletine hitabeleri şimdiye kadar altıyı bulmuştur. İntihabat günü olan 29 marta kadar devam edecek olan bu hitabelerde Hitler iç siyasa hakkında lüzumundan fazla nikbin görünmüyor. İktisadî güçlükleri inkâr etmiyor, fakat bunların önüne geçilebilmesi için «mümkün olanın yapılmış olduğunu» işaretiliyor. Dış siyasa ise sulh taraftarı olduğunu bütün dünyaya bir mü salemet devresi teklif ettiğini söylüyor. Ve «ben sulh havarisiyim» kelimelerini sık sık tekrarlıyor. Komünizmin tehlikesini tebarüz ettirmeğe çalışıyor. Fransa ile dost geçinmenin en büyük emeli olduğunu muhtelif şekillerde ileri sürüyor.

Führer'in manevi bir ilham altında imiş gibi bir ifade ile tekrarladığı nazariyeler Alman milletinin alkışlarını toplamaktadır. Yeni Rayhiştag'da nasyonal sosyalizme rey veren Almanların yüzde yüzü bulacağı muhakkak görülmektedir.

FRANSA'DA :

Fransız Äyanı 12 martta Fransız - Sovyet paktını 52 ye karşı 231 reyle taslik ettikten sonra Londra müzakerelerinden dönen dış bakanı Flanden Fransa'nın, «Ren'i işgali» meselesinde tuttuğu tarzı hareketi mecliste izah etti ve bütün partilerin dış siyaseti tasvihi sonucu elde edil-

dikten sonra Fransız meclisleri dağıldı. Yeni intihabat nisan sonu ile mayıs başında yapılacaktır. İntihabata kadar hükümetin şimdiki hâd vaziyeti halle çalışacağı aşîkârdır.

İNGİLTERE'DE :

İngiltere'de muhafazakârlar, Ullular Sosyetesine bağlılığın lüzumsuzluğunu son Lokarno bozgunu dolayısıyla de ileri sürmekte ve İngiliz silâhlanmasına kuvvet verilmesini istemektedirler. Hükümet 3 martta millî müdafaa için aldığı tedbirleri izah eder bir beyaz kitap neşretti. 20 martta neşrolunan diğer bir beyaz kitap Lokarno'dan sonraki vaziyeti ve İngiltere'nin tahüdatına ne şekilde sadık kalacağını izah eyliyor. İngiliz siyasasının esasını, her şeyden evvel, bir Avrupa harbine sürüklenmek mecburiyetinde kalmamak arzusunun teşkil ettiği görülmektedir. İtalya Habeş meselesinde İtalyan hareketine karşı büyük bir asabiyet göstermiş olan İngiliz efkârı umumiyesi Almanya'nın askerden tecrit edilmiş olmakla beraber kendisine ait olan bir mıntakaya asker sevk etmesini tabii bulmakta ve Fransız efkârı umumiyesinde yol alan asabiyeti anlayamamaktadır.

İTALYA'DA :

Mareşal Badoğlıyo'nun Tembien-de ve general Grazziani'nin Somali'deki muvaffakiyetleri İtalyan efkârı umumiyesinde büyük bir güven hasıl olmasına yol açmıştır. Sanksiyonların İtalyayı hırpalamış olmasına rağmen bu usul iptidasında zannedildiği kadar müessir sonuçlar verme-

miştir. İtalyan efkârı umumiyesi gerek İngiltereye gerek Fransaya karşı küskündür. Bunun içindir ki Lokarno'nun nakzı işinde ne Fransa noktai nazarına tamamen bağlanabiliyor ne de İngiltere'nin müsamahakâr siyasetini benimliyor. Mussolini'nin bugünkü siyaseti bir taraftan Habeşistan'da yerleşirken diğer taraftan Orta Ovrupa'daki küçük devletlerle anlaşmak ve Fransa - Almanya ihtilâfından istifade ederek Tuna havzasında bir Hegemonya tesis eylemektir. Ayın son dekadında yapılan Roma müzakereleri bu emelin tahakkuku içindir.

İç siyasaya gelince, Musolini'nin korporasyon teşkilâtını esas tutarak sayımlar kurulunu kaldıracığı hakkındaki nutku siyasanın henüz istikrar peyda etmediğine kâfi bir delildir.

ROMA MÜZAKERELERİ :

Londra ve Paris konuşmalarından sonra Tuna devletleri aralarında temas ederek müteakabil menfaatlerini telif edecek bir teşriki mesai usulü araştırmağa lüzum görmüşlerdi. Bu araştırma hareketinin ilk teşebbüsünü Çekoslovakya başvekili Milan Hodza'nın Belgrad ve Viyana seyahatı teşkil eder. Avusturya başvekili Schusehingg Prag seyahatı bunu takip ediyor. 13 martta Schusehingg be Avusturya dış bakanı Berger Valdenegg Peşteye gidiyorlar ve nihayet 20 martta Avusturya başvekili ve dış bakanı ile Macar başvekili ve dış bakanı Romaya varıyorlar.

Vaktile Roma paktını imza etmiş olan üç devlet ricalinin Roma'daki

görüşmeleri Lokarno'nun nakzi hâdisesi dolayısıyla Avrupa siyasasında ikinci derecede bir tesir yapmıştır. Maamafih bu görüşmelerin Tuna havzası devletleri siyasası üzerinde büyük tesirlere bırakacak mahiyette olduğu muhakkaktır. Üç devlet tarafından yeni imzalanan üç zeyil üç devletin Avrupa meselelerinin inkişafında faaliyetlerini birleştirmeleri; 17 mart 1934 Roma protokolunu imzalayan devletlerle görüşmeden evvel başka bir devletle Tuna havzasını alâkadar eder müzakerelerde bulunmamaları, üç devlet arasında hariciye nazırlarından tereküb edecek müsterek bir istişare organı teşkili kararlaştırılıyor ve böylece Avusturya ve Macaristan mukadderatı İtalyan mukadderatına bağlanıyor.

BALKANLAR'DA :

Balkan ittifakına dahil devletler Lokarno paktının feshi meselesinde faal bir vaziyet almaktan ziyade expectativ'de kalmışlar ve Balkanlar haricinde taahüdata girişmemiş bulduklarını yeni ihtilâf vesilesi ile de tekit eylemişlerdir.

İç durum bakımından Yunanistan'da Venizelos'un ölümü milli bir matem oldu. Osmanlı hükümetinin en yaman düşmanı ve Yunanistan'ın Anadolu'ya yaptığı ılgarın müsevvikî olan ihtiyar siyasal iktidara son geçişinde Türkiye ile dost olmanın lüzumunu anlamış ve Türk Yunan dostluğunun temelini atmıştır. Haya-tının ihtiraslarla dolu olmasına rağmen yeni Yunanistan tarihinde; kadim Yunanın Pelopidas ve Epaminondas'ı gibi ismi müebbeden kala-

cak bir simadır. Cenazesinin doğrudan doğruya Giride nakli hakkında verilen karar Yunanistan'daki taraftarlarınca heyecan ve teessürle karşılanmıştır.

Liberal Sofulis meclis reisi oluktan sonra Demircis tarafından teşkil olunan yeni kabine iç vaziyeti ıslah ve ihtiras mücadelelerine nihayet vermek için azimkâr bir siyasa ta-kibine başlamıştır.

Yugoslavya'da ayın ilk günlerinde müessif bir hâdise oldu. Yevtiç partisi mensuplarından Arnaudoviç adında bir sayılab Skupçina'nın 6 mart toplantısında başvekil Stoyadinoviç'e rovelverle ateş etti. Bu hâdise üzerine Yugoslavya kabinesinde küçük bir değişiklik yapıldı ve harbiye bakanı Jivkoviç kabineden çıkarıldı.

BULGARİSTAN'DA :

Bulgaristan'da komplo davaları ile ıstıgal edilmektedir. Hükümet şeklini değiştirmeye kalkışmaktan maznun albay Damyan Velçef ve arkadaşları Giçef divanı harp tarafından idama mahkûm edildiler. Bu karar memleket içinde uzun münakaşalara yol açmakla kalmadı. İngiliz mebuslarından bir grup iki mahkûmun cezalarının affı için tavasutta bulunmasını başbakan Baldivin'den istedikler. Mahkûmlar diğer taraftan temyize müracaat etmişlerdi. Temyiz mahkemesi divanı harbin vermiş olduğu kararı tasdik etti. Hükümet taraftarı olan matbuat iki mahkûmun kıral Boris'den aflarını dilemeleri arzusundadır.

Hükümet taraftarı olan matbuat iki mahkûmun kral Boris'den

aflarını dilemeleri arzusundadır. Ma-Diğer taraftan Kolef ve Kalenderof isminde iki eski nazır da suikast töhmetile muhakeme ediliyorlar. Zabıtta hergün yeni yeni Komünist teşkilâtı keşfetmekte ve bunlara karşı şiddetli tedbirler almaktadır. Böylece Bulgar iç siyasasında arzu edilen istikrarın henüz temin edilememiş olduğu hissi yol almaktadır.

Balkanlardan uzaklaşırken son bir not : Arnavutluk ve İtalya arasındaki münasebatı takviye eden yeni bir ittifakname imzalandı, bu ittifaknamenin esas metni İtalyan gazeteleri sükûtle geçmektedirler. Yugoslav gazetelerinin iddiasına bakılırsa muahede Arnavutluğu İtalyan nüfuzuna tamamen terkedecek mahiyettedir.

GARBİ ASYA ve AFRİKA :

Suriye'de zuhur eden kargaşalıklar ve yol alan grevler elli gün sürdükten sonra Lider Fahri Barudi'nin tahliyesi üzerine neticelendi. Suryeliler Fransa hükümeti ile müzakereye girişmek arzusunu gösteriyorlar. Fevkalâde komiser Kont De Martel Suriye ile yapılacak müzakereler hakkında talimat almak üzere Parise hareket etti. Memlekette durum şubat ayına nisbetle sakinidir.

Mısır'da liderlerden mürekkep heyetin İngiliz murahhasları ile martın başında müzakereye başlaması mu-karrerdi. İki martta ilk toplantı yapıldıktan sonra asıl müzakereler bayram ertesine bırakılmıştı. Avrupadaki hâdiselerin ehemmiyeti bu İngiliz Mısır müzakerelerini ikinci ve hattâ üçüncü plâna düşürmüş bulunuyor.

Hicaz hükümdarı İbnissuud ile Yemen hükümdarı Yahya arasında

hudud işleri hakkında bir uzlaşma imzalanmış olduğu Arap yarım adasından bildirilmektedir.

İran'da, Şehinşahın yüksek irşadile başlayan yenilik hareketleri günden güne tekemmül etmektedir.

UZAK DOĞU'DA :

Şubatın sonlarında Japonya'da beliren askerî isyan imparatorun şiddetli hareketi üzerine bastırılmış ve isyan elebaşları intihara icbar edilmek suretile cezalandırılmıştır. Maa-mafih eski dış bakanı Hirota tarafından teşkil edilen kabine askerî hizbin tesiri altında kalmış bulunuyor. Gerek Japonya'da gerek Mançuko'daki Japon kuvvetleri kumandanları arasında yapılan değişikliklerin Japon siyasası üzerinde ne gibi tesir göstereceği yakında anlaşılacaktır.

Hirota'nın beyanatına bakılacak olursa Japonya, Sovyet Rusya ile harba taraftar değildir. Ancak Uzak Şark'daki menafiinin tanınmasını ve Japon siyasası aleyhine propaganda yapılmamasını istemektedir. Japonya'nın Çine karşı aldığı vaziyette değişiklik olmadığı muhakkaktır.

Çine gelince, uzun müddetten beri sürüp giden kargaşalıkların nihayet bulmak üzere olmadığı anlaşılıyor. Şansi'de Komünist harekâtı şiddetlenmiştir.

Nankin hükümeti dış Mogolistan üzerinde hükümranlık iddiasında bulunuyor. Dış Mogolistan halk hükümeti ise Rusyaya istinat etmektedir. Ve Sovyet ileri gelenlerinin kat'î ifadelerinden de anlaşıldığı veçhile dış Mogolistana yapılacak bir tecavüzde Sovyetler Mogollara yardım

edeceklerdir. Japonları en ziyade sınırlandıran nokta da budur.

UZAK BATI'DA :

Avrupa'da ve Uzak şarkda geçen hâdiseler Birleşik Amerika'da akislerini yapmakta ise de bu akislerin ne derece kuvvetli olduğu henüz anlayışlanmıyor. Roosevelt Avrupa işlerine karşı tam bir bitaraflik göstermek, Avrupa işleriyle ilgilenmemek taraftarıdır. Amerika ekonomisini ıslah için girişmiş olduğu N. R. A. ve A. A. A. teşebbüsleri suya düşükten sonra şimdi de « Income fase » i kaldırarak yerine kazanç vergisini koymak için teklifte bulunuyor.

Amerika'nın dış siyasada göstermek istediği ilgisizlik hakikî sayılmaz. Gerek Avrupa'da gerek Uzak şarkda Birleşik hükümetlerin birçok menfaatları vardır. Amerikalıların arzusu şimdilik uzaktan seyirci kalmak ve sırası gelince menfaatlerine göce umumî mücadeleye girişmektir.

Diğer taraftan Güney Amerikası devletleri ile bir Pan Amerikan kongre kurulması ve kuzey ve güney Amerika menafininin bu kongrede görüşülmesi için White House tarafından teşebbüslere girişilmiştir. Paraguay'da albay Franko tarafından teşkil olunan yeni faşist hükümetin süratle tasdikî da bu gayenin geçikmemesi içindir.

• • •

Ayın siyasal görüşmelerinin en mühimlerini Sovyet Şuraları Liderlerinden « Stalin » ve « Molotof » vermişlerdir. Sovyet Rusya - Fransa paktının imzasından sonra Avrupa

siyasetinin mihreri Moskovaya intikal etmiş görünüyör.

Stalin ayın ilk günlerinde Amerikalı bir gazeteci ile görüşmüş ve ona Sovyetlerin dış siyasası hakkında malûmat vermiş; dış Mogolistan ile Rusya arasındaki bağılılığı izlemiş, harp tehlikesinin ya Almanya'dan ya Japonya'dan gelebileceğini söylemişti.

Ayın 19 unda Fransız Le Temps gazetesi müdürü Chastenot ile konuşan Molotof Sovyet Şuralarının iç ve dış siyasası hakkında daha sarıh ifadelerde bulundu. Ana yasada değişiklikler yapılacağını, Rusya'da şimdilik partler teşekkül edemeyeceğini, Komünist partisinin bir kütle halinde olduğunu iç siyasa bahsında söyleyen Molotof, dış siyasada Batı ve Doğu komşuları ile uzlaşmanın Sovyet Şuralarınca matlûp olduğunu, Fransaya tecavüz vukuunda Rusya'nın her türlü muaveneti esirgemeyeceğini söyledi. Her iki nutuk komşu ve dost ittifadın cihanşümül siyasası noktai nazarından olduğu kadar Rus inkılâbının safhalarını takip yününden de ehemmiyeti haizdir.

• • •

Mart sonunda umumî vaziyeti şöyle hülâsa edebiliriz :

İngiltere : Hem Fransa ile bağlarını kırmamak hem de Almanya ile son akdettiği bağlantılara sadık kalmak arzusu ile mütereddit bir siyaset güdüyor.

Fransa : Almanya'nın son hareketi üzerine kendini tehditte görüyor ve bu tehdidin vaidlerle değil maddî teminat ile yokedilmesini istiyor.

İtalya : Sanksiyonların tatbikinden

doğan işbirliğini saklamıyor be umumi anlaşamamazlıktan istifade ederek hem Habeşistanı istilâ ve hem de Orta Avrupa'daki Hegemonyasını takviyeye çalışıyor.

Almanya : İtalya'nın işbirarından istifade ederek ve Fransız - Sovyet paktını vesile tutarak muahedelerin kayıtlarını bütün bütün kaldırmağa kendisine sömürgeler temin etmeğe ve elde edeceği muvaffakiyetle iş siyasasını takviyeye gayret ediyor.

Avusturya ve Macaristan : İtalya siyasetine destek vazifesini görüyorlar.

Küçük antant ve Balkan antantı : Her iki hizib şimdilik expectative de kalmağı menfaatlerine iyi buluyorlar.

Polonya : Fransa ile olan ittifakına rağmen Almanya'ya yardım ederek

onunla işbirliği yapmak yolunu tutmuştur.

Sovyet Şuraları : Avrupa siyasasında elde ettiği kuvvetli mevkii tahkim ile meşguldür.

Birleşik Amerika ve Japonya : Avrupa hâdiseleri karşısında expectative vaziyetlerini muhafaza ediyorlar.

Durumun tehlikeli olduğu muhakkaktır. Ancak büyük harbin açtığı yaralar henüz tamamen kapanmadığından bütün milletler ilk silâhı patlatmamağa ve mütecaviz mevkiinde kalmamağa çalışıyorlar. Genel olan bu endişe sulhun daha bir müddet devam etmesi ümidini vermektedir. Ve bu endişenin uzun müddet sürmesini beşeriyetin acı ve öldürücü hâdiselerle karşılaşmaması uğruna gönülden temenni etmeliyiz.

SÖĞÜTLER YİNE YEŞERDİ

B. BUDAK

İHTİYAR Ömer çitirdayarak yanan ocağın önündeki yatağında bir kere daha kıınıldandı. Odunların titrek işiğile duvara akseden hayali uzayıp kısaldı... ve derin bir of çekti :

— Of diyordu Hatçe kadın... Bu belimin sızısı ne olacak ? Havalar soğuyalı hele... dayanamıyorum.

Hatçe kadın bir pösteği üzerinde ocağa karşı oturuyor ve çizgili yüzünde yanan odunların kırmızılığı parlıyordu. O kadar ketum bir yüzü vardı ki... Bütün dikkatlere rağmen onda ufak bir kıınıldanış sezmek mümkün değildi. His ediyar mu idi, işitiyor mu idi ? Belli değildi. Yalnız renkli bir baş örtüsile sarılı başı bazan kıınıldıyordu, işte o kadar...

Odunlar çitirdayarak yanıyor ve Ömer yatağında kıınıldanmadan of-luyordu.

mümkün değildi. His ediyor mu idi,

Bu aylardanberi Ömeri yatağa hap seden sızılardan başka hiçbir sıkıntıları yoktu. Mevsimin kurak gitmiş olmasına rağmen hem yiyeceklerini hem de tohumluklarını çıkartmışlardı. Oğulları Hasan yalnız başına bu ufakr ailenin bir senelik işesini temin edecek her şeyi tedarik etmişti. Ve şimdi uzun kış aylarında köy kahvesinin peykesine yaslanıp yatmaktan başka bir işi kalmamıştı.

Ne garip bir oğlandı bu Hasan . . . Küçüklüğünde çelimsiz, renksiz ve

sakin bir çocuktü. Ne akranları ile beraber köy çeşmesinin çamurlarında oynamağa, ne de babasile beraber tarlaya çalışmağa giderdi. Yalnız her sabah elinde bir dilim ekmekle sokak kapısının işiğine oturur, orada hiç birşey düşünmeden, hiçbir şeyden zevk almadan saatlerce kalırdı. Küçüklük çağlarındaki bu sessizliğini gören komşular, bilhassa köy imamı Hasanı mektebe göndermesi ve hırızaya başlatması için Ömeri tazyik ediyorlardı : « Bu hanım evladı diyorlard, bu köy uşağı olamaz, bu çapa sallayamaz.. Bu davar güdemez. Bu olsa olsa kâtip olur. »

Hasan kâtip te olamıyordu. Mektebin hayatını çerçeveleyen zaruretleri onu tahammül edilmez bir derecede sıkıyordu. Engin bir ruhu, eğilmez bir gururu vardı. En küçük yaşından beri katlanamadığı şey laf işitmekti. Azara, tekdire hiç tahammülü yoktu. Sert bir laf işittiği zaman içinde bir kaynaşma hisseder, gözleri bulanır, rengi uçardı. O zaman isyankâr olur, çelimsiz çocuk vücudundan ümit edilemeyecek kadar cüret ve kuvvet gösterirdi. Aynı zamanda hocalık yapan imam efendi ise albildiğine aksi tabiatlı, titiz bir ihtiyardı. En ufak bir fırsatta talebelerine en ağır lafı söylemekten, onları insafsızça dövmekten çekin-

mezdi. Hasan bu şartlar dahilinde tahsile devam edemezdi.

Seneler geçti, Hasan okumadan büyüdü. Artık ihtiyar babasına yardım ediyordu. Bazan çift sürer, bazan dağa oduna gider ve bunların haricindeki zamanlarda avâre dolağırdı. Bu gezintiler etrafını çeviren çorak tabiata onu çok kuvvetli bağlamıştı. O kadar ki yaz günlerinde gidip diplerine uzandığı söğütleri, serinlemek için ayaklarını soktuğu ufacık dereyi.. ve, tâ uzaklarda akşamın son ışıklarla yanarmış gibi görünen bilmediği dağları anası kadar ve belki ondan daha çok severdi.

Akşam karanlığı çoktan çökmüştü, Dıvarda asılı duran lamba etrafa kıt bir aydınlık veriyordu ve köşedeki semaver durmadan kaynıyordu.

Etrafı çeviren üzeri hasır çakılı peykelerde ihtiyar köylüler vardı. Uyumur gibi gözleri kapalı oturuyor, yatsı ezanını bekliyorlardı. Kehve o kadar sessizdi ki, bazan akislenen öksürüklerin gürültüsü bu derin sükûnun içinde acı bir çığlık kadar büyük bir tesir bırakıyordu. Bir kenarda gençler oturmuşlar, dalgın düşünüyorlardı. Hasan da oradaydı ve elindeki çakiyle ufacık bir tahta parçasını düşünmeden yontuyordu. Bu sırada kapı açıldı. Uykudan kızarmış gözler hep birden aynı tarafa döndüler, içeri sert yüzlü zaif bir jandarma neferi giriyordu. Çekingen adımlarla ortaya doğru yürüdü, ve etrafını süzdükten sonra kısık bir sesle :

— Ağalar dedi, beni Müdür bey gönderdi. Gâvur İzmire girmiş. İçeri

köylere doğru yürüyormuş. Ağalar çoluk çocuğu hazır edip daha içeriye doğru göç etsinler, nufuşa zayıt olmasın diye emir verdi.

Ve yine geldiği gibi sessiz ve ürkek admlarla kapıya doğru yürüdü.

Kahvenin havası birden değişmişti. Işık daha ölgün yanıyordu, ihtiyarlar daha hareketsiz, daha uyur görünüyorlardı. Semaver birden susmuştu. Jandarmanın söylediği iki cümle bütün ağırlığıyla kalplere çökmüştü... Hiç kimse kılmıdamıyordu.

Bir müddet sonra sağdan soldan hareketler başladı ve yatsı ezanını bekleyen ihtiyarlar yavaş yavaş birbirlerine selâm bile vermeden kahveden ayrıldılar.

Evvelâ şarktaki tepeler üzerinde birbirlerini kovalayan bulutlar kızardı, ve yavaş yavaş bu kızılık bir beyazlığa, bir aydınlığa dönmeğe başladı. Güneş doğuyordu. Ve köyde bu saatlarda mutad olmiyan bir çalışmayı aydınlatıyordu. Her evde çakıldanış, bir gürültü bardı. Anlamadıkları bir fevkalâdeliğin verdiği heyecanla çocuklar bile erkenden uyanmışlardı. Kadınlar odadan odaya dolaşıyor, ve ellerindeki bakırları, renksiz bez parçalarını ortaya yığıyorlardı. Erkekler ocak başında tütün içiyor ve nasırlı ellerini ocakta ısıtmaktan garip bir zevk duyuyorlardı.

İhtiyar Ömer yatağında yine kılmıdayamıyor ve yine ofluyordu. Hasan ocak başındaydı ve Hatçe kadın işe yarayacak şeyleri ayırmak ortaya çıkarmakla meşguldu.

Saatlar geçti hep böyle birbirlerine

bir tek kelime söylemeden sessiz oturdular. Öğleye doğruydı, Hasan odadan çıktı. Akşamdan beri onda herkesinkine benzemiyen bir durgunluk vardı. Gözleri kırmızı ve ıslak, rengi uçuk, hareketleri ağırdı. Kafası ateş gibi yanıyordu. Ve akşam kahvede duyduklarına inanmıyor, inanamıyordu. Bu eğri ve çamurlu sokakları... bu sert fakat bütün mânasile ruhunda akislenen tabiatı bırakıp gitmek ona giran geliyordu. Hiç birşey düşünmeden kendisini içinin izah edemediği sızısına vermiş dolaşıyordu. Saatlerce gezindi. Hergün gitmeyi itiyat edindiği dere kenarını, çeşme başını be söğütlerin dibini yine dolaştı. Oralarda bugüne kadar farkına varmadığı ne güzellikler vardı. Beyaz çakıllardan sıçrayarak köpiiren ufacık derenin sesini yine dinledi. Köy çeşmesinin su dolu yalağındaki yosunların ağır ağır kırmıldanışını yine seyretti. Demir oluktan avuçlarile içtiği su yalnız, eski tadında değildi, kuru ve çatlak dudaklarının, yanın içinin hararetini bir türlü teskin etmiyordu. O gün Hasan hiç bir şey yemedi, hiç kimseyle konuşmadı ve akşama kadar dağlarda dolaştı durdu. Dudaklarında yalnız eski bir köy şarkısının mırıldatması vardı ve sabahtan beri hüzünlü bir nağme ile aynı sözleri tekrar edip duruyordu :

Ah dağlar, allı morlu dağlar !

* * *

Bir hafta geçti. Tozlu patikalara kağıt sesleri muhiti saran felâketin bir ifadesi gibi sarıldı. Zaif öküzlere çektiği eşya dolu arabalar iç Anadoluya doğru akıyorlardı. Ufak

boyly merkeplerin sırtında çocuklar ve ihtiyarlar vardı. Ses yok . . . seda yok. Yalnız taşlarda sürünen çarıkların hışırtısı, ve bazan ağır öküzünü dürteleyen dayının :

— Ohha ! diyen tok sesi kulaklara çarpıyordu.

Köy boşalıyor, mânasızlaşıyor, korku ürpermeleri veren ıssızlığı ruhları sarıyordu.

Hasan iki gündən beri ortadan kaybolmuştu. Ne babasına, hattâ ne de anasına gideceği yeri haber vermemişti. Yalnız evden ayrılacağı vakit anasını yanına çağırması onun güneşten kararış nasırlı elini öpmüş sonra çilelerle dolu bir ömürle fersizleşen siyah gözlerine dalıp kalmıştı. Hayli uzun süren bu dalgınlığı yine kendisi :

— Ana ben gidiyorum. diye bozmuştu.

Hatçe kadının yüzü yine ketumdu. Onda yine bir kıvılcık yoktu. His ediyor mu idi, işitiyor mu idi belli değildi. Hasana nereye gideceğini ve ne zaman döneceğini sormadı bile . . . Yalnız gözleri bulandı ve dudakları ses vermeden kıvılcandı. Ayrıldılar.

* * *

Havada tahammül edilmez bir ağırlık vardı. Mevsimsiz bir sıcak bütün etrafı kavuruyordu. Sararmış otlar ve kararış çalılarla örtülü dağlar ruhları tazyik eden birer külçe gibiydi. Köy yolları boş, bomboştu. Ne gelen ve ne de geçen . . .

Güneş yavaş yavaş iniyor karşı dağları, uzak ufukları sanki tutuşturuyordu. Biraz ilerideki köyden iri sesler geliyordu. Ve Hasan sırt üstü yattığı çalının dibinde kendisi-

ni hulyalara kapırmıştı. Çocukluğunun en avâre, gençliğinin en azade senelerini geçirdiği köyü iki günde kendisine ne kadar çok yabancılaşmıştı. Herşey gözünde sihirini kaybetmişti. Gönü şü bir haftada yirmi sene ihtiyarlanmış gibiydi. Anasile beraber terkedemediği yerleri . . . O akşam bırakmağa karar verdi ve çapraşık yollardan saatlarca uzaktaki bir köye ulaştı.

Kağnılar yine gıcırdayordu. Ve yine köyleri yollardan ufuklara bağlıyordu. İhtiyar kadınlar, ihtiyar adamlar hep beraber yürüyorlardı. Hepsinin yüzlerinde kötü bir tevekkül yerine bu sefer tunçlaşmış bir imanın ifadesi vardı. Hasan da onlara karıştı. ve günlerce ağır ağır yürüyen bu kabileyle beraber geriden cepheye ulaştı. Hasanı o günden sonra gören olmadı.

Hasan köyünü, deresini ve söğütlerini bir daha görmeden öldü. Fakat bu ölümden birkaç ay sonra boş

köy yollarını dört nala giden atların ayak sesleri doldurdu. Ve köyün ufacık deresinde birgün İzmire koşan süvariler atlarını suladılar.

Bu sırada dereye inmiş söğütlerin yapraklarını bir son bahar rüzgârı okşar gibi dolaştı. Çoktan ebediyet diyarına irişmiş Hasan'ın kahramanlara selâmiydi bu !

Hatçe kadın göçden döndü. Ömer ağa yine hasta yatıyor, Hasan'ın yeri ve yatağı boş kaldı. Fakat Hatçe kadının yüzünden birşey sezmek mümkün olmuyor. His ediyor mu, işitiyor mu belli değil . . .

Yalnız dudakları mütemediyen kırmılıyor. Gözleri daha fersiz, beli daha bükük . . . Dere yine çağlıyor . . . Yaz geldi, söğütler yine yeşerdi. Köy çeşmesinin su dolu yalağındaki yusunlar yine kırmılıyorlar.

Ve çamurların arasında yeni Hasanlar, yeni Hatçe kadınlar serpilip büyüyorlar . . .

OĞUZLARA DAİR

ORHAN ŞAİK

Hüseyin Namık Orkun, Ankara, *Ulus matbaası - 1935, s - 134, Fiatt : 75 kuruş.*

HÜSEYİN Namık Orkun'un bu isimle çıkan kitabını büyük ümitlerle elimize aldık. Fakat müellif, daha ön sözünde elindeki malzemenin işlenmemiş olduğunu, Gök türk kitabelerinde, İran ve Arap kaynaklarında Oğuzlar hakkında verilen izahatın araştırılmasını başka bir eserine bıraktığını söyleyerek bu ümidimizi kırıyor. Eseri okuduktan sonra görüyoruz ki böyle bir kitap sırf, son zamanlarda ele geçen manzum bir Oğuzname parçasını neşretmek maksadile çıkarılmıştır. Çünkü Oğuz boyları hakkında verilen malûmatın hemen hepsi bundan çok önce muhtelif eserlerde ve hem de yalnız Garpta yazılmış olanlarında değil, Türkiye'de çıkanlarda verilmiş ve bu eserdekinden daha geniş olarak araştırılmıştır. Bunların zikredilmeyişi, Hüseyin Namık Orkun'un bunları görmediği zannını veriyor. Bu malûm noktalardan bazılarının ise zikredildiği halde, alındığı yerin ve daha önce bunları ortaya dökmüş olan kitapların kaynak olarak gösterilmeyişi de, bu malûmatın müellifin kendi tarafından toplanmış olduğunu hissinde vermektedir. Halbuki şimdi göstereceğimiz kaynakların cümlesi, bu « Oğuzlara dair » adlı

kitaptan, hattâ onun yazıldığı söylenen 1926 yılından önce neşredilmişlerdir. Bu bakımdan nakıs bir iktifat mahsulü olduğu vazih olan eserin müellifine bu malûm noktaları bildirmek, kitabının birçok noktalarını bundan önce çıkan eserlerle karşılaştırmak ve bazı hatalara işaret etmek faydalı olacaktır, sanırım.

Çünkü bu şekilde, mevcut malûmatı yeniden keşfetmek ve toplamak gibi boşa sarfedilmiş mesainin, Türk tarihinin henüz meçhul noktalarına tevcihi imkân dahiline girmiş olur, şöyle ki:

S - 9 da Oğuz kabile teşkilâtı hakkındaki satırlar Millî tettebbüler mecmuası (III. 421, 1331) nda merhum Ziya Gökalp'ın « eski türklerde içtimaî teşkilât ile mantikî tasnifler arasında tenazur » adlı makalesinde Camiüttevarih, Şecerei Türkiye ve Selçuknameye göre ayrı ayrı gösterildiği gibi Fuat Köprülünün « Türkiye tarihi » nde de (S - 142, 143) vardır ve orada (s-148) Oğuzlara dair bibliyografiya da verilmiştir.

S - 10, Ebûlgazi'den naklen Oğuz Hanın ziyafeti hakkında verilen not, Ziya Gökalp'ın aynı makalesinde (Millî tettebbüler III, 417) bulunduğu gibi, sahifenin altında « bu âdetin bakiyesini Selçukilerde de görmekteyiz, Selçuk hükümdarı selâm-

İlk odasında divan işleri bittikten sonra hazır bulunan şehzade, vezir ve âlimler sofrada hazır bulunarak (Oğuz resmince) muayyen tarzda yemek yerlerdi. » diyen satırlar da yine (Milli tettebbüler III, 416 not-1) Türk edebiyatı tarihi formaları, Köprülü zade Mehmet Fuat (s-18) a istinaden yazılmış bulunuyor.

S - 23 de « Osmanlılarda divan işleri bittikten sonra bir sofra sadr-âzam için, sağda bir sofra kubbe vezirleri için, solda bir sofra kadıaskerler için kurulurdu (Tevkii kanunnamesi) » satırları da aynen Millî tettebbüler (III, 416) de vardır.

S - 26 Kayığ boyndan bahsedilirken, Fuat Köprülü'nün geniş araştırmalarının neticelerini toplayan makalesinden (Türkiyat mecmuası, 1925, I, 187/91) hiç istifade edilmemiştir. Yalnız müellif Kayığ boyundan ayrı, Türklerde bir de Kay kabilesinin bulunduğunu, mehz zikretmiyerek, söylemekle iktifa etmiştir. (s-28). Bartold İslâm ansiklopedisine yazdığı « Türk » maddesinde bu noktayı, İlk Mutasavvıflarda bunu ilk önce ileri sürmüş olan Fuat Köprülü'ye istinaden tekrarlamıştır.

S - 29 da, Boyabad civarında Kayı adını taşıyan bir köyün bulunduğunu Abdülahad Nuri'nin, atalar sözüne dayanarak daha önceden Türkiyat mecmuası (I, 190, not-1) nda Fuat Köprülü zikretmiş bulunuyordu.

Yine s-29 da Bayat kabile adının bütün şark menbalarında devletlü, nimetlü diye tercüme edildiğini söyleyen eser sahibi, bu kelimenin baş-

ka manalar taşıdığını bilmezden gelmiştir. Halbuki, Türkiyat mecmuası (Köprülü zade Fuat 1925, I 191) nda şunlar vardır : [Anadolu türkçesinde « eski » - Çağatayca'da, tabii yine bu mâna ile alakadar olarak « gecedен kalmış taam » (Şeyh Süleyman efendi, Çağatay lûgatı) mânasına kullanılan türkçe bir kelime olduğunu, « Kutadgubilik » de bu kelime « eski, kadim » mânasına kullanılmış olduğu gibi (Radlof tabı, başlangıçta), « Mahmud Kâşgari » de eserinde bu kelimenin Argo lehçesinde - tabii mecazi surette ve hiç şüphesiz islâmiyetin « Tengri » yi kadim telâkki eylemesi itibarile - « Allah » mânasına da geldiğinden bahsetmektedir [Divanı lûgatü'türk III, 128] « Ebûlgazi » de « Raşidüddin Tabib » e istinaden (Camiüttevarih: Ba devletü pür nimet. Tarihi Oğuz ve Türkân: *Ba devlet ü nimet*) devletlü tarzında (Şecerei Türki, s-18) şerh etmektedir. Yalnız Mahmud Han münşeatında « Bay ad-Ulu adlı » tarzında diğerlerinden farklı bir mânayı iştikaki verilmektedir.]

Töker, Peçenek, Yıpar, Kınık, Alka bölük boylarının mânaları araştırılırken Ebûlgazi'nin « Şecerei Türki » sindeki mânalar dikkate alınmamıştır.

Çepni boyunun adı da Profesör Németh'e göre izah edilerek hudud muhafızı, bekçisi diye gösterilmiştir. Halbuki gerek bu ismin mânası, gerekse Çepni'ler hakkında en fazla malûmat Türkiyat mecmuası (Köprülü zade Fuat I, 206/211) nda verilmekte ve orada bu isim için Reşidüddin'in « Camiüttevarih: *yani her*

caki yağı bined bi tevekkuf cenk küned: Tarihi Oğuz ve Türkân : *yani beher caki yağı şüd cenk küned ve tevekkuf nenümayed.*- tarzında tefsirinden naklen Ebulgazi'de «Kahraman» mânası verildiği söylenmektedir.

Müellifin bu makaleden (I,206) ve Edebiyat Fakültesi mecmuası (II, 208/9 not - 3) ndaki Köprülü zade Fuat: « Anadolu'da islâmiyet » makalesinden faydalandığını s-43 de « tarihte bunların hudut muhafızlığı yaptığını görmekteyiz : Selçuk oğulları Sinop ve havalisini ele geçirdikten sonra Çepni'leri buraların muhafazasına memur etmişti » diyerek bu mecmualardaki kayıtları tekrarlamasından anlıyoruz.

S - 44 de Yıva boyundan bahsederken : «Yıva yir» sözünü Kâşgari *el-mevzı-ud-defi* diye tercüme ettiğine göre bu kabile de Çepniler gibi hudut boyu kabilelerinden olduğu anlaşılabilir » diyorsa da bundan hiçbir şey anlaşılmaz, çünkü *defi* kelimesi, müellifin istidlâlinde anlaşıldığına göre, zannettiği gibi - telâffuzları bir olmakla beraber - *defi* (koşmak) mânasına değil, sıcak mânasınadır. Ve Yıvayir, sıcak yer demektir. Bu ismin Şecerei Türki'de büyük mansıb sahibi mânasına geldiğini ilâve edelim:

S - 43 te Bükdüz boyunun mânası da bermutad profesör Németh'e göre Bükedür diye terceme edildiği söylenmekte ise de mânası izah edilmemektedir. Şecerei Türki'de hizmetkâr mânası verildiğini biz söyleyelim.

İğdir boyunun mânasını da profe-

sör Németh'in izah ettiğini söyleyen eser sahibi bu izahın ne olduğunu bize söylememiştir. Ebulgazi'de «Ulu» mânası verilmektedir.

S - 46 da Yazar kabilesi Kâşgari'de (1,56) Yazgar değil, *Yazgır* şeklindedir.

S - 48 de Dodurga'nın mânası, şark menbalarında, zapt etmek değil, memleket zapt ve zapt ettiği memleketi muhafaza etmesini bilir mânasınadır (Şecerei Türki, Rıza Nur negri).

S - 50 de Bektili kabile adının, dil sözünün bugünkü mânasına bakılarak, harpta esir alınanlardan teşekkül ettiğini söylemek pek indî bir mütaleadır. Çünkü kelimenin bu mânasını, eski kaynaklardan hiç birinde bulamıyoruz. Gerek bu kabile, gerekse Üreğir kabilesi adının izahında Ebulgaziye bakılmamıştır.

S - 51 de Bayındır boyundan malûmat verildiği sırada « Bayındır kabile adının kökü olan Bayan'ı görmek mümkündür. Kelimenin bugünkü şekli Bayındır'dır » deniliyor. Bu cümleden mâna çıkmıyor gibi. Birinci cümlede birşey noksandır; ikincisinde ise kelimenin eski şekli ile bugünkü şekli aynı yazıldığından ne olduğu anlaşılmıyor. Bunları Mürettip hatasına vermek mümkünse de, bu gibi sakat mânalı, bozuk terimli cümleler ikidebir karşımıza çıkmaktadır.

S - 52 de Avşar'ın mânası hakkında Ebulgaziye bakılmamıştır. Orada « işini çabuk yapan » diye izah edilmiştir (Şecerei Türki, Rıza Nur tercemesi).

S - 54 te Salur kabile adı yine pro-

fesör Németh'e göre izah edilmiş, fakat, Türkiyat mecmuası (Fuat Köprülü, II, 191/8, 1925) nde « Salurlar » makalesine bakılmamıştır. Halbuki orada (S-192) Reşidüddin, bu kelimeyi, kitabında, Fuat Köprülü'nün bu makalesinden daima istifade etmiş olan Németh'den çok önce izah etmiş bulunuyor :

Camilüttevarih : *Yani her cakiresed şemşir zened ve çomak-ı o revan başed* - Tarihi Oğuz ve Türkân : *Yani beherki resed şemşir zened ve çomak* (Fuat Köprülü'nün islâm ansiklopedisine yazdığı « Salur » maddesine bakınız).

S - 60 da Oğuzların oturdukları yerler hakkındaki malûmat Fuat Köprülü'nün Türkiye tarihi (s - 141) dedir.

S - 70 te Oğuznameye dair verilen malûmat sırasında birçok defa (İlk Mütesavvıflar) da buna ait noktalar ve notlar tekrarlandığı halde bu büyük ve kıymetli eserin adı bir kere olsun anılmamıştır. Netekim Yazarı oğlu Selçuknamesinden alınan « bunların menbaları rivayetin hakimleri ve muteber nakilleri rivayetindeki Uygur hattile Oğuznamede yazılmıştır » ibaresi aynen İlk Mütesavvıflar, 279, not-I, dadır.

S - 73/4 te Behçetüttevarih'den alınan farisi kayıt ta, İlk Mütesavvıflar 278, not - 2 den alınmıştır ve farisi ibarede mânayı bozacak yanlışlıklar yapılmıştır.

Sultan Murad fakir fakir ra = Sultan Murad in fakir ra; Cihanşah mahsus vaşt = . . . daşt; şifa dil = sakavul; halvet bayed amed = bayed ameden; «fermud ki mevlana İsmail»

ibaresinden sonra « tevarihhân ra bihanend ve hem tevarihi Oğuz biyarend mevlana İsmail » kısmı eksik; ez an kitab haber dar ki enmuz ra = heber dad ki Oğuz ra; şeş püser bude est = şeş püser bude, Pir Alp = Yir Alp » şeklinde olacaktır. Sondaki «Mirza fermud ki nesebi biraderem Sultan Murad be- Gök Alp b. Oğuz miresed ve nesebi Kara Yusuf be - Deniz Alp miresed » ibaresi hazfedilmiştir.

Yine S-74 te, Camı Cem âyin hakkındaki not ta İlk Mütesavvıflar, 278 not-I ve 269 not-I dedir .

75/79 sayıfalar da, İlk Mütesavvıflarda vaktile istifade edilen ve haşiyelerde zikredilen kayıtlar aynen tekrarlanmaktadır (İlk Mütesavvıflar, s - 30; 63/4; 279/81.)

S - 81 de 133 numaralı notta verilen malûmat aynen Türk edebiyatı tarihi (birinci cüz, 1920, s - 58) nde; İlk Mütesavvıflar 277, not-I; s-30, not-I de vardır.

Ve yine s - 83 te Dede korkut hikâyelerinden bahseden satırlar, İlk Mütesavvıflar 279/80, not-I; Türkiye tarihi 145 te; s - 84/5 deki Ebu bekir'den nakledilen kayıtlar İlk Mütesavvıflar 280/3 de aynen mevcuttur.

S - 86 da, Dede Korkut'da «miş is» isimlerin bulunduğu bahsolunuyor, bu «miş is» isim tabirinin ilmi bir ifade kıymeti olmadığını ve bu suretle bir isim nevinin bulunmadığını söylemek fazladır.

S - 94 te Dede Korkut'daki «kavat» kelimesi « kuvat » şeklinde yanlış okunmuş; « Konur atın ayası » tabirin de « aya » kelimesi bir uzuv mânasına

alınmıştır, halbuki burada kelimenin «sahib» mânası daha yakışık alır (E-lidrâk, 72).

S - 95 te Oğuz destanının nerelerde bulunduğu dair malûmat İlk Mütasavvıflar 277/93 te münderiştir. Dede Korkut'dan bundan önce Kö-rüşî Çoma'da bahseden eser sahibi, Fuat Köprülü'nün İlk Mütasavvıflar-da bu hususa ait sayfalarından istifade ettiğini bir notla bildirdiği halde bu kitabında bu malûmatı aynen tekrarladığı zaman, İlk Mütasavvıfların adını anmayışı bir unutkanlık eseri olmalıdır.

Görülüyor ki, kitabın birçok yerlerinde mevcut malûmat, esasen ilim âlemine vaktile bildirilmiş malûm noktalar. Bu kitapta bunlar bir araya, pek te muntazam bir tertip içinde olmıyarak toplanmış, hemen şöylece sıralanmıştır. Müellif, profesör Németh'in Oğuz boyları hakkındaki kısmı çok eksik eserini başlıca menba olarak kullanmış ve ondan nakillerde bulunmuş, kitaba doldurulan bu işlenmemiş kayıtlar üzerinde - bazı indî mütealemlerden sarfınazar - hiçbir ciddi fikir beyan edilmemiştir. Kitapta yeni olan taraf, Oğuz boylarının adlarını taşıyan yerlerin, Dahiliye Vekâletinin neşrettiği « Köylerimiz » isimli esere dayanarak, tesbit edilmesinden ibaret kalmıştır .

Bununla beraber Hüseyin Namık Orkun, eserinin başında, zaten bunu söylediği için, kitabın neşri hususunda kendisine cesaret veren Oğuzname parçası hakkındaki fikirlerimi söylemek isterim.

Bu Oğuzname parçası, faülün fa-ülüm faülün faül, yani Şehnamenin,

Kutadgubilgin ve Aybetülhakayık'ın yazıldığı vezinle yazılmış olup lisanına nazaran o kadar eski olmadığı görülmektedir. Bir çok yerlerinde vezin ya noksan, ya hatalı olmakla beraber, metinde doğru olduğu halde yanlış okunan yerler olmuştur.

Bu itibarla transkripsiyonunda hatalar olduğu gibi, tercemesinde de eksik taraflar göze çarpmaktadır.

Hele bazan metnin olduğu gibi terceme de tekrarı bizi şaşırtmaktadır. Çünkü tercemeden maksat, bugünün okuyucuları tarafından metnin anlaşılması olduğuna göre, bu cihet hiç te tatmin edici değildir. Mütercim, bu kısımlarda, bir şüphe işareti de koymadığından, metnin kendisi tarafından tamamen anlaşılması olduğunu kabul etmek zarureti vardır. Böyle olmadığı ise aşağıda işaret edeceğimiz noktalardan vuzuuhle görülmektedir. Numaralar, naşir tarafından mısralara konmuş olan numaraları gösterecektir:.

3 — Tercemede, metindeki «uzı yerine kısmet

6—«Hergez» okuyuşu yanlıştır, her kız'dır, tercemesinde de « asla, hiç » denilmeliydi.

18 —« Tuyundu » kelimesi bir şüphe işareti ister.

19 — Tercemede, metindeki «eme başladı» yerine «emmeğe başladı» demeli.

21 — Metindeki «il» kelimesi «yl» şeklinde okunmuş

25 — Metindeki «erte» kelimesi tercemede yok.

27 ve 29 — Aslında vezin bozuk.

31 — «ki aş yaptırdı» yerine «ziya-fet çekti, sofraya çekti» demeliydi. Ma-

demki metinde «tarttı» kelimesi var ve mütercim metne çok yerde şiddetle sadık kalmıştır.

33 — «bari» değil «barı».

35 — Tercümede, metindeki «kılık» yerine «ahlâk» «hob ılık» yerine cana yakın, sıcağ kanlı.

36 — Vezin bozuk.

37 — «Bahadır» değil «Bahadur».

39 — «Daima ata binüp ava gider» şeklinde çevrilmeli.

41 — «Oğuzlunun» yerine «Oğuz-nun» okunsa hem vezin düzelir, hem terceme-deki istifham işareti kalkar. Hem de böyle okumak, metne göre de yanlış olmaz.

45 — Metindeki «kim» kelimesi transkripsiyonunda yoktur. Tercemesinden ise birşey anlaşılmıyor.

54 — «aytı» değil, «ayıtı» okumak doğrudur. Yalnız vezin tutsun diye değil, kelimenin asıl telâffuzu da böyledir.

62 — «atanıng» değil «atang» okunmalıdır, vezin de düzelmiş olur.

72 — «aytı» değil «ayıtı».

75 — *kula* kelimesinin niçin olduğu gibi yazıldığını anlamadım. Çünkü aşağıda aynı kelime iki defa *kuldılar* şeklinde yazılmıştır. Kelime Kâşgarî'de istemek I,230, rica etmek I,335 mânalarına geldiği gibi Şeyh Süleyman efendinin Çağatay lûgatında da (s-239) «teehül için kız aramak» mânasına vardır. Brockelmann bunu indeks'inde «olmak» şeklinde okumaktadır.

78 — Metindeki istifham terceme-de yoktur. Halbuki lâzımdır. Bu mısra vezince noksandır.

79 — «aytı» değil «ayıtı».

83 — Tercemesinde « Bu sözü işitti kız dir revan» ne demektir?

86 — «Şirk» kelimesinin üzerinde, metinde, bir ötre vardır. Onun için «Şirk-ü nifakdın» okunmalıdır.

91 — Tercemede « Nice yıl böylece dirlik kılar » yerine « böylece yaşarlar » demiyorsak « dirlik kılar » demeliyiz.

94 — Metinde «Salıb lur» sözünde « lb » fazladır. Onun yerine sonradan « lur » yazıldığı görülüyor.

105 — Tercemede, «siz ikinizi» yerine «sizin ikinizi».

106 — «Komadı» yerine «kovmadı» okunmalı.

109 — Metinde «aytıng» değil, «ayıtıng» olmalı.

110 — «Devasın kılayım bugün de yarın » bu terceme, terceme değil.

112 — Bu « büyük fırsat buldu, gözünü açtı » şeklinde anlaşılrsa daha uygun olur.

113 — «Biz ikimize» değil, «bizim ikimize.» denir.

119 — Metinde, vezinli okumak istersek, «birmizni» değil «birimizni» okunmalı.

121 — «aytı» değil «ayıtı».

127 — Metin «inileri birle» okunmalı. Tercemesindeki «küçük kardeşlerle nekim beklerin » bugünün şivesi değil.

126 — Tercemede «eşrafın.» «eşrafını» olmalıdır.

133 — Metinde «ayın hanga erklik siz ol siz bilin» mısraındaki ikinci «siz» unutulmuş.

137 — becot değil, becit. Bugün halâ Anadolu'da becit olmak, bir işin üzerine düşmek, dikkat etmek mânasına kullanılmaktadır. Karar

vermek mânası pek yakıştırma görünüyor.

150 — Tercemede «ongardı» kelimesinin «munafıkladı» mânasını tevşik edemedim. Mütercim de indeks'inde menba göstermemiş.

151 — «atanınga» yerine «atanga» okursak vezin düzelir ve mâna kaybetmez.

151 — Naşirin «siyreti pâk» okuduğu kelimeleri ben «sizni pâk» okuyorum.

153 — Vezin noksan, bu mısradaki «işing» kelimesi «işing-ge» olmalıdır. Aslında unutulmuş olacaktır, Çünkü bu «ge» mefûlü buraya lâzımdır.

155 — «bu sözü» değil «bu söznü» olması hem veznin hem lehçenin icabı.

157 — «özü» kelimesine «kendî» mânası verilemez mi ?

160 — Bu mısra transkripsiyonda yanlış okunmuş fakat doğru terçeme edilmiş, mısraın doğru okunuş şekli şudur : bize yarıcıdur köngül kılma tar. Naşirin okuduğu gibi «biz (ni) ayardıcıdur köngül kılma tar» değildir. Yarıcı - yardımcı, muin demektir (Tarama dergisi 1275).

161 — «becit buldılar», yukarıda (beyit 117) de « karar verdiler » diye terçeme etmişken burada «hazır oldular » diye terçeme etmiştir. Bu da, bu mânaların yakıştırma olduğunu göstermektedir.

163 — Aslında mısraın vezni noksandır. Tamamlanması için «atası (kara) han çerik birle bat» olmalı.

163 ve 164 — Beraberce : Atası kara han koşup gelerek Oğruza medet geldiğini gördü, şeklinde anlaşılmalıdır.

166 — Terceme düzgün değil.

167 — «Yarı» kelimesi parantez içinde (ne) diye terçeme edilmiş. Halbuki bu kelime fırsat demektir (Kâşgari I,124, 252). Transkripsiyondaki «berdi» «birdi» okunmalıdır (bak 173).

169 — Zahm - yara kelimesi, metinde ve terçemede «Zahmı» okunmalı ki vezin ve mâna düzelsin. Yoksa terçeme anlaşılmaz.

173 — «perdi» değil, «birdi» dir. Kelime gerçi aslında *perdi* şeklinde yazılmıştır. Bu üç noktadan biri b harfının, öteki ikisi de (y) nindirler.

175 — Metindeki «yarak» değil «yark» dir (Elidrâk, 93; Kâşgari I,89, 21,III).

177 — Aslında kelime ve vezin noksandır..

178 — Aslında «bular (a)» olmalıdır.

179 — Metin «ilini» değil «ilni» okunmalı.

182 — Tercemeden bu halile mâna çıkarmak imkânsızdır. Halbuki «kiyin» kelimesine «badehu» (Tarama dergisi 1085); «taşlamak» kelimesine de tebit, def, tard (Şeyh Süleyman Çağatay lûgatı 101) mânasını vererek « sonra ne kadar batıl iş varsa defetti, arkaya attı » şeklinde ifade edilseydi, pek doğru olurdu. Terçeme de mânasızlıktan kurtulurdu.

182 — Tercemede iki tane atf rabitasından biri kaldırılarak; öz tanrısını bilerek ibadet eder, şekline konulmalı.

184 — Hastalarına (şifa) değil, teşrif - şeref ve mevki vererek, şeklinde mâna açıktır.

189 — Trankripsiyondaki gibi «bisi

uygur» değil «bişi uygur» dur.

194 — Mısra, aslında vezinsizdir.

198 — «Vakit-de» değil «vakt-de» okunmalıdır. «Güzinler» kelimesinde bence anlaşılmalıyacak bir taraf yok. Güzinler başı «Güzideler», seçme insanlar başı demek değil mi?

199 — Bu mısra «sarayı» kelimesi «yararı» şeklinde okunmalıdır. Metinde atlanmış olan «cü» kelimesi de ilâve edilerek: Bular her birinin cü yararı bar, olur. Mânası da «bunlardan her birinin dostları var, kötü günde bunlar birbirine dost oldular»dır.

201 — «Dili» kelimesi «veli» şeklinde okunamaz mı?

205 — Mısraın transkripsiyonu: I-rak-u Horasan bu Rum-u Firenk, şeklinde yapılmalıdır.

206 — Bu mısra : Mısır, Şam düvelini aldı becenk, dir. Mısraın sonundaki «becenk» kelimesini Peçenek okumak pek yanlıştır. Bunun doğru okunması için veznin yardımından

istifade edilemiyorsa, mânaya bağ vurmak kâfidir. O zaman mısradan güphe işareti de kalkar. Ve 205/6'nın mânası : Irak, Horasan, Rum, Firenk, Mısır, Şam devletlerini cenkle aldı, olur.

Eserin sonunda bu Oğuzname parçasının indeksi yapılmıştır. Burada bazı kelimelerin mânası verilmiş, ve bazıları hakkında kaynak gösterilmişse de, bir kısmı nedense izah edilmemiştir.

Bu Oğuzname parçasının fotoğrafilerinin ilâvesi, okuyucuya, daha yakından tetkike imkân verdiği için, pek muvafık olmuştur.

İlmî olmak ve sahasında yeni şeyler bildirmek gayesile çıkan eserlerin üzerinde ne kadar emek verilmek icap ettiğini göstermek içindir ki bu küçük eser üzerinde bu kadar uzun işlemeğe lüzüm gördük. Bununla beraber, Hüseyin Namık Orkun'un kitabını faydasız saymak, pek tabiidir ki, doğru olamaz.

İlmî olmak ve sahasında yeni şeyler bildirmek gayesile çıkan eserlerin üzerinde ne kadar emek verilmek icap ettiğini göstermek içindir ki bu küçük eser üzerinde bu kadar uzun işlemeğe lüzüm gördük. Bununla beraber, Hüseyin Namık Orkun'un kitabını faydasız saymak, pek tabiidir ki, doğru olamaz.

HOŞ GELDİN KÖYLÜ KARDEŞİM !

KÂMURAN BOZKIR

Sen benim yüreğimde, yüreğimin aynasındasın

İlk tarlaya düşen güneş gibi

Kafamın tasındasın !.

Bir başak gibi kavrulurum alevinde . .

Bir doyulmaz, bir sonsuz tad bulurum

Ak sıvalt

Kerpiç evinde . .

Hoş geldin;

Dağların, ovaların

Yemyeşil çayırının

Tertemiz suların

oğlakların, kuzuların

Bize selâmını eleten

Yanık yüzlü

Gök gözülü

Şalvarlı, mavi mintanlı

Alnı perçemli köylü kardeşim ! . .

Ben de indirdim içime

Senin altın dalgalı

Harman akşamlarını . .

Ben de kokladım

Sütlüklerini, tandırını,

İsli kireç sıvalt damlarını . .

Ben de söyledim dağlarında,

O rüzgâr gibi esen, dağ türkülerini . .

Ben de ördüm

Bacımın, yavuklumun

Kırmızı, mavi çaputlarla

Saçımın örgülerini ! . .

Doya doya bak köylü kardeşim

Sokaklarımızda dev gibi yükselen beton armelere

Doya doya bak köylü kardeşim

Boydan boya asfalt döşenmiş yere ! . .

Atatürk çocuğusun, anla bunun sırrını;

Buna derler inkılâbın

Beton armeli

Başaklı

Rüzgâr gibi akırır ! . .

Sen bugün, ilk tarlanın başındaki bahtiyar Türk gibisin . .

Şehirlerden

Köylerden

Şu evlere gelen

Yüz binlerce kardeşin,

Bil ki, o ilk tarladaki güneşin

Öz çocuklarıdır . .

Ve o güneş tarlana altın gibi sağılan

Atatürk pınarıdır ! . .

Hoş geldin;

Gök gözlü

Yanık yüzlü

Köylü kardeşim ! . .

Hoş geldin;

Kafam, yüreğim, güneşim !

BİZİM ÄLEM — HALKEVLERİ

K. BOZKIR

GÖK yüzleri kadar yıldızlı, gök yüzleri kadar sonsuz, gök yüzleri kadar türküleri bol, türküleri işidilmemiş bir âlem içindeyiz.. Türkün kendine, tarihine döndüğü Ankara bir güneş gibi... - Ankara O demek olduktan sonra . . .

Her gün gözleri biraz daha parlak, alnı biraz daha ak, adımları biraz daha çevik kahramanların, dövüşlerini, işlerini, başbaşa, yanyana aynı safta yürüyüşlerini seyretmek kadar, bu yeniden kuruluşa inanmak kadar tadına doyum olmıyan bir nesne olamaz daha . . .

Kâinat o kadar güzel, kâinat o kadar sonsuz ve akıcıdır ki, içinde baş döndürücü bir hızla akıp değişen insanlığın bir saniye olsun geri bakmasına imkân olamaz... Bu değişen, bu durmadan akan kâinat üstünde muhakkak ki, bugün, en güzel, en yeni şarkılar söyliylen Atatürk memleketini göremiyenler, ona gözlerinden, yüreklerinden bir seyler verip, onun kokusundan, sesinden bir şeyler alamıyanlar bahtsızdır !.

Birbirini, yemek, tüketmek için didinen insanlık çerçevesinin yanı başında adım adım büyüyen, insanlığa toprağın üstündeki cennetlerin en güzelini vadeden yeni Türk dünyasında bir saniye olsun teneffüs edememek çok acıdır.. Ondan tadmamak bir noksanlıktır.

Ankara ! . Tabiat kanunlarını değiştirecek bize sıcaklık, bize güneş,

bize aydınlık veremeyecek bir hale geldiği vakit bile kulaklarımıza, yüreğimize yaşamak türküleri dökecek olan Ankara ! . .

Seni kazandıktan sonra iklimleri unuttuk.. Mevsimleri düşünemez olduk.. Seni kazandıktan sonra korkusuzca, pervasızca çocuklarımızı kounundaki güneşin etrafında toplayarak elele, kol kola, göz göze yeni şarkılar okumağa başladık !.

İnanıyoruz ! Yarını, Atatürk davasının yarınısı boylu boyunca kurabilmek için, en iyiye, en güzel kavuşabilmek için bugünkü neslin fedaî olduğuna inanıyoruz !.. Yalnız bu yeni Türk dünyasında yaşamak hakkına malik olduğumuza inanıyoruz. Parasından ötürü, yabancı sosyetelerin tesiri altında ayarlanmış şuurundan ötürü, başka iklimlerde de başka sosyetelerde de yaşayabileceğine inanmışların içimizde yeri yoktur ! . .

Biz bugün, Atatürk cennetini yarınki kardeşlerimiz için kuruyoruz.. Bu yolda bütün feragatle bütün fedailiğe and içtik. Onlar yarın bizi, başı yıldızlara değen asma bahçelerde, fabrika seslerini dinliye dinliye mukaddes bir kitap okuyacaklar . . . Tek kelime : İnanıyoruz !

İşte bizim âlem !

— HALKEVLERİ —

Atatürk çocukları bugün inkılâp davasını en çok Halkevlerinde tadı-

yorlar. Her isteklerinin karşılığını burada buluyorlar. Dağda taştta, köyde, şehirde, bugün Anadolunun her yerinde Halkevlerinin :

— Koşun, koşun, koşun, durmayın koşun ! diyen, inen çıkan sesini duyuyoruz.

Bütün sanat fikir hareketlerinde eski sosyetenin fena tesirlerine karşı en çok göğüs gerebilen Halkevlerine ordu ordu akın lâzım ! Ufak bir misâl : Bugüne kadar tiyatro anlamını bir köçeklik bir göbek ziyafeti telakki eden halkımıza tiyatronun öz mânasını münakaşasız sanatkâr tanıdığımız şahsiyetler bile verememişlerdir. Bugün Halkevleri tiyatronun ne kadar harikulâde ve bir memleket, bir inkılâp oluşu yolunda ne kadar lâzım bir silâh olduğunu en kısa, en sağlam bir yoldan giderek halka anlatabiliyor. Analar kızlarını korkmadan düşünmeden Halkevlerine teslim edebiliyor . . .

Biz Halkevlerinin erleri diyoruz ki : Halkevlerinde kadın erkek, genç ihtiyar bütün vatandaşlar korkmadan düşünmeden, ellerini birbirlerinin avuçları içine bırakabilir, tertemiz, apaydınlık duygularla göğzüse gelebilirler.

* * *

Afyon — Karakuyu, Bozanönü — Isparta hatlarını açmak için Başbakan İsmet İnönü ile birlikte yola çıkan kafilenin içinde ben de vardım. Memleketi yoktan var eden kahramanların döğüştüğü harp sahalardan geçerken bizi çılgınca karşılayan köylülerin irili ufaklı bütün halkın başında Halkevleri bulunuyordu. Eski davul zurna yerine eski askerler

birer ufak muzika takımı yapmışlar bizi onlarla karşılıyorlardı. Sordum, bütün bunları yaratan o civarın Halk evlaci imiş. Düşünün dağ başlarında modern muzika ile bir (On yıl) marşı dinlemek ne büyük zevktir.

Trenimizin Sandıklıda durmasından istifade ettim, indim. Sandıklı Halkevine mensup arkadaşlarla tanıştım, konuştum. Onların gözlerinde yeni tanıdığım bir aydınlık bir sevinç gördüm. O günkü heyecan içinde onlar kendilerinden geçmişlerdi. « ÜLKÜ » yü çok sevdiklerini, muntazaman kendilerine gittiğini, köylüyü alâkalandıran yazı-ları zevkle okuduklarını söylediler. İşte Halkevleri, Anadolunun boydan boya dinamik hayatı işte ! . .

* * *

— ANKARA HALKEVİ —

Evimizin geceli gündüzlü durmadan işliyen çalışmalarına dair bir rakam istedik. Bize evvelâ bütün çalışmalara aid ayrı ayrı bir takım rakamlar, sonra da toplu bir rakam verdiler: 62224. Bu rakam hepimize birden:

Evimize, 1 Şubattan 1 Nisana kadar 62224 vatandaş geldi. Duydu, düşündü, yarattı, faydalandı... Davamızın güneşinde banyosunu aldı, gözlerini doldurdu, yüreğini yaktı! diyor.

22-3-936 günü toprak bayramı idi. Evin Köycüler kolu 700 köylü konuğu Ankaraya çağırdı. Ona inkılâbın anlamı, köycülük, toprak ve ekim hakkında sözler söyledi. Bu yağız yüzlü, gök gözlü vatandaşlarla bir arada yedi içti, anlattı. Evin-

de onlara müsamereler, eğlenceler verdi. Yüksek Tarım enstitüsünün bütün laboratuvarlarını gezdirdi. Modern çiftçilik ve hayvancılık, bağcılık hakkında onlara izah verdi.

Bütün Ankara gençliği bir gününü boylu boyunca onların yüreğinde gözlerinin aynasında güneş kokusu ala ala geçirdi.

Ben de diyebilirim ki, köyümden ayrıldım ayrılalı böyle temiz bir heyecan tatmamıştım.

Bugün bu satırlarda geniş bir ölçüde evimizin çalışmalarını yazmak imkânı yok. Yalnız rakam olarak sizi bu çalışmalar üstünde öncmli bir intibaa götürebileceğiz :

Evimizin iki aylık çalışmaları

Toplantılar	Eve gelen vatandaş adedi	Toplantı adedi
Halk ve inkılâb derslerine	9920	108
Müsamere	7680	12

Konferans	6500	18
Toplantı	3745	13
Çaylı dans	2140	7
Evlenme	2480	8
Konser	2550	5
Millî konser	1900	2
Sinema	3250	6
Balo	1750	3
Komite seçimleri	1530	
Resim sergisi	8000	
Ziyaretçi	1500	
Komite toplantısı	360	
İdare heyeti toplantısı	80	
Spor toplantıları	2439	
Kıtapsaraya gelenler	4400	
Yekûn	62224	

Şu rakamlara bakınca evimizin çalışmaları üzerinde ne kadar önemli bir intiba alınacağı açıktadır.

Evimize aşağı yukarı günde (1000) vatandaş gelmektedir. İşte Halkevleri! İşte inkâr edilemeyecek olan enerji ve dinamizm!

HALKEVLERİ DERGİLERİ

<u>Halkevi</u>	<u>Dergileri</u>	
Afyon	Taşpınar	Aylık
Bafra	Altın yaprak	>
Balıkesir	Kaynak	>
Bursa	Uludağ	Uç ayda bir
Edirne	Altı ok	Aylık
Elaziz	Altan	>
Eskişehir	Halkevi	>
Giresun	Aksu	>
Eminönü	Yeni Türk	>
İsparta	Ün	>
İzmir	Fikirler	On beş günlük
Kars	Doğuş	Aylık
Manisa	Yeni Doğuş	>
Niğde	Akpınar	>
Samsun	19 Mayıs	>
Tokat	Yeni Tokat	>

KİMYAGERLER KURUMU MECMUASI

Evvelce de Ankarada (Türkiye umum kimyagerler kurumunun mecmuası) adıyla çıkmakta olan derginin ikinci cildinin birinci sayısı (Türkiye genel kimyagerler kurumu dergisi) ismiyle çıkmıştır. İçinde çoğ değerli yazılar vardır.

ULUS Basımevi